

มูลนิธิศึกษาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา
Dhamma Study and Support Foundation

แนวทางเจริญวิปัสสนา

เล่ม ๒๐๔ ตอนที่ ๒๐๓๑ - ๒๐๔๐

บรรยายโดย

สุจินต์ บริหารวนเขตต์

แนวทางเจริญวิปัสสนา

๒๐๓๑

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษา มหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ต่อวันอาทิตย์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๔

สุ. จดหมายของพระคุณเจ้า ท่านเขียนถึงคุณธงชัย จากวัดท่ามะโอ ตำบลเวียงเหนือ อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง

๒๓ / ๐๒ / ๓๔

ถึงคุณโยม พ.อ.ธงชัย แสงรัตน์

อาตมาเขียนจดหมายมานี้ ก็มีเรื่องบางอย่างจะเล่าให้ฟัง คือ อาตมาเพิ่งจะมารู้และเข้าใจเอาเมื่อเร็ว ๆ นี้เองว่า ได้หลงเข้าใจผิด และหลงผิดมาตลอด คือ เรื่องการเจริญสติปัฏฐานนั่นเอง คุณโยมคงจะจำได้เมื่อแะมาหาอาตมาที่วัดท่ามะโอ และได้ถามอาตมาว่า “ท่านเข้าใจเรื่องการเจริญสติปัฏฐานแค่ไหน” ซึ่งอาตมาตอบว่า “เข้าใจดี และเคยเกิดสติระลึกปัจจุบันธรรมที่ปรากฏแล้ว”

อันที่จริงแล้วนั้นอาตมาเข้าใจผิด (หลงผิด) คือ คิดเอาเองว่าลักษณะที่เกิดขึ้นกับอาตมานั้นเป็นการระลึกรู้สภาพธรรม ซึ่งอาตมาคิดว่าเป็นสติปัฏฐาน แต่เมื่อได้ฟังและอ่านมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงพอเข้าใจว่า ลักษณะที่เคยเกิดขึ้นกับอาตมานั้นไม่ใช่สติปัฏฐาน เป็นเพียงแต่การคิดเอาเองเท่านั้น แต่อาตมากลับเข้าใจผิดคิดว่าเป็นสติปัฏฐาน ก็สรุปว่าอาตมาเองยังไม่เข้าใจดีพอ แต่กลับไปหลงว่าตัวเองเข้าใจ และยังพูดออกมาทางวาจาอีก คือ พูดบอกกับคุณโยมทั้ง ๓ ที่มาในวันนั้น ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ทำให้อาตมาเขียนจดหมายฉบับนี้มาบอกให้คุณโยมทราบ และขอแก้คำพูดนั้นด้วยที่ว่า สติเคยเกิด แต่จริง ๆ แล้วไม่ใช่ เป็นการคิดเอาเอง เพื่อจะได้ไม่มีโทษต่อการศึกษาและการปฏิบัติของอาตมาต่อไป อันที่จริงแล้วนั้นเป็นเพียงวิปัสสนึกของอาตมาเองทั้งนั้น

คงจะต้องศึกษาให้เข้าใจ และหมั่นสังเกตพิจารณาจนกว่าสติจะเกิด และเจริญขึ้นไปเพื่อที่จะได้ละคลายกิเลสหรือให้เบาบางลงได้บ้าง เพื่อเป็นพลวปัจจัยให้กุศลธรรมต่าง ๆ ได้เจริญไปจนกว่าจะถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งอาสวะกิเลสทั้งปวง

ในที่สุดนี้ ขอให้คุณโยมและหมู่คณะจงเจริญในกุศลธรรม และสำรวมระวังในอกุศลต่าง ๆ ยิ่งขึ้นไปเทอญ เจริญพร

ส. พระคุณเจ้ารูปนี้ คือ ท่านพระภิกษุทรงกลด กันตวีโร เป็นเรื่องที่แต่ละท่านจะต้องฟังพระธรรมจริง ๆ และพิจารณาจนกระทั่งปัญญาค่อย ๆ เจริญขึ้น เพราะว่าย่อมมีการเข้าใจผิดได้ถ้าการฟังพระธรรมไม่พอ และบางท่านอาจจะคิดว่า ท่านรู้ลักษณะของสภาพธรรมมากแล้ว หรือสติปัญญาเกิดเจริญมากแล้ว แต่เมื่อได้ฟังพระธรรมจริง ๆ จะรู้ว่า เป็นการรู้เรื่องราวธรรม เป็นการเข้าใจธรรม แต่ไม่ใช่ในขณะที่สติระลึกลักษณะของสภาพธรรมและรู้ตรงตามที่ได้ฟังตามความเป็นจริง

แสดงให้เห็นว่า ปัญญามีหลายขั้น ปัญญาขั้นเข้าใจเรื่องของสภาพธรรม คือ ในขณะที่กำลังฟังแต่สติไม่ได้ระลึกลักษณะของสภาพธรรม หรือขณะที่ฟังสติระลึกลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามปกติสลับกับที่รู้เรื่องก็ได้ หรือแม้แต่ขณะที่กำลังรู้เรื่องในขณะนี้ก็สามารถรู้ได้ว่า ขณะนั้นเป็นแต่เพียงสภาพของความจำ ลักษณะที่จำเรื่อง เข้าใจเรื่อง ขณะที่กำลังคิดเรื่องนั้น

เป็นเรื่องละเอียดจริง ๆ ที่จะรู้ลักษณะของนามธรรมและรูปธรรมทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจตามปกติ ไม่ผิดปกติ นี่เป็นสิ่งที่สำคัญมาก แม้เพียงชั่วขณะเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ก็ยังเป็นสภาพธรรมที่เกิดเพราะเหตุปัจจัยโดยไม่มีความคิดที่จะทำ และไม่มีความเข้าใจผิดด้วย เพราะว่าสภาพธรรมเกิดแล้วทั้งหมดในขณะนี้ ถ้ายังไม่เกิดก็ไม่ปรากฏ เมื่อกำลังปรากฏแสดงว่าเกิดแล้วเพราะเหตุปัจจัย เพียงสะสมความรู้ความเข้าใจลักษณะของสภาพธรรม นั่นคือการอบรมเจริญสติปัฏฐาน ซึ่งเป็นวิปัสสนาภาวนา

มีจดหมายจากพระคุณเจ้าอีกรูปหนึ่ง ท่านเขียนถึงคุณธงชัย ขอกล่าวถึงข้อความบางตอนในจดหมายฉบับนี้ ซึ่งมีข้อความว่า

... เรื่องการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในชีวิตประจำวัน ถ้าหากจะให้ได้ผลจริง ๆ อาตมาคิดว่า กัลยาณมิตรและสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเราก็เป็นสิ่งสำคัญเหมือนกัน จุดที่อาตมาอยู่นั้น ในวันหนึ่ง ๆ ไม่มีใครพูดถึงเรื่องการเจริญสติปัฏฐานเลย เท่าที่อาตมาได้เคยไปฟังการบรรยายของคุณโยมอาจารย์สุจินต์ที่วัดบวรนิเวศถึง ๓ ครั้ง ตั้งแต่สมัยเป็นฆราวาสอยู่ ความรู้สึกจะแตกต่างกันมาก คือ ฟังจากวิทยุหรือเทปกับการไปฟังตัวจริง การได้ไปฟังบรรยายตัวจริงจะเกิดประโยชน์มากกว่า เท่าที่อาตมาได้มีประสบการณ์ เป็นอย่างนั้นจริง ๆ การสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันนี้ได้ผลดีมาก

อีกอย่างหนึ่ง คนที่มีแนวโน้มความคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมและการศึกษาธรรมที่คล้ายคลึงกันจะสนทนากันได้ไม่รู้จัก คือ ในครั้งหนึ่งที่อาตมาไปฟังบรรยายที่วัดบวรนิเวศ ไปก่อนเวลา คุณโยมอาจารย์สุจินต์ยังไม่มา บรรดาผู้ฟังรวมทั้งอาตมาด้วย ตอนนั้นยังเป็นฆราวาสอยู่ ได้ร่วมสนทนาธรรมกันเกี่ยวกับเรื่องทำอะไร มีวิธีใดที่จะกำจัดกิเลสอย่างกลางและอย่างละเอียดภายในตัวเรานี้ของแต่ละคน ให้บรรเทาเบาบางลงหรือหมดสิ้นไปได้ เพียงหัวข้อธรรมเพียงเท่านี้ เราก็สนทนากันได้เป็นชั่วโมง ๆ ...

ขออ่านเฉพาะข้อความตอนนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นประโยชน์ของการฟังพระธรรมและการสนทนาธรรมด้วย ถ้ามีกัลยาณมิตรหรืออยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีผู้ที่สนใจธรรมด้วยกันย่อมเป็นประโยชน์ เพราะย่อมมีการสนทนาธรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นความเข้าใจกันได้

ผู้ที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ต้องเป็นผู้ที่พิจารณาเหตุผลและเข้าใจในเหตุผลของสภาพธรรมว่า ตราบใดที่ยังมีความยินดีพอใจเพลิดเพลินในอาหาร ๔ อยู่ ตราบนั้นจะพ้นจากทุกข์ไม่ได้เลย และแม้พระผู้มีพระภาคจะได้ทรงแสดงเรื่องโทษของโลภะ โทษของอกุศลทั้งหลายมากมายในพระไตรปิฎก แต่ผู้ฟังที่ยังมีกิเลสอยู่ ยังไม่ได้อบรมเจริญปัญญา ยังไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ก็จะต้องฟังเรื่องโทษของอกุศล เรื่องโทษของโลภะไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะซึมซาบ

และแม้จะกล่าวเรื่องโทษของโลภะมากมาย แต่ถ้าปัญญายังไม่รู้แจ้งลักษณะของสภาพธรรมซึ่งมีโลภะมากในชีวิตประจำวันตั้งแต่ตื่นจนหลับ ก็เท่ากับว่าเข้าใจเรื่องของโลภะ แต่ยังไม่เห็นโลภะ ยังไม่ได้รู้จักโลภะตามความเป็นจริง เพราะฉะนั้นจึงต้องอาศัยการฟังเรื่องของโลภะและธรรมอื่น ๆ จนกว่าสติปัญญาจะระลึกและรู้ลักษณะของโลภะ รู้ลักษณะของสภาพธรรมตามปกติทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค อัฏฐิราคสูตร ข้อ ๒๔๕

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี เขตพระนครสาวัตถี ณ ที่นั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย อาหาร ๔ อย่าง เพื่อความดำรงอยู่ของสัตว์โลกที่เกิดขึ้นมาแล้ว เพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิดขึ้น อาหาร ๔ อย่างนั้น คือ ๑. กวฬีการหาร หยาบบ้าง ละเอียดบ้าง ๒. ผัสสาหาร ๓. มโนสญฺเจตนาหาร ๔. วิญญาณาหาร อาหาร ๔ อย่างนี้แล เพื่อความดำรงอยู่ของสัตว์โลกที่เกิดขึ้นมาแล้ว หรือเพื่ออนุเคราะห์แก่เหล่าสัตว์ผู้แสวงหาที่เกิดขึ้น

เป็นการทบทวน ดูเสมือนว่าเป็นธรรมดา แต่ถ้าท่านผู้ฟังพิจารณาจะเห็นความเพลิดเพลิดในอาหารทั้ง ๔ ของท่านเป็นประจำอีกเหมือนกัน คือ ข้ำไปข้ำมาในชีวิตประจำวันของแต่ละคน คือ ยังเพลิดเพลิดยินดีในกวฬีการหารที่หยาบบ้าง ละเอียดบ้างทุกมื้อ ยังเพลิดเพลิดในผัสสาหาร การกระทบอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มโนสญฺเจตนาหาร ความเพลิดเพลิดยินดีในการคิดนึกปรุงแต่งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ยังเพลิดเพลิดในวิญญาณาหาร คือ การที่จะต้องเกิดอีก

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิด ความทะยานอยากมีอยู่ ในกวฬีการหารไซ้ วิญญาณก็ตั้งอยู่อย่างอกงามในกวฬีการหารนั้น ในที่ใดวิญญาณตั้งอยู่อย่างอกงาม ในที่นั้นย่อมมีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใดมีการหยั่งลงแห่งนามรูป

ในที่นั้นย่อมมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใดมีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย
ในที่นั้นย่อมมีความเกิดในภพใหม่ต่อไป

นี่เป็นการแสดงปัจจุสมุปปาตโดยย่อ คือ กิเลส กรรม วิบาก

ในที่ใดมีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้นย่อมมีชาติชรามรณะต่อไป ในที่ใดมี
ชาติชรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่า มีความโคก มีฐลึ (คือรากะ) มีความคับแคบ

เพียงแค่ว่าความยินดีพอใจในอาหาร ซึ่งทุกคนทราบว่ายังไม่ได้หมดสิ้นไป แต่
ต้องทราบด้วยว่า แม้เพียงความพอใจในอาหาร โดยที่ยังไม่ได้กล่าวถึงอย่างอื่นเลย
เพียงแต่ในอาหาร ก็ยังจะต้องมีการเกิดซึ่งไม่รู้จบ

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก
มีอยู่ในผัสสาหาร ... มีอยู่ในมโนสัญเจตนาหาร ... มีอยู่ในวิญญูณาหาร ...
(โดยนัยเดียวกัน)

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เมื่อน้ำย้อม ครั่ง ขมิ้น สีเขียว หรือสีบานเย็น
ช่างย้อมหรือช่างเขียนพึงเขียนรูปสตรีหรือบุรุษให้มีอวัยวะน้อยใหญ่ได้ครบถ้วน
ที่แผ่นหินขาว แผ่นกระดาน ฝาผนัง หรือที่ผืนผ้า แม้ฉนั้นใด ดูกร ภิกษุทั้งหลาย
ฉนั้นนั้นเหมือนกัน ถ้าความยินดี ความเพติดเพลิน ความทะยานอยากมีอยู่ใน
กวีการารอาหารไซ้ วิญญูณก็ตั้งอยู่อย่างองกามในกวีการารอาหารนั้น ... ฯลฯ

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก
มีอยู่ในผัสสาหาร ... มีอยู่ในมโนสัญเจตนาหาร ... มีอยู่ในวิญญูณาหาร ...
(โดยนัยเดียวกัน)

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าความยินดี ความเพติดเพลิน ความทะยานอยาก
ไม่มีอยู่ในกวีการารอาหารไซ้ วิญญูณก็ไม่ตั้งอยู่ไม่องกามในกวีการารารอาหารนั้น
ในที่ใดวิญญูณไม่ตั้งอยู่ไม่องกาม ในที่นั้นย่อมไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใด
ไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้นย่อมไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใด
ไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้นย่อมไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใด

ไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้นย่อมไม่มีชาติขรามรณะต่อไป ในที่ใด
ไม่มีชาติขรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่า ไม่มีความโคก ไม่มีภูลี ไม่มีควมคับแค้น

เมื่อไม่มีควมยินดี ควมเปลิดเพลิน ควมทะยานอยาก ในผัสสาหาร
โนมนสญเจตนาหาร โนวินญญาณาหาร ก็โดยนัยเดียวกัน

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคตรัสอุปมาว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย เรือนยอดหรือศาลามี ๒ ยอด หน้าต่างด้านทิศตะวันออก
อันบุคคลเปิดไปทางเหนือหรือทางใต้ เมื่อพระอาทิตย์ขึ้น แสงสว่างส่องเข้าไปทาง
หน้าต่างจะพึงตั้งอยู่ ณ ที่ไหน

ภิกษุเหล่านั้นกราบทูลว่า

ตั้งอยู่ที่ฝาด้านตะวันตก พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าฝาด้านตะวันตกไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึงตั้งอยู่ ณ ที่ไหน

ภิกษุกราบทูลว่า

ที่แผ่นดินพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าแผ่นดินไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึงตั้งอยู่ ณ ที่ไหน

ภิกษุกราบทูลว่า

ที่น้ำพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ถ้าน้ำไม่มีแล้ว แสงสว่างนั้นจะพึงตั้งอยู่ ณ ที่ไหน

ภิกษุกราบทูลว่า

ไม่ตั้งอยู่เลยพระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ฉันทันเหมือนกันแล ถ้าความยินดี ความเพลิดเพลิน ความทะยานอยาก ไม่มีอยู่ในกวีการารหารไชร ... ในผัสสสารไชร ... ในมโนสสเจตนาหารไชร ... ในวิญญาณาหารไชร วิญญาณก็ไม่ตั้งอยู่ไม่องกาม ในวิญญาณานั้น ในที่ใดวิญญาณไม่ตั้งอยู่ไม่องกาม ในที่นั้นย่อมไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่ใดไม่มีการหยั่งลงแห่งนามรูป ในที่นั้นย่อมไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่ใดไม่มีความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ในที่นั้นย่อมไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่ใดไม่มีการเกิดในภพใหม่ต่อไป ในที่นั้นย่อมไม่มีชาติชรามรณะต่อไป ในที่ใดไม่มีชาติชรามรณะต่อไป เราเรียกที่นั้นว่า ไม่มีความโศก ไม่มีธุลี ไม่มีความคับแค้น

อยากหมดโศก อยากหมดความคับแค้น แต่ถ้ายังมีการเกิด หมดไม่ได้แน่นอน เพราะฉะนั้น ทางเดียวจริง ๆ ถ้าใครเห็นว่า การเกิด เกิดมาเพียงเห็นชั่วขณะ และหมดไป และในที่สุดก็ต้องจากทุกสิ่งทุกอย่างไปไม่เหลืออะไรเลย หรือแม้ในขณะที่ยังไม่จากโลกนี้ไป เพียงชั่วขณะที่เห็นและหมดไป ก็ชื่อว่าจากสิ่งที่ปรากฏในขณะ เห็นแล้วจริง ๆ ไม่มีอะไรเหลือ แต่ละขณะก็สืบทอดไปอย่างนี้ จากภพหนึ่งเป็นชาติหนึ่ง ไปเรื่อย ๆ ซึ่งจะต้องอาศัยการพิจารณาจนกว่าสติจะระลึกลักษณะของสภาพธรรม และเข้าใจจริง ๆ

ข้อความใน **อรรถกถา อัฏฐกาสสูตที่ ๔** มีว่า

ก็กรรมที่เกิดพร้อมและกรรมที่อุดหนุน เหมือนช่างย่อมและช่างเขียน ... ในอุปมาเหล่านั้น คนบางคนเมื่อทำกรรม ย่อมทำด้วยจิตที่เป็นญาณวิปยุตต์ (คือ ไม่ประกอบด้วยปัญญา) กรรมนั้นของเขาเมื่อจะสร้างรูป ย่อมไม่ให้ความสมบูรณ์แห่งรูปสำหรับจักขุเป็นต้น สร้างแต่รูปที่วิณณะไม่งาม ทรวดทรงไม่ดี ไม่น่าพอใจแม้ของบิดามารดา เปรียบเหมือนรูปที่ช่างเขียนผู้ไม่ฉลาดสร้างขึ้น เป็นรูปวิกลบกพร่อง ไม่น่าพอใจฉะนั้น

๒๐๓๒

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๔

อนึ่ง คนบางคนเมื่อทำกรรม ย่อมทำด้วยจิตที่เป็นญาณสัมปยุตต์ กรรมนั้นของเขาเมื่อสร้างรูป ย่อมให้ความสมบูรณ์แห่งรูปสำหรับจักขุเป็นต้น สร้างแต่รูปที่มีวันฉะงาม ทรวดทรงดี เหมือนประดับตกแต่งแล้ว เปรียบเหมือนรูปที่ช่างเขียนผู้ฉลาดสร้างขึ้น เป็นรูปงาม ทรวดทรงดี เป็นที่น่าพอใจฉะนั้น

นี่เป็นสิ่งที่อุปมาเพียงเล็กน้อย แต่ตามความเป็นจริง ถ้าเปรียบทุกคนเป็นช่างเขียน ก็ดูความสามารถของตนเองว่า จะเขียนด้วยกรรมที่เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล ประกอบด้วยปัญญาหรือไม่ประกอบด้วยปัญญา

เวลาที่เห็นรูปภาพสามารถบอกได้ว่า รูปนี้ช่างเขียนเป็นผู้ที่มีฝีมือ หรือไม่ใช่ว่าเป็นผู้ที่มีฝีมือ ซึ่งนั่นเป็นเรื่องของช่างเขียน แต่สำหรับชีวิตจริง ถ้าเกิดเป็นมนุษย์ก็เพราะบุญนำ และยังมีกรรมแต่งที่อุดหนุน ที่เป็นสสมภารกรรม ซึ่งจะเห็นได้ว่าชีวิตในวันหนึ่ง ๆ ของแต่ละบุคคล ต่างกันไปตามการเป็นช่างเขียนของตนเองในแต่ละชาตินั้นเอง

ถ. ข้อความเกี่ยวกับอาหาร ๔ ที่ว่านี้ คือ ที่ใดมีความเพลิดเพลินยินดีพอใจในกวีการอาหาร ที่นั่นวิญญาณก็หยั่งลง ผมไม่เข้าใจ ในแง่ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน จะระลึกได้อย่างไร

ส. เวลาบริโภคอาหารก็รู้ว่า ยังเป็นผู้ติด ยังเพลิดเพลินในกวีการอาหารต่อไปเมื่อมีความรู้ความเข้าใจละเอียดขึ้น สติปัฏฐานระลึกละเอียดขึ้นก็จะรู้ว่ายังเป็นผู้ที่มีความยินดีพอใจในผัสสาหาร ในการเห็น ในการได้ยิน ในการได้กลิ่น ในการลิ้มรส ในการรู้โผฏฐัพพะ แม้ในการคิดนึกเรื่องราวต่าง ๆ ขณะใดที่เกิดคิดและสติปัฏฐานระลึก จะรู้ได้ว่า สภาพของจิตที่คิด เป็นความยินดีเพลิดเพลินพอใจในผัสสาหาร คือ การกระทบกับอารมณ์นั้น และคิดด้วยความเพลิดเพลินในอารมณ์นั้น

ถ. ขณะนั้นเรียกว่า มีวิญญาณหยั่งลงแล้ว
 สุ. ต้องเกิดแน่ ตราบใดที่ยังมีกิเลส
 ถ. หมายความว่าในขณะที่เราบริโภคอาหาร ถ้าเข้าใจธรรมละเอียดแล้ว
 สติสามารถเกิดระลึกได้

สุ. ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระสูตรนี้ ณ พระวิหารเชตวัน
 ก็มีพระภิกษุมามากมายหลายรูป และท่านเหล่านั้นก็เป็นผู้ที่เข้าใจสภาพธรรม เป็นผู้
 มีปกติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม ด้วยเหตุนี้ในขณะนั้นจึงเข้าใจเรื่องกวีการอาหาร
 เรื่องผัสสาหาร เรื่องมนัสสเจตนาหาร และเรื่องวิญญาณาหาร

ไม่ว่าพระผู้มีพระภาคจะทรงแสดงธรรมประการใดก็ตาม ความเข้าใจของ
 พระภิกษุในครั้งนั้นที่ท่านได้ฟัง และท่านเป็นผู้มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ก็ทำให้สามารถ
 เข้าใจลักษณะของสภาพธรรมนั้น ๆ ได้ แม้ในขณะนั้น

เรื่องของความทุกข์เป็นเรื่องใหญ่ ซึ่งทุกคนที่เกิดมาจะบอกว่า ไม่มีทุกข์เลย
 เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ และขณะที่มีความทุกข์ ก็ขอให้พ้นจากความทุกข์นั้น หรือ
 ขอย่าให้มีทุกข์นั้น ไม่ต้องถึงกับให้มีสุข เพียงแค่พ้นทุกข์ก็เป็นทีพอใจ แต่
 เวลาที่พ้นทุกข์แล้วเป็นอย่างนั้นหรือเปล่า หรือปรารถนาเพิ่มขึ้นอีกว่า ขอย่ามีความสุข
 ลืมเรื่องของความทุกข์ที่ว่าเพียงแค่พ้นไปก็พอแล้ว แต่เมื่อพ้นจริง ๆ ก็หวังความสุข
 ต่อไปอีก

เพราะฉะนั้น ทุกท่านควรพิจารณาให้เกิดความรู้ขึ้นอีกว่า แท้จริงแล้ว
 ความทุกข์นั้นมาจากไหน ถ้าทรงแสดงโดยปัจจุสมุปบาท ทุกคนก็สามารถกล่าวตาม
 ได้ครบหมดทุกองค์ แต่ว่าเป็นเพียงกล่าวตามเท่านั้น เพราะฉะนั้น ต้องฟังพระธรรม
 เรื่องเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ เพื่อจะได้พิจารณาให้ใกล้ชิดขึ้นอีก

สังยุตตนิกาย นิทานวรรค อัญญตติยสูตร ความเห็นอื่นนอกจาก
 พระพุทธศาสนา

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับ ณ พระเวฬุวันกลันทกนิวาปสถาน กรุงราชคฤห์
 ครั้งนั้นแล เป็นเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรนั่งแล้ว ถือบาตรและจีวรเข้าไปสู่

กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้มีความคิดดังนี้ว่า เวลา
ยังเช้าเกินไปที่จะเที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ อย่ากระนั้นเลย เราพึงเข้าไปยัง
อารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์เถิด

ครั้งนั้นแล ท่านพระสารีบุตรได้เข้าไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์
ครั้นแล้วได้สนทนาปราศรัยกับพวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์เหล่านั้น ครั้นผ่าน
การปราศรัยพอให้ระลึกถึงกันไปแล้ว จึงนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง

ท่านพระสารีบุตรพอนั่งเรียบร้อยแล้ว พวกปริพาชกอัญญเดียรธีย์ได้กล่าวกะ
ท่านดังนี้ว่า

ดูกร ท่านสารีบุตร มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า
ทุกข์ตนทำเอง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้
มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้
ด้วย อนึ่ง มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งผู้กล่าวกรรมย่อมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดขึ้นเอง
เพราะอาศัยการที่มีใช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำ

ดูกร ท่านสารีบุตร ก็ในวาทะทั้ง ๔ นี้ พระสมณโคดมกล่าวไว้อย่างไร
บอกไว้อย่างไร พวกข้าพเจ้าพยากรณ์อย่างไร จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวตามที่
พระสมณโคดมกล่าวแล้ว จะไม่กล่าวต่อพระสมณโคดมด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์
ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกไร ๆ จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชน
จะพึงติเตียนได้

นี่เป็นการสนทนาธรรมในอดีต ในยุคนี้สมัยนี้ก็คงจะมีการสนทนาหลายแห่ง
และในขณะที่สนทนาเรื่องทุกข์ ทุกข์เกิดขึ้นมาได้อย่างไร ท่านเหล่านั้นจะคำนึงถึง
พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคหรือไม่ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องนี้ว่าอย่างไร อาจจะเป็น
การแสดงความคิดเห็นของแต่ละท่าน ซึ่งในที่นี้มี ๔ วาทะ คือ ทุกข์ตนทำเอง ๑
ทุกข์ผู้อื่นทำให้ ๑ ทุกข์ตนเองทำด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย ๑ ทุกข์เกิดขึ้นเองเพราะอาศัย
การที่มีใช้ตนเองกระทำ มิใช่คนอื่นกระทำ ๑

วาทะไหนจะถูก ทั้ง ๔ วาทะนี้

ท่านพระสารีบุตรตอบว่า

ดูกร ท่านทั้งหลาย พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้จึงจะชื่อว่า เป็นผู้กล่าวตามที่พระผู้มีพระภาคตรัสแล้ว ไม่กล่าวต่อพระผู้มีพระภาคด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตามวาทะที่ถูกไร ๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้

ดูกร ท่านทั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเอง ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ผู้อื่นทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย แม้ทุกข์ที่พวกสมณพราหมณ์ผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า เกิดเอง เพราะอาศัยการที่มีใช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ ก็ย่อมเกิดเพราะผัสสะเป็นปัจจัย

ดูกร ท่านทั้งหลาย ในวาทะทั้ง ๔ นั้น พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเอง เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ดังนี้ มิใช่ฐานะที่จะมีได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ผู้อื่นทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีฐานะที่จะมีได้ แม้พวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์ตนทำเองด้วย ผู้อื่นทำให้ด้วย เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีฐานะที่จะมีได้ ถึงพวกสมณพราหมณ์ซึ่งเป็นผู้กล่าวกรรมบัญญัติว่า ทุกข์เกิดเอง ก็เพราะอาศัยการที่มีใช้ตนเองกระทำ มิใช่ผู้อื่นกระทำให้ เว้นผัสสะเสีย เขาย่อมเสวยทุกข์ดังนี้ ก็มีฐานะที่จะมีได้ ดังนี้

มีใครปฏิเสธได้ไหม เมื่อก็มีท่านผู้ฟังท่านหนึ่งกล่าวว่า เพราะชาติเป็นปัจจัย ไม่ผิด แต่ว่าไกลไป จะต้องย้อนไปที่ละองค์ ๆ แต่ใกล้ชิดที่สุด คือ เว้นผัสสะ ทุกข์ย่อมมีไม่ได้

ผู้ฟัง จะไปเอาชาติละ ก็ไกลไป ความจริงก่อนจะมีผัสสะได้ต้องมีสฬายตนะ ก่อนจะมีสฬายตนะก็มีนามรูปก่อน ไกลไปตามลำดับ พุดย้อนออกไป ตัวปัจจัยก็เป็น

อย่างอื่นไปตามลำดับ แล้วแต่จะไปเริ่มตรงไหน ท่านพระสารีบุตรท่านเริ่มตรงผัสสะ เริ่มตรงไหนก็ถูกทั้งนั้น

สุ. แต่ที่ใกล้ชิดที่สุด คือ

ผู้ฟัง อาจารย์ถามอย่างนี้ ผมก็รู้ว่าอาจารย์ไปให้ตอบว่า ผัสสะ

สุ. เว้นผัสสะแล้วจะมีทุกขเวทนาได้ไหม

ผู้ฟัง ถูกแล้ว อาจารย์

ข้อความต่อไปมีว่า

ท่านพระอานนท์ได้ยินท่านพระสารีบุตรสนทนาปราศรัยกับพวกปริพาชก อัญญเดียรถีย์เหล่านั้นแล้ว ครั้นนั้น ท่านพระอานนท์เที่ยวบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ในกาลภายหลังกลับจากบิณฑบาตแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายบังคมแล้วนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง แล้วกราบทูลถ้อยคำสนทนาของท่านพระสารีบุตรกับพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ ซึ่งได้มีมาแล้วทั้งหมดแต่พระผู้มีพระภาค

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดีละ ๆ อานนท์ ตามที่สารีบุตรพยากรณ์ ชื่อว่าพยากรณ์โดยชอบ ดูกร อานนท์ เรากล่าวว่า ทุกข์เป็นของอาศัยเหตุเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยอะไรเกิดขึ้น ทุกข์อาศัยผัสสะเกิดขึ้น บุคคลผู้กล่าวดังนี้ จึงจะชื่อว่าเป็นผู้กล่าวตามที่เรากล่าวแล้ว ไม่กล่าวตู่เราด้วยคำไม่จริง และพยากรณ์ธรรมสมควรแก่ธรรม ทั้งการคล้อยตาม วาทะที่ถูกไร ๆ ก็จะไม่พึงถึงฐานะอันวิญญูชนจะติเตียนได้

ข้อความต่อไป พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเล่าให้ท่านพระอานนท์ฟังว่า แม้พระองค์เองก็ได้เสด็จไปยังอารามของพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ และมีการสนทนาธรรมในเรื่องนี้เช่นเดียวกับที่ท่านพระสารีบุตรสนทนากับพวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ เหล่านั้น

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า

นำอัศจรรย์ พระเจ้าข้า ไม่เคยมี พระเจ้าข้า ในการที่เนื้อความทั้งหมดจักเป็น
อรรถอันพระองค์ตรัสแล้วด้วยบท ๆ เดียว เนื้อความนี้ เมื่อกล่าวโดยพิสดารจะเป็น
อรรถอันลึกซึ้งด้วย เป็นอรรถมีกระแสความอันลึกซึ้งด้วย ฟังมีไหมหนอ พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า

ดูกร อานนท์ ถ้ากระนั้นเนื้อความในเรื่องนี้จึงแจ่มแจ้งกะเธอเองเกิด

พระผู้มีพระภาคทรงทราบวาท่านพระอานนท์เป็นผู้ที่เข้าใจในอรรถในเรื่องนี้
เพราะฉะนั้น ก็ใครที่จะให้ท่านพระอานนท์กล่าวให้พระองค์ฟัง

ท่านพระอานนท์กราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นจะฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า
ท่านอานนท์ ชราและมรณะ มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด
มีอะไรเป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า
ดูกร ท่านทั้งหลาย ชราและมรณะมีชาติเป็นเหตุ มีชาติเป็นที่ตั้งขึ้น มีชาติเป็นกำเนิด
มีชาติเป็นแดนเกิด

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า
ท่านอานนท์ ก็ชาติแล้ว มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไร
เป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า
ดูกร ท่านทั้งหลาย ชาติมีภพเป็นเหตุ มีภพเป็นที่ตั้งขึ้น มีภพเป็นกำเนิด มีภพเป็น
แดนเกิด

ท่านผู้ฟังก็คงจะตามท่านพระอานนท์ไปได้ตลอด เพราะเป็นผู้ที่คล่องแคล่ว
ในปฏิจักษมุปาท

ข้อความต่อไป ท่านพระอานนท์กล่าวว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าว่าชนเหล่าอื่นฟังถามข้าพระองค์อย่างนี้ว่า
ท่านอานนท์ ก็ภพแล้ว มีอะไรเป็นเหตุ มีอะไรเป็นที่ตั้งขึ้น มีอะไรเป็นกำเนิด มีอะไร
เป็นแดนเกิด ดังนี้ ข้าพระองค์ถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงพยากรณ์อย่างนี้ว่า

ดูกร ท่านทั้งหลาย ภพมีอุปาทานเป็นเหตุ มีอุปาทานเป็นที่ตั้งขึ้น มีอุปาทานเป็นกำเนิด มีอุปาทานเป็นแดนเกิด

สำหรับองค์ของปัจจุสมุปปาตข้อต่อไป คือ อุปาทานมีต้นหาเป็นเหตุ ต้นหา มีเวทนาเป็นเหตุ เวทนามีผัสสะเป็นเหตุ ผัสสะมีสพายตนะเป็นเหตุ

... ดูกร ท่านทั้งหลาย ก็เพราะผัสสาตนะ ๖ นั้นแหละดับ ด้วยสำรอกโดยไม่เหลือ ผัสสะจึงดับ เพราะผัสสะดับ เวทนาจึงดับ เพราะเวทนาดับ ต้นหาจึงดับ เพราะต้นหาดับ อุปาทานจึงดับ เพราะอุปาทานดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชราและมรณะโลกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ถูกถามแล้วอย่างนี้ พึงพยากรณ์อย่างนี้ดังนี้แล

ผัสสะดับอย่างเดียวได้ไหม ไม่ได้ แสดงให้เห็นว่า เมื่อผัสสะดับ ทุกอย่างต้องดับหมดด้วย นี่เป็นเรื่องที่ได้ยินบ่อย ๆ เรื่องของปัจจุสมุปปาต ซึ่งก็เตือนให้ระลึกถึงลักษณะของผัสสะในขณะนี้ ในขณะที่มีสภาพธรรมปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แล้วแต่ว่าขณะนั้นจะเป็นปัจจัยให้กุศลจิตขั้นใดเกิดขึ้นพิจารณาเรื่องของสภาพธรรม หรือขั้นที่แม้กำลังนึกเรื่องของปัจจุสมุปปาตสติปัฏฐานก็รู้ว่า ขณะนั้นสัญญาจำ สังขารขันธปรุงแต่ง วิญญาณขันธกำลังนึกคิดในขณะนั้น ซึ่งไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ พิจารณา ค้นคว้า ไตร่ตรองปัจจุสมุปปาต ถ้าท่านผู้ฟังอ่านในพระสูตร ไม่ว่าจะ เป็นพระวิปัสสิพุทธเจ้าก็ได้ ไตร่ตรองค้นคว้าเรื่องของปัจจุสมุปปาตในสมัยที่เป็นพระโพธิสัตว์ด้วย เพราะเป็นสภาพธรรมที่เป็นเหตุเป็นผล ถ้าไม่มีการพิจารณาเรื่องเหตุเรื่องผลจะไม่รู้ความเป็นมาของชีวิตของขณะจิตในขณะนี้ว่า เป็นอย่างไร ไปอย่างไร มาอย่างไร ถึงได้เป็นอย่างนี้ แต่ถ้าสามารถพิจารณาย่อมจะเห็นความเป็นมา ความเป็นไป จากภพหนึ่งสู่อีกภพหนึ่งได้

ผู้ฟัง สมัยพุทธกาลท่านสนทนาธรรมกันเรื่องหนัก ๆ สมัยเราไม่สนทนาเรื่องหนัก ๆ ขนาดนั้น แค่ว่าทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ค่อย ๆ ไปอย่างทีอาจารย์ว่า ค่อย ๆ ระลึกไปที่ละเล็กทีละน้อย สังเกตรูปธรรม นามธรรมที่ท่านสนทนาเรื่องปัจจุสมุปปาต ฟังก็ยังตามไม่ค่อยจะทัน เรื่องการหยั่งลงของวิญญูญาณ ผมก็ได้อ่านแล้วเหมือนกัน สังยุตตนิกาย นิทานวรรค ทั้งเล่มเลย ยากจริง ๆ ขนาดอาจารย์นำมาพูดในวันนี้ก็ยังตามไม่ค่อยทัน เรื่องปัจจุสมุปปาตเป็นเรื่องหนักทีเดียว

ส. เรื่องของสภาพธรรมก็ว่าหนัก แต่ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ที่ปัญญาจะต้องรู้จริง ๆ เป็นสิ่งที่จะต้องอาศัยความเพียร ความพยายามไปแต่ละภพแต่ละชาติ เพราะว่าจุดประสงค์ของการฟัง ก็เพื่อให้เข้าใจลักษณะของสภาพธรรม คือ ตัวจริงของธรรมนั่นเอง

ถ. อาจารย์ก็กล่าวว่า พระโพธิสัตว์จะพิจารณาปัจจุสมุปปาต ได้มีการสนทนากันเรื่องสติปัฏฐานที่จะเกิดขึ้นก็เนื่องจากการได้ฟังธรรม พระโพธิสัตว์ท่านสามารถแสดงธรรมหรือพิจารณาปัจจุสมุปปาตได้ โดยในชาตินั้นไม่ได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์เมื่อจำธรรมในอดีตได้และพิจารณาถึงธรรมนั้น ๆ จะชื่อว่าเจริญสติปัฏฐาน หรือว่าคิดธรรมตาม

ส. ไม่มีกล่าวไว้ ต้องขอความกรุณาที่จะไม่แสดงความคิดเห็น เพราะว่าการสะสม เรื่องของปัญญาก็ตาม เป็นปัจจัยที่จะให้เกิดการคิดนึกไตร่ตรองตามคลองของพระธรรม แล้วแต่กำลังของสติปัญญาของแต่ละบุคคล

๒๐๓๓

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๓๔

ถ. แสดงว่าที่ท่านพิจารณาปัจจุสมุปปาต ท่านเป็นผู้ใส่ใจในธรรมเรื่อง ๆ

ส. พระโพธิสัตว์ทั้งหลายสะสมปัญญาบารมีมามาก เพราะฉะนั้นในวันหนึ่ง ๆ ความคิดของพระโพธิสัตว์ก็ย่อมต่างจากความคิดของบุคคลอื่น บุคคลอื่นวันนี้คิดเรื่องปัจจุสมุปปาตบ้างหรือเปล่า แต่สำหรับพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ท่านต้องสะสมปัญญาที่จะทำให้ท่านไตร่ตรองพิจารณา แม้คืนก่อนที่จะตรัสรู้ก็ต้องมีการพิจารณาปัจจุสมุปปาต

ผู้ที่ได้ฟังพระธรรมและมีพระธรรมเป็นสรณะแล้วในชาตินี้ แต่ยังเป็นผู้มีกิเลสอยู่ เป็นผู้ที่กำลังดำเนินหนทางอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนี้ แต่ละภพแต่ละชาติก็ต้องดำเนินตามรอยของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย คือสะสมบารมีต่าง ๆ

ท่านที่บอกว่า อยากจะปฏิบัติธรรม ซึ่งมีหลายท่านทีเดียว มิตรสหายของผู้ที่สนใจในธรรมด้วยกันก็อาจจะได้ยินบางท่านบอกว่า อยากจะปฏิบัติธรรม แต่สนใจเรื่องของการปฏิบัติธรรมมาน้อยแค่นั้น เพราะว่า การปฏิบัติธรรม คือ การละอกุศล ละโลภะ โทสะ โมหะ

ถ้ากำลังโลก อยากจะละความโลภในขณะนั้นไหม หรืออยากจะทำปฏิบัติธรรมโดยไม่เข้าใจว่า ปฏิบัติธรรม คือ ละโลภะในขณะที่โลภะกำลังเกิด นั่นคือปฏิบัติธรรมเมื่อไม่เข้าใจอย่างนี้ ขณะที่กำลังมีโลภะ ไม่ได้ต้องการที่จะละโลภะ แต่อยากจะทำปฏิบัติธรรม แสดงให้เห็นว่า เพราะไม่เข้าใจว่าการปฏิบัติธรรมนั้นเป็นการละโลภะ ละโทสะ ละโมหะ

ขณะที่กำลังโกรธ และยังโกรธกันอยู่มาก ท่านที่ฟังธรรมแล้วนี้แหละ ยังเป็นผู้ที่สะสมความโกรธบ้าง สะสมความโลภบ้าง ขณะที่โกรธ อยากจะละความโกรธในขณะนั้นไหม หรือว่าอยากจะปฏิบัติธรรม

นี่เป็นสิ่งที่จะทำให้มีความละเอียดในการพิจารณา ซึ่งจะเกิดกุศลในขณะนั้นว่า ถ้าเป็นผู้ที่ปฏิบัติธรรม ไม่ต้องรอเวลาอื่น ขณะที่กำลังโกรธนั่นเอง ละความโกรธเป็นความไม่โกรธ ขณะนั้นเป็นการปฏิบัติธรรม กำลังวิชยา กำลังตระหนี่ หรืออกุศลใด ๆ ก็ตามในขณะนั้นซึ่งกำลังเกิด อยากจะปฏิบัติธรรมไหม ถ้าอยาก คือละอกุศลในขณะนั้นเท่านั้น

แต่การละอกุศลเป็นเรื่องที่ทำไม่ได้อย่างใจคิดหรือหวัง วันนี้หรือแต่ก่อนนี้ ก็อาจจะมีหลายท่านที่ตั้งปณิธานหรือมีความตั้งใจที่จะละอกุศล แต่ถึงเวลาจริง ๆ ไม่มีทางเป็นไปได้เลย แม้พระโพธิสัตว์ซึ่งแต่ละชาติได้ทวงบำเพ็ญพระบารมี ก็ยังต้องเป็นไปตามกำลังของอกุศลที่ยังไม่ได้ดับ

ขอกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ซึ่งท่านได้บำเพ็ญบารมีเพื่อรู้แจ้งอริยสัจจธรรม คือรู้ความจริงของปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ จิต เจตสิก รูป นิพพาน เพราะฉะนั้นก็ต้องอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้แจ้งสัจจธรรม และเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของสัจจะ คือความจริง

สภาพธรรมที่เป็นสัจจะเปลี่ยนแปลงไม่ได้ ความจริงของจิตเป็นอย่างไร ความจริงของเจตสิกเป็นอย่างไร ความจริงของรูปซึ่งไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน เป็นอย่างไร ความจริงของนิพพานเป็นสภาพธรรมที่ต่างกับจิต เจตสิก รูปอย่างไร ผู้ที่แสวงหาความจริงต้องการประจักษ์แจ้งความจริง ผู้นั้นต้องเห็นประโยชน์ของสัจจะคือความจริงที่จะต้องอบรมไปทุกขั้น ตั้งแต่ขั้นของวาทาจร

ข้อความโดยย่อใน **อรรถกถา นวกนิบาตชาดก อรรถกถาหริตจชาดก ที่ ๕** มีว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี

พระเจ้าพรหมทัตในครั้งนั้น คือ ท่านพระอานนทในชาติสุดท้ายนี้

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ผู้มีสมบัติ ๘๐ โกฏิ และเพราะท่านมีผิวงามดังทองคำดาบิดาจึงตั้งชื่อว่า หาริตกุมาร เมื่อเจริญวัยและเรียนจบจากเมืองตักศิลาแล้ว ท่านก็พิจารณาเห็นว่า ทรัพย์สมบัติที่มารดาบิดาแสวงหามานั้น ยังปรากฏอยู่ แต่มารดาบิดาผู้แสวงหาทรัพย์นั้นล่วงลับไปแล้ว หาปรากฏไม่

ทุกท่านที่มีสมบัติมาก ๆ ก็คงจะรู้ว่า จากไปแต่ตัว ทรัพย์สมบัติยังเหลืออยู่ ส่วนตัวผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัตินั้นต้องจากไป

เมื่อท่านพิจารณาเห็นว่า ท่านเองก็ต้องเป็นอย่างนั้น ท่านจึงบริจาคทรัพย์ให้ทาน และไปบวชเป็นฤๅษีอยู่ในป่าหิมวันต์ บำเพ็ญฌานจนได้อภิญญา ๕ สมบัติ ๘ เมื่อต้องการเสพอาหารที่มีรสเค็ม รสเปรี้ยว ก็ออกจากป่าไปยังพระนครพาราณสี บรรลุถึงพระลานหลวง พระเจ้าพาราณสีทอดพระเนตรเห็น มีพระทัยเลื่อมใส และให้สร้างที่พักในพระราชอุทยานถวาย มีผู้คอยปรนนิบัติ พระดาบสได้ฉันอยู่ในพระราชวังตลอดมา ๑๒ ปี

ต่อมาภายหลัง พระเจ้าพาราณสีเสด็จไปปราบชายแดนที่ก่อความไม่สงบ และมอบหมายให้พระราชเทวีถวายภัตตาหารแก่พระดาบส ซึ่งพระเทวีก็ได้ทรงอังคาสพระดาบสด้วยพระองค์เอง

วันหนึ่งพระเทวีทรงตกแต่งโภชนะไว้เรียบร้อยแล้ว และพระดาบสยังเข้าอยู่ พระนางจึงสงสนานด้วยน้ำหอม ทรงนึ่งพระภุชเียนเนื้อละเอียด ทรงให้เปิดพระบัญชรและประทับบนเตียง ให้ลมพัดต้องพระวรกาย เมื่อพระดาบสเหาะมาถึงพระบัญชร พระเทวีได้ยินเสียงผ้าคากรองของพระดาบสก็เสด็จลุกขึ้นโดยเร็ว พระภุชเียนหลุดหล่นลง ทันใดที่พระดาบสเห็นเช่นนั้น ก็เล็ดซึ่งหมักดองอยู่หลายแสนโกฏิปี มีอาการดังอสรพิษที่นอนขดอยู่ในช่องก็กำเริบขึ้น ทำमानให้อันตรธานไป พระดาบสไม่สามารถดำรงสติไว้ได้ จึงเข้าไปจับพระหัตถ์พระเทวีและประพฤติผิดร่วมกัน

ตั้งแต่นั้นมา การกระทำนั้นได้แพร่สะพัดไปทั่วพระนคร พวกอำมาตย์ได้ส่งหนังสือไปกราบทูลพระเจ้าพาราณสี พระเจ้าพาราณสีมิได้ทรงเชื่อ โดยทรงพระดำริว่า พวกอำมาตย์ประสงค์จะทำลายพระองค์จึงได้กล่าวอย่างนั้น

เมื่อพระราชาทรงปราบชายแดนให้สงบลงแล้ว ก็เสด็จกลับพระนครพาราณสี และได้ตรัสถามพระเทวีว่า ข้าพเจ้าเรื่องการประทุติฆิตของพระดาบสและพระเทวีนั่น จริงหรือ พระเทวีกราบทูลว่า จริง พระราชายังมิได้ทรงเชื่อแม้ว่าพระเทวีจะกราบทูลว่า จริง พระองค์จึงเสด็จไปยังพระราชอุทยาน เมื่อนมัสการพระดาบสและประทับ ณ ที่ที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว ก็ได้ตรัสถามพระดาบสด้วยคาถาที่ ๑ ว่า

ข้าแต่มหาพรหม ได้ยินเขาพูดกันว่า พระhariตดาบสบริโภคมกาม คำนี้ไม่เป็นจริงกระมัง ท่านยังเป็นผู้บริสุทธิ์อยู่แลหรือ

พระดาบสคิดว่า เมื่อเราทูลว่าเราไม่ได้บริโภคมกาม พระราชานี้ก็จะทรงเชื่อเราเท่านั้น แต่ว่าในโลกนี้ ขึ้นชื่อว่าที่พึงที่เชื่อกับความสัตย์ไม่มี เพราะว่าผู้ที่ถึงความสัตย์เสียแล้ว ย่อมไม่สามารถจะนั่งที่โพธิบัลลังก์บรรลุพระโพธิญาณได้ เราควรกล่าวแต่คำสัตย์เท่านั้น

จริงอยู่ ปาณาติบาตก็ดี อทินนาทานก็ดี กาเมสุมิฉฉาจารก็ดี สุราปานะก็ดี ย่อมมีแก่พระโพธิสัตว์ได้บ้างในฐานะบางอย่าง แต่มุสาวาทที่กล่าวให้คลาดเคลื่อนหักประโยชน์เสีย ย่อมไม่มีแก่พระโพธิสัตว์เลย ฉะนั้น เมื่อพระดาบสจะกล่าวความสัตย์ จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

ขอถวายพระพรมหาบพิตร พระองค์ได้ทรงสดับถ้อยคำมาแล้วอย่างใด ถ้อยคำนั้นเป็นจริงอย่างนั้น อาตมภาพเป็นผู้หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เป็นที่ตั้งแห่งความหลง เดินทางผิดแล้ว

พระราชาทรงสดับดังนั้น จึงตรัสคาถาที่ ๓ ว่า

ปัญญาที่ละเอียด คิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ เป็นเครื่องบรรเทาโรคที่เกิดขึ้นแล้วของท่าน มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร ท่านไม่อาจบรรเทาความคิดที่แปลกได้

คำอธิบายข้อความนี้มีว่า

ธรรมดาเภสัชย่อมเป็นที่พึงของคนไข้ น้ำดื่มเป็นที่พึงของคนกระหายน้ำ ก็ปัญญาที่ละเอียด คิดสิ่งที่ดีคือที่เป็นประโยชน์ เป็นเครื่องบรรเทาโรคที่เกิดขึ้นแล้วของท่าน มีไว้เพื่อประโยชน์อะไร ทำไมจึงไม่อาจใช้ปัญญานั้นบรรเทาความคิดที่ผิดปกตินั้นได้

ลำดับนั้น หาริตดาบสเมื่อจะแสดงกำลังของกิเลสแก่พระราชา จึงได้กล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

ข้าแต่มหาบพิตร กิเลส ๔ อย่างเหล่านี้ คือ ราคะ โทสะ โมหะ มทะ (คือ ความมัวเมา) เป็นของมีกำลังกล้า หยาบคายในโลก เมื่อกิเลสเหล่าใดจึงรัดแล้ว ปัญญา ก็ยังไม่ถึง เหมือนคนตกลงไปในห้วงน้ำใหญ่

เป็นความจริงสำหรับคนทุกยุคทุกสมัย ซึ่งควรจะกลัวกำลังของกิเลสที่สะสมมา ในจิตนานแสนนาน เหมือนกับอสรพิษที่ขดอยู่ในช่อง ยังไม่มีโอกาสออกมาแสดงพิษร้ายได้ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงได้ตรัสเล่าถึงอดีตชาติของพระองค์ เพื่อที่จะให้ทุกคนเป็นผู้ที่ไม่ประมาท มีสติระลึกรู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรได้

ข้อความต่อไปมีว่า

เมื่อพระราชาได้ทรงสดับคำของดาบสแล้ว จึงตรัสคาถาที่ ๕ ว่า

ข้าพเจ้าได้ยกย่องท่านแล้วอย่างนี้ว่า หาริตดาบสเป็นพระอรหันต์ สมบูรณ์ด้วยศีล ประพฤติบริสุทธิ์ เป็นบัณฑิต มีปัญญาแท้

หาริตดาบสได้ฟังดังนั้นแล้ว ได้กล่าวคาถาที่ ๖ ต่อจากนั้นว่า

ข้าแต่มหาบพิตร วิตกอันลามก เป็นไปด้วยการยึดถือนิमितว่างาม ประกอบด้วยความกำหนัด ย่อมเบียดเบียนแม้ผู้มีปัญญา ผู้ยินดีแล้วในคุณธรรมของฤาษี

ข้อความนี้เตือนผู้ที่เข้าใจว่าตนเองมีปัญญาและคิดว่าปลอดภัยแล้วว่า ประมาทไม่ได้เลย เพราะว่าผู้ที่มีปัญญาแม้ยินดีในคุณธรรมของผู้ที่ใฝ่ในธรรมแล้ว ก็ยังสามารถให้อกุศลเบียดเบียนแม้ผู้มีปัญญาได้

พระราชาเมื่อจะให้หาริตดาบสเกิดอุตสาหะในการละกิเลส จึงตรัสคาถาที่ ๗ ว่า

ความกำหนัดนี้เกิดขึ้นในกาย เกิดขึ้นมาแล้วเป็นของทำลายวรรณะของท่าน (วรรณะ คือ คำสรรเสริญคุณความดี) ท่านจงละความกำหนัดนั้นเสีย ความเจริญย่อมมีแก่ท่าน ท่านเป็นผู้อันชนหมู่มายกย่องแล้วว่าเป็นคนมีปัญญา

พระราชชาติอนสติผู้มีปัญญาที่ขาดสติให้กลับระลึกได้

คราวนั้นพระโพธิสัตว์ได้ฟังดังนั้นแล้วกลับได้สติ พิจารณาโทษในกามทั้งหลาย แล้ว กล่าวคาถาที่ ๘ ว่า

กามเหล่านั้นทำแต่ความมืดให้ มีทุกข์มาก มีพิษใหญ่หลวง อาตมภาพ จักค้นหามูลรากแห่งกามเหล่านั้น จะตัดความกำหนัดพร้อมเครื่องผูกเสีย

มูลรากแห่งกามนั้น คือ อโยนิโสมนสิการ การพิจารณาใส่ใจโดยไม่แยบคาย

ดาบสนั้นได้เจริญสมถภาวนาจนได้ฌานอีก เห็นโทษของการอยู่ในที่ไม่สมควร (คือ พระราชอุทยาน) จึงได้กลับไปสู่ป่าให้พ้นจากกลิ่นสตรี และเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็เข้าถึงพรหมโลก

เหตุที่พระผู้มีพระภาคตรัสเรื่องนี้ ณ พระวิหารเชตวัน ก็เนื่องด้วยพระภิกษุรูปหนึ่งเห็นหญิงคนหนึ่งแต่งตัวสวยงามก็เกิดกิเลส โคร่จะลาสิกขาบท เมื่ออุปัชฌาย์อาจารย์แนะนำก็ไม่พอใจ เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสถาม ภิกษุนั้นก็รับว่า จริง พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

ดูกร ภิกษุ ธรรมดากิเลสย่อมไม่มีความขึ้นบาน เพราะขจัดคุณความดี มีแต่จะให้ตกนรก และกิเลสนั้นทำไมจักไม่ทำให้เธอลำบากเล่า ลมแรงพัดเขาสิเนรุ ทำไมจักไม่พัดใบไม้เก่า ๆ ให้กระจัดกระจายได้ แม้พระองค์เองในพระชาติที่เป็นหاریตดาบส ได้อภิญญา ๕ สมาบัติ ๘ ดำเนินรอยตามพระโพธิญาณ เพราะอาศัยกิเลสประเภทนี้จึงไม่อาจดำรงสติอยู่ได้ ยังต้องเสื่อมไปจากฌาน

พระผู้มีพระภาคตรัสพระธรรมทั้งหลาย ก็เพื่อให้เห็นความไม่เป็นประโยชน์ของอกุศล และให้เห็นกำลังของการสะสมอกุศล ซึ่งข้อความที่น่าฟัง น่าพิจารณา คือ ลมแรงพัดเขาสิเนรุ ลมพัดได้ทุกอย่าง แม้แต่เขาสิเนรุ ทำไมจะไม่พัดใบไม้เก่า ๆ ให้กระจัดกระจายได้

ทุกท่านที่มีกิเลสที่ยังไม่ดับ ยังไม่ใช่เขาสิเนรุแน่ ยังคงเป็นเพียงใบไม้เก่า ๆ เท่านั้นเอง เบา พร้อมที่ลมจะพัดไปทางไหนก็ไปทางนั้น ไม่ว่าจะเป็นลมโลกะ หรือ

ลมโทสะ หรือลมโมหะ เพราะฉะนั้น ก็จะได้เป็นผู้ไม่ประมาทจริง ๆ และจะได้เห็นว่า อกุศลเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง นอกจากจะไม่เป็นประโยชน์ในขณะนั้น ยังจะสะสมเพิ่มกำลังขึ้นเรื่อย ๆ

เมื่อตรัสหริตจชาดกแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงประกาศสังัจจธรรม เวลาจบสังัจจธรรม ภิกษุผู้นั้นได้ดำรงอยู่ในอรหัตตผล

เพราะฉะนั้น ผู้ที่เห็นคุณของสังัจจธรรม ความจริงซึ่งไม่มีใครสามารถเปลี่ยนแปลงสังัจจธรรมนั้นได้ เป็นผู้ที่กำลังแสวงหาสังัจจธรรม คือ รู้ว่าขณะนี้ทางตาที่กำลังเห็นนี้ดับ ทางหูก็เป็นสภาพธรรมที่เกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยชั่วคราวแล้วดับ ขณะที่กำลังฟังพระธรรมก็เพื่อแสวงหาสังัจจธรรม ขณะที่สติระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ก็เพื่อแสวงหาสังัจจธรรมที่จะประจักษ์การเกิดขึ้นและดับไปของนามธรรมและรูปธรรมที่เป็นความจริงทุกยุคทุกสมัย ไม่เปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นทุกท่านต้องเป็นผู้ที่มีสังัจจะ คำจริง วาจาจริง กายจริง ทำตามทีพูด และใจจริงต่อกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะสังัจจะทั้งหมดต้องเป็นไปในกุศลธรรม

ทุกท่านที่ยังมีกิเลสอยู่ พิจารณาดูว่า ท่านยังมีความโง่งในตัวของท่านเอง บ้างไหม แม้เพียงเล็กน้อย ๆ ซึ่งบุคคลอื่นไม่สามารถจะรู้ได้

ความโง่ง คือ ความไม่ตรงต่อความจริง ถึงแม้จะเป็นผู้รู้ มีปัญญา ได้ฟังพระธรรมก็ตาม ก็ยังต้องเป็นไปตามกำลังของการแอบแฝงของกิเลส ซึ่งในขณะนั้นมีเหตุปัจจัยเกิดขึ้น จึงทำให้สภาพธรรมเป็นอกุศล เป็นความโง่งซึ่งไม่ใช่สังัจจธรรม

ผู้ฟัง เรื่องชาดก พูดกันหลายครั้งว่า อ่านชาดกกับอ่านนิทาน ก็น่าจะเหมือนกัน เป็นเรื่องเป็นราว ไม่เห็นต้องไปหาชาดกอ่าน อ่านก็ยาก เข้าใจยาก ผมเองเคยพูดว่า ไม่เหมือนกัน เพราะว่าชาดกแต่ละเรื่องที่พระพุทธองค์ยกขึ้นมาเปรียบเทียบที่ไร จะต้องเป็นผู้ที่รู้แจ้งอริยสังัจจธรรม อย่างในเรื่องนี้ พระภิกษุผู้นั้นได้ถึงพระอรหัต ก็เป็นเรื่องแค่เห็นผู้หญิงแล้วก็ชอบ พระพุทธองค์ก็ทรงยกชาดกนี้ขึ้นมาเปรียบเทียบว่า โลกะ ราคะที่แอบแฝงอยู่เล็กน้อย ๆ ประมาทไม่ได้เลย และตอนท้ายที่อาจารย์บอกว่า เรายังมีความโง่งอยู่หรือเปล่า ดีจริง ๆ ต้องถามตัวเอง

อยู่บ่อย ๆ มีความโง่งอยู่หรือเปล่า มีกิเลสเล็ก ๆ น้อย ๆ แอบแฝงอยู่หรือเปล่า ทุกวันนี้จะต้องขัดเกลาสังขารต่าง ๆ เพื่อเป็นอุชุปฏิปันโน

ผมเองประกอบอาชีพทนายความมาเกือบ ๓๐ ปี คำว่า มีความโง่งอยู่ในตัวเราหรือเปล่า ก่อนนี้ไม่ได้ถาม ตอนประกอบอาชีพใหม่ ๆ ก็มีมากมาย แต่ไม่ได้โง่งแฉ่งเท่าไร ใช้วิชาความรู้ในทางรังแกเขาบ้าง นี่ก็เป็นความโง่งอย่างหนึ่ง เมื่อไม่ได้ทำงานนี้แล้ว จะทำอยู่บ้างก็เล็ก ๆ น้อย ๆ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ก็หายไปไม่ค่อยมี และเมื่อมาศึกษาธรรม จะต้องเตือนตัวเองว่า เรายังเป็นคนโง่งอยู่หรือเปล่า

ส. ท่านผู้ฟังคงจะเห็นจริงว่า ในขณะนี้ มีสภาพธรรม แต่อะไรเป็นอุปสรรคหนักหนาเหลือเกินที่ทำให้เราไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจธรรมได้ อวิชชาประการหนึ่ง และยังมีโลภะ ความยินดีความพอใจในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ถ้าสติปัฏฐานไม่เกิด ไม่มีทางที่จะเห็นโลภะ ความติดในสิ่งที่ปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ เพราะฉะนั้น ทำอย่างไรปัญญาจึงสามารถละความติดข้องในสิ่งที่ปรากฏ

สำหรับพระภิกษุรูปนั้น ท่านยังไม่ได้เป็นพระโสดาบัน เพราะพระภิกษุรูปใดรู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันแล้วจะไม่ลาสิกขาบท พระภิกษุรูปนั้นเมื่อท่านคิดจะลาสิกขาบท แสดงว่าท่านไม่ได้เป็นพระโสดาบัน แต่ท่านอบรมเจริญปัญญาเพราะท่านสามารถรู้ได้ว่า ท่านยังมีความติดข้องในสิ่งที่ปรากฏ เพราะฉะนั้น การอบรมเจริญปัญญารู้แจ้งอริยสัจธรรมเป็นพระโสดาบันไม่ได้ละโลภะ แต่ดับความเห็นผิดที่ยึดถือสภาพธรรมว่าเป็นตัวตน ซึ่งในระหว่างที่ฟังพระธรรม ภิกษุรูปนั้นต้องเป็นผู้ที่สามารถละความยึดถือสภาพธรรมที่กำลังปรากฏว่าเป็นตัวตน บรรลุถึงคุณธรรมของพระโสดาบัน และเมื่อจบชาดกท่านก็สามารถบรรลุถึงพระอรหันต์ได้

อุปสรรคอยู่ที่โลภะ ความติด ความไม่รู้ในความจริงของสภาพธรรมที่ไม่เที่ยง และถึงแม้เป็นพระโสดาบันแล้ว ก็ยังจะต้องรู้แจ้งสภาพธรรมที่เป็นความจริงที่เกิดดับต่อไป จนสามารถดับกิเลสถึงความเป็นพระอรหันต์ได้

๒๐๓๔

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหาวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๗ มีนาคม ต่อวันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๔

ถ. ที่พระโพธิสัตว์กล่าวคำสัจเนื่องจากการกระทำที่ผิด คิดว่า ชาดกนี้
แสดงให้เห็นถึงความสัตย์จริงและพยายามเจริญความสัตย์จริง ไม่ใช่เพียงเพื่อละ
การโกหก แต่เพื่อให้ตรงต่อตัวเอง เพื่อให้เข้าสู่สภาพธรรมที่มีจริง ๆ ซึ่งรู้ได้ยาก
ตั้งแต่ในขั้นของคำพูดเป็นต้นไป ใช่ไหม

ส. ใช่

ถ. ตอนที่ทรงเล่าเรื่องในอดีตจบ และได้ทรงประกาศสัจจธรรม คำว่า
ประกาศสัจจธรรม จะพบอยู่เสมอ หมายความว่าอย่างไร

ส. คือ อริยสัจ ๔ สัจจะ ความจริงต่อการเจริญกุศลเพื่อเป็นบารมี
เพราะว่าทุกอย่างที่จะสำเร็จ ถ้าไม่มีความจริงต่อการที่จะกระทำสิ่งนั้น ๆ สิ่งนั้น ๆ
ก็ย่อมสำเร็จไม่ได้ แม้ในเรื่องของกุศลทุกประการ ในเรื่องของทาน ในเรื่องของศีล
ในเรื่องของภาวนา ก็ต้องเป็นผู้ที่มีสัจจะ คือ มีความจริง ไม่คลาดเคลื่อนต่อการ
เจริญกุศลทุก ๆ ขั้น และแต่ละคนก็รู้เฉพาะตนในเรื่องความจริงของกุศลของแต่ละคน
คือ ผู้อื่นไม่สามารถรู้ได้ว่า ท่านมีความจริงใจต่อการเจริญกุศลในขั้นใด และเพียงใด
เช่น ในขั้นของทาน ท่านเป็นผู้ที่มีความจริงในการเจริญกุศลขั้นนี้น้อยเพียงไหน
ก็เป็นเรื่องเฉพาะตน

แม้ในเรื่องของศีล ก็เช่นเดียวกัน สำหรับผู้ที่บำเพ็ญบารมีเพื่อละกิเลส
ต้องเห็นกิเลสอย่างละเอียด แม้การกล่าวคำที่ไม่จริงเพียงเล็กน้อย ๆ ถ้าเป็นความ
เคยชินจะทำให้รู้สึกกว้างต่อการกล่าววาจาที่ไม่จริง และอาจจะคิดว่าวาจาที่
ไม่จริงนั้นไม่เป็นโทษ แต่จริง ๆ แล้ว ถ้าเว้น ไม่กล่าว เป็นผู้มีความจริง และกระทำ
ตามวาจาที่ได้กล่าวแล้ว สะสมเป็นอุปนิสัยไปเรื่อย ๆ จะทำให้เป็นผู้ที่เห็นโทษของ
อกุศลในขณะที่กล่าววาจาที่ไม่จริง แต่ถ้าเป็นผู้ที่สะสมวาจาที่ไม่จริงไปเรื่อย ๆ คือ

ยังไม่เห็นโทษแม้ในเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็จะทำให้ไม่เห็นโทษของอกุศลแม้เพียงเล็กน้อย ในขณะที่ที่กล่าววาทาที่ไม่จริง

จะเห็นได้ว่า อกุศลเป็นสิ่งที่เห็นยาก วันนี้มีอกุศลมากตั้งแต่เช้า เห็นบ้างไหม แสดงให้เห็นว่า รู้จักแต่ชื่อ ไม่ว่าจะเป็นกรรมใด ๆ ก็ตาม จิต รู้จักแต่ชื่อ เจตสิก รู้จักแต่ชื่อ อกุศลจิตก็รู้จักแต่ชื่อ กุศลจิตก็รู้จักแต่ชื่อ แต่ไม่รู้ในขณะทีสภาพธรรมนั้น ๆ กำลังเกิดขึ้นเป็นไป

สภาพธรรมทั้งหมดเป็นสิ่งที่ฟังเข้าใจได้ แต่ที่จะเห็น ที่จะรู้ ในขณะทีสภาพธรรมนั้นกำลังปรากฏจริง ๆ ต้องเป็นการอบรมเจริญปัญญาจากการฟัง และระลึกได้ แม้ในขณะที่พูดไม่จริงแม้เพียงเล็กน้อย หรือไม่ได้ทำตามทีพูดแล้ว ในขณะนั้นสติสัมปชัญญะก็สามารถเกิดระลึกได้ และเห็นว่าขณะนั้นเป็นอกุศล ซึ่งความจริงแล้วน่าที่จะเห็นอกุศลบ่อย ๆ เพราะว่าวันหนึ่ง ๆ มีอกุศลมาก แต่ที่ไม่เห็น เพราะเป็นผู้หลงลืมสติ สติไม่ได้ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมตามความเป็นจริง

การที่จะเป็นผู้รู้สภาพธรรมที่กำลังปรากฏตามความเป็นจริง ต้องเป็นผู้ที่ละเอียด ต้องเป็นผู้ที่อบรมเจริญสติปัฏฐาน และเมื่อมีความละเอียดเพิ่มขึ้นเพราะ สติระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมละเอียดเพิ่มขึ้น ปัญญาก็สามารถรู้ลักษณะของอกุศล ในขณะทีอกุศลเกิดว่าเป็นอกุศลประเภทไหน ทางไหน ต่างกับสภาพทีเป็นกุศล จึงจะค่อย ๆ เจริญธรรมทีเป็นกุศลเพิ่มขึ้น

กรรม ถ้าจะพูดสั้น ๆ ง่าย ๆ ก็รู้สึกว่าเป็นเรื่องทีเหมือนไม่ยาก แต่ทำไม่ได้แน่ และสำเร็จไม่ได้ด้วย เช่น ถ้ากล่าวว่า ละอกุศลเสีย เเท่านี้ ใครทำได้ ในเมื่อยังไม่รู้จัก อกุศลเลย และยังไม่เห็นอกุศลในขณะทีอกุศลเกิด

ข้อความในพระไตรปิฎกแม้สั้น แต่ทุกท่านจะต้องพิจารณาและเข้าใจหนทาง ทีจะทำให้สามารถประพฤติปฏิบัติตามได้จริง แม้ในคำสั้น ๆ ทีว่า ละอกุศล ก็ต้อง รู้อกุศลในขณะทีอกุศลเกิด เป็นผู้ที่เข้าใจจริง ความหมายของการอบรมเจริญปัญญา ซึ่งเป็นการอบรมเจริญสติปัฏฐาน จนกว่าจะรู้แจ้งอริยสัจธรรม เพราะถ้ายังไม่รู้แจ้ง อริยสัจธรรม ดับกิเลสเป็นสมุจเฉทไม่ได้

ถ. อกุศลทางวาจาอีก ๓ ประการ รวมอยู่ในสัจจะด้วยหรือเปล่า
การพูดคำหยาบ การพูดเพ้อเจ้อ การพูดส่อเสียด

ส. สัจจะ ต้องหมายความว่าถึงกุศลจิต ซึ่งตรงต่อการที่จะอบรมเจริญกุศล
เพื่อเป็นบารมียิ่งขึ้น ไม่คลาดเคลื่อนจากความคิดที่เป็นไปในกุศลว่า จะละเว้น
การเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวาจาที่ไม่น่าฟัง เพราะรู้ว่าทำให้คนอื่นเสียใจ แต่บางครั้ง
เวลาโกรธก็ลืมสัจจะนั้นเสียแล้ว หรือไม่ตรงต่อการยับยั้งที่จะไม่พูดวาจาที่ไม่น่าฟังนั้น

แสดงให้เห็นว่า สัจจะต้องเป็นบารมี ซึ่งเป็นบริวารของปัญญา ถ้าปราศจาก
ปัญญาแล้ว ต่อให้มีความคิด ความพยายามสักเท่าไร ก็ไม่สามารถเป็นไปได้
เพราะว่ากิเลสยังมีกำลังมาก ด้วยเหตุนี้จึงต้องพากเพียรที่จะรู้ว่า สัจจะนั้นต้องตรง
และจริงใจต่อการบำเพ็ญกุศลไม่คลาดเคลื่อนไป แต่กาลใดที่คลาดเคลื่อนไป กาลนั้น
ก็รู้ว่ายังไม่สมบูรณ์ เมื่อมีสติพร้อมด้วยสัมปชัญญะ สติที่รู้ว่าขณะนั้นพลาดพลั้ง
ก็จะเป็นปัจจัยทำให้สำรวมระวังต่อไปได้ แต่ไม่ใช่ว่าไม่มีจุดหมายเสียเลยและคิดว่า
สัจจะไม่สำคัญในการรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ถ้าคิดอย่างนั้น ไม่ถูก เพราะว่าสัจจะ
เป็นความจริงที่ประเสริฐ อริยสัจจะเป็นความจริงที่ทำให้ผู้ที่ประจักษ์สัจจธรรมนั้น
เป็นพระอรหันต์

ขณะนี้ทุกคนก็พยายามที่จะฟังและเข้าใจสัจจธรรม เรื่องอื่นไม่มีประโยชน์ใน
ชีวิตเท่ากับเรื่องจริงของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ทุกคนจึงชวนชวนพากเพียรที่จะ
เข้าใจสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ และพยายามทุกทางที่จะบำเพ็ญกุศลอื่น ๆ เพื่อให้
ประจักษ์แจ้งลักษณะของสภาพธรรมตามที่ได้ฟัง ได้เข้าใจแล้ว เพราะรู้อยู่ว่า
ขณะนี้สภาพธรรมกำลังเกิดดับ ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน แต่กิเลสมาก
และอวิชชาที่หุ้มห่อไว้ทำให้ไม่เห็นการเกิดดับของสภาพธรรม เพราะฉะนั้น ต้องอาศัย
สัจจะเป็นบารมีหนึ่งที่จะทำให้เป็นผู้ที่ตรงทั้งกาย ทั้งวาจา และใจ ในการเจริญกุศล
ทุกชั้น แม้ในขั้นของทาน ในขั้นของศีล ในขั้นของภาวนา มิฉะนั้นแล้วจะทำให้เป็น
ผู้ที่ถูกอกุศลพัดพาไป ไม่ตรงต่อสภาพธรรม เพราะกำลังของอกุศลนั้น ๆ

ถ. ที่ฟังวันนี้ คือ ทาน ศีล ภาวนา และศีล สมาธิ ภาวนา ๓ อย่างนี้ ไตรสิกขา ต่างกันตรงไหนหรือเปล่า

สุ. ผู้ที่เป็นบรรพชิต ไม่มีวัตถุทานที่จะให้บุคคลอื่น แต่ก็มือภัยทานและธรรมทาน ท่านเป็นผู้หนักในศีล สมาธิ ภาวนา สำหรับคฤหัสถ์ก็มีทาน ศีล ภาวนา ก็เป็นกุศลที่รวมทุกประการอยู่แล้ว เพราะว่าศีลก็เป็นมหาทาน จะโดยนัยของท่าน ศีล ภาวนาก็ได้ หรือโดยนัยของศีล สมาธิ ปัญญาก็ได้

พระ ได้สนทนากับเพื่อนภิกษุเกี่ยวกับการพูดสิ่งที่ไม่จริง ท่านมีความเห็นว่าการพูดดีที่ทำให้คนอื่นสบายใจ แม้ไม่ได้กระทำสิ่งนั้นจริง ๆ แต่ได้กล่าวคำนั้นออกไป เจตนาเพื่อให้คนอื่นสบายใจ เช่น มารดาอยากจนไม่สามารถหาอาหารให้บุตรได้ ในขณะนั้นบุตรควรจะฉลาด ไม่ให้มารดาเสียใจ ก็บอกว่ากินอิ่มแล้ว ท่านแสดงว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นทำให้คนอื่นเกิดกุศลจิต และตัวเองก็พูดด้วยกุศลจิต เพราะว่ากลัวมารดาหาอาหารให้ไม่ได้จะเป็นทุกข์ แม้ตัวเองยังไม่ได้กินมา แต่อาตมาคิดว่า ควรพูดถึงหลักธรรมที่ว่า ควรพูดสิ่งที่เป็นจริง แต่ไม่สามารถอธิบายให้เขาเข้าใจได้ว่า ขณะนั้นคำพูดที่ไม่บิดเบือนนั้นเป็นกุศลแล้ว แต่ท่านก็กล่าวว่า กุศลนั้นก็ยังไม่มีกำลัง เท่ากับกุศลที่พูดให้คนอื่นสบายใจ และเขาก็เกิดกุศล อยากให้ท่านอาจารย์ช่วยอธิบาย ขณะใดที่กล่าวแล้วไม่หักรานประโยชน์ แต่เป็นคำพูดที่ไม่จริง ก็มีโทษใช่ไหม

สุ. ที่จริง เว้นไม่กล่าวน่าจะสะดวกกว่า คือ รู้ว่าอะไรไม่จริงก็ไม่กล่าว และกล่าวเรื่องอื่น ซึ่งก็ทำให้คนอื่นสบายใจได้เหมือนกัน แม้เป็นเรื่องจริง บางเรื่องก็ยังไม่ควรกล่าว ถ้าไม่เป็นประโยชน์จริง ๆ

พระ ในพระวินัยที่พระองค์ทรงแสดงเรื่องมุสาวาท ทรงแสดงองค์ของมุสาวาท ขณะที่โกหก พูดสิ่งที่ไม่จริง เป็นอาบัติปาจิตตีย์แม้ไม่หักรานประโยชน์ผู้อื่น แต่สำหรับคฤหัสถ์มีองค์แสดงไว้ว่า หักรานประโยชน์ผู้อื่นจึงจะล่วงกรรมบถ เพราะฉะนั้น พระภิกษุย่อมต้องขัดเกลามากกว่า ใช่ไหม

สุ. สำหรับพระภิกษุต้องมีศีลคือพระวินัยบัญญัติ ซึ่งคฤหัสถ์ไม่จำเป็นต้องทำตามเพราะว่าเป็นคฤหัสถ์ แต่สำหรับบรรพชิตต้องกระทำตามพระวินัยบัญญัติ

ต้องเป็นผู้รักษาศีลครบถ้วน แสดงให้เห็นว่า กำลังของอกุศลต้องมี ประกอบกับเจตนาที่เป็นทุจริตกรรม จึงจะเป็นการล่วงศีลที่เป็นอกุศลกรรมบถ

ถ. ผมเคยฟังท่านอาจารย์ทางวิทยุ จะสับสนหรือเปล่าไม่ทราบ จำได้ว่า คำบรรยายของท่านอาจารย์กล่าวว่า สิ่งใดที่พระพุทเจ้าจะตรัสหรือไม่ตรัส มีองค์ประกอบหลายอย่าง แต่โดยสรุปแล้ว ถ้าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ เป็นความจริง และผู้ฟังชอบ ก็ตรัส

สุ. ผู้ฟังชอบ คงจะไม่สำคัญ

ถ. หรือเป็นความจริง มีประโยชน์ แม้ผู้ฟังไม่ชอบ ก็ตรัส ถ้าไม่จริง ไม่มีประโยชน์ ชอบหรือไม่ชอบไม่เกี่ยว

สุ. เรื่องไม่จริง ตัดออกไปได้เลย

ถ. สำคัญคือ เรื่องจริงและมีประโยชน์

สุ. ต้องคำนึงถึงประโยชน์

ถ. อย่างนี้ไม่ทราบว่า จะเป็นของพระภิกษุ หรือของชาวบ้านควรจะยึดถือ

สุ. ถ้ากล่าวถึงวินัยของพระภิกษุ หมายความว่าถ้าท่านกระทำความผิด ท่านต้องอาบัติ มีโทษ จะอย่างเล็กน้อยที่สุดคือพุทธานุสสติหรือทุกกฏก็ได้ แต่เป็นโทษสำหรับพระภิกษุ ซึ่งเป็นเพศที่ต่างจากคฤหัสถ์ สำหรับคฤหัสถ์ เพศบอกแล้วว่าเป็นคฤหัสถ์ แต่ถ้าคฤหัสถ์จะประพฤติด้วยก็ได้ ไม่ใช่ว่าเมื่อเป็นของบรรพชิตแล้ว คฤหัสถ์ก็อย่าทำเสียเลย ไม่ใช่อย่างนั้น คฤหัสถ์ทุกท่านควรที่เจริญขึ้นในกุศลด้วย ไม่ว่าสิ่งใดก็ตามที่เป็นสิ่งที่ดีงามสำหรับบรรพชิตปฏิบัติ และคฤหัสถ์ผู้นั้นรู้ว่า ถ้ากระทำตามก็เป็นสิ่งที่ดี ก็ควรจะกระทำตามด้วย ไม่ใช่ห่วงห่วงไว้สำหรับบรรพชิตเท่านั้น แต่สำหรับบรรพชิตถ้าไม่กระทำตามต้องอาบัติ หมายความว่า เป็นการกระทำความผิด ละเมิดต่อพระวินัยบัญญัติ

ในเรื่องของสังขะ ต้องเป็นผู้ที่เห็นคุณ เห็นประโยชน์ของสังขะ จึงจะทำให้เป็นผู้ที่มีสังขะยิ่งขึ้น นอกจากทุกท่านจะพิจารณาสังขะของท่านเองแล้ว ควรที่จะได้ทราบสังขะของพระผู้มีพระภาคในสมัยที่พระองค์เป็นพระโพธิสัตว์ ซึ่งได้บำเพ็ญสังขะบารมี

ข้อความใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก**
กปิลราชจริยา มีว่า

ในกาลเมื่อเราเป็นพระยาวานร อยู่ ณ ชอกเขาใกล้ฝั่งแม่น้ำ ในกาลนั้น เราถูกจะเข้เบียดเบียนไปไม่ได้ เรายืนอยู่ ณ โอกาสใด เราโดดจากฝั่งนี้ไปยังฝั่งโน้น จะเข้เป็นสัตว์ดุร้ายน่ากลัวอยู่ ณ โอกาสนั้น จะเข้ขึ้นกล่าวกับเราว่า มาเถิด แม้เราก็ก้าวกับจะเข้ขึ้นว่า จะมา เรากระโดดลงเหยียบศิระจะเข้ขึ้น แล้วกระโดดไปยืนอยู่ฝั่งโน้น เราได้ทำตามคำของจะเข้ที่กล่าวหลอกลวงนั้นหาได้ ผู้เสมอด้วยคำสัตย์ของเราไม่มี นี่เป็นสังขารมีของเราขณะนี้แล

แม้ว่าพระโพธิสัตว์ได้สะสมบารมีมา บางพระชาติก็เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน บางพระชาติก็เกิดเป็นผู้มีปัญญามาก เป็นฤๅษี เป็นดาบสต่าง ๆ ซึ่งจะได้เห็นบารมีทั้งหลายที่อบรมมาว่า แม้ในพระชาติที่เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ก็ยังมีการคิดมโนการ เป็นไปทางฝ่ายกุศลตามกำลังของการเกิดในภพภูมินั้น ๆ เช่น ในพระชาติที่เป็นพระยาวานร

ข้อความใน **อรรถกถา** มีว่า

ได้ยินว่า ในกาลนั้นพระโพธิสัตว์ (ซึ่งเป็นพระยาวานร มีกำลังดุจช้างสาร) มิได้ดูแลฝูง เที้ยวไปผู้เดียว กลางแม่น้ำนั้นมีเกาะอยู่เกาะหนึ่ง สมบูรณ์ด้วยผลไม้ ชวนและมะม่วงเป็นต้น พระโพธิสัตว์ผู้สมบูรณ์ด้วยกำลังเร็ว กระโดดจากฝั่งนี้ของแม่น้ำไปถึงแผ่นดินหนึ่งซึ่งอยู่ระหว่างเกาะและแม่น้ำ และกระโดดจากแผ่นดินนั้น ไปถึงเกาะนั้น พระยาวานรไปกินผลไม้ที่เกาะนั้น และตอนเย็นก็กลับโดยวิธีนั้นเป็นประจำ

ในกาลนั้น มีจะเข้ตัวหนึ่งพร้อมด้วยนางจะเข้อาศัยอยู่ใกล้แม่น้ำนั้น นางจะเข้เห็นพระโพธิสัตว์ไป ๆ มา ๆ อยู่ เกิดแพ้ออกอยากกินเนื้อหัวใจของพระโพธิสัตว์ จึงบอกกะนายจะเข้ว่า อยากกินเนื้อหัวใจลิงนั้น นายจะเข้ก็ไปนอนรอพระโพธิสัตว์บนหลังแผ่นดิน ระหว่างเกาะกับฝั่งของแม่น้ำนั้น

พระโพธิสัตว์เที่ยวหาอาหารที่เกาะนั้นตลอดวัน ตอนเย็นก็ยืนมองดูแผ่นดิน และคิดว่า วันนี้ดินแผ่นดินนี้สูงกว่าเดิมเพราะอะไรหนอ

ธรรมดาพระมหาสัตว์สังเกตขอบของน้ำและขอบของแผ่นดินไว้เป็นอย่างดี ดังนั้น พระโพธิสัตว์จึงดำริว่า วันนี้น้ำก็ยังไม่ได้ลด ทำไมแผ่นดินนี้จึงปรากฏใหญ่มาก จะเข้คงจะนอนบนก้อนหินเพื่อจะจับเราเป็นแน่

พระยาวานรคิดว่า เราจักทดลองจะเข้ขึ้นก่อน จึงยืนอยู่อย่างนั้น แล้วทำเป็น พูดกับแผ่นดิน เรียกหิน หินก็ไม่ตอบถึง ๓ ครั้ง พระโพธิสัตว์จึงพูดอีกว่า เจ้าหิน ทำไมวันนี้ไม่ตอบเราเล่า

จะเข้คิดว่า วันอื่น ๆ หินคงตอบพระยาวานร แต่วันนี้หินไม่ตอบเพราะเรา ครอบไว้ จะเข้จึงตอบว่า ว่าอย่างไรพระยาวานร

พระยาวานรถามว่า เจ้าเป็นใคร

จะเข้ตอบว่า เราเป็นจะเข้

พระยาวานรถามว่า เจ้ามานอนที่นี่ทำไม

จะเข้ตอบว่า ต้องการหัวใจท่าน

พระโพธิสัตว์คิดว่า เราไม่มีทางไปทางอื่น ทางไปของเราถูกปิดเสียแล้ว ลำดับนั้น พระมหาสัตว์ดำริว่า เราไม่มีทางอื่นจะไป วันนี้เราจะลงจะเข้ เราจะ เปลื้องจะเข้จากบาปใหญ่ด้วยอาการอย่างนี้ และเราก็จะได้ชีวิตด้วย

พระมหาสัตว์จึงกล่าวกะจะเข้ว่า เราจักกระโดดไปบนตัวท่าน

จะเข้บอกว่า กระโดดมาเลย อย่ามัวชักช้า

พระมหาสัตว์บอกให้จะเข้อำปากไว้ และจับตอนที่ท่านกระโดดไป

ตามธรรมดาเมื่อจะเข้อำปาก ตาก็หลับ จะเข้ไม่รู้ทันก็อำปาก ตาของจะเข้ ก็หลับ จะเข้เข้นอนอำปาก ไม่ลืมตาเลย พระมหาสัตว์รู้อย่างนั้น จึงกระโดดจากเกาะ ไปเหยียบหัวจะเข้แล้วกระโดดไปยืนบนฝั่งโน้นดูจสายฟ้าแลบ

แม้พระมหาสัตว์รักษาคำสัตย์ เพราะได้ให้ปฏิญญาไว้ว่า เราจะกระโดดไป และได้กระโดดไปจริง

จะเห็นความอัศจรรย์ดังนั้นก็คิดว่า พระยาวานรนี้ทำอัศจรรย์ยิ่งนัก จึงกล่าว
ว่า

พระยาวานรผู้เจริญ บุคคลผู้ประกอบด้วยกรรม ๔ อย่างในโลกนี้ ย่อม
ครอบงำศัตรูได้ กรรมทั้งหมดนั้นคงมีอยู่ในตัวของท่าน ท่านพระยาวานร
กรรม ๔ อย่างเหล่านี้ คือ สัจจะ ธรรม ธิติ จาคะ มีอยู่แก่ผู้ใดเหมือนอย่างท่าน
ผู้นั้นย่อมล่วงพ้นศัตรูได้

บทว่า สจฺจํ คือ วจีสัจจะ ที่ท่านกล่าวว่า เราจักมาสำนักของเรา แล้วไม่
โกหกมาจนได้ นี่เป็นวจีสัจจะของท่าน

บทว่า ธมฺโม คือ วิจยธรรมปัญญา ได้แก่ ปัญญาไตรตรอง ปัญญาที่เป็นไป
ว่า เมื่อเราทำอย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้ ชื่อว่าวิจยธรรมปัญญาของท่าน

บทว่า ธิติ ได้แก่ ความเพียรที่ไม่ขาด แม้ความเพียรนี้ก็มีแก่ท่าน

บทว่า จาคิ คือ การบริจาคตน ท่านสละตนมาหาเรา เราไม่สามารถจะ
จับท่านได้ นี่เป็นความผิดของเราเอง

บทว่า ทิฏฺฐํ คือ ศัตรู

บทว่า โส อติวิตุตติ ความว่า กรรม ๔ อย่างเหล่านี้มีอยู่แก่บุคคลใด
เหมือนอย่างมีแก่ท่าน ผู้นั้นย่อมก้าวล่วง คือครอบงำศัตรูของตน เหมือนท่านพ้นเรา
ในวันนี้

จะเข้สรรเสริญพระโพธิสัตว์อย่างนี้แล้วได้ไปที่อยู่ของตน

จะเข้ในครั้งนั้นได้เป็นพระเทวทัตในครั้งนี้ นางจะเข้ คือ นางจิณฺจมาณวิกา
ส่วนพระยาวานร คือ พระโลกนาถ

๒๐๓๕

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๔

ถ. พระยาอานรพุดกับหิน ทั้ง ๆ ที่ความจริงหินพุดไม่ได้ และไม่เคยพุดด้วย แต่วันนั้นทำว่าเคยพุดกับหินมาก่อน และจะแช่ก็เชื่อ อย่างนี้เป็นมุสาวาทหรือเปล่า

สุ. นี่เป็นประเด็นที่ท่านผู้ฟังคงจะคิดว่า ท่านทำสิ่งซึ่งเหมือนหลง แต่ในขณะนั้นพระมหาสัตว์ดำริว่า เราไม่มีทางอื่นจะไป วันนี้เราจะเปลื้องจะแช่จากบาปใหญ่ด้วยอาการอย่างนี้ และเราก็จะได้ชีวิตด้วย

นี่คือผู้ที่จะแช่สรรพเสริญ สัจจัง คือ วจีสัจจะ กระทำตามทีพุด ัมโม คือ วิจารณ์ปัญญา ได้แก่ ปัญญาที่ไตร่ตรอง ปัญญาที่เป็นไปว่า เมื่อเราทำอย่างนี้ จักเป็นอย่างนี้ คือ รู้ว่าถ้าพุดอย่างนี้แล้วอะไรจะเกิดขึ้น เหตุการณ์จะเป็นอย่างไร เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นใครก็ตามที่มีสติปัญญา และมีเหตุการณ์อะไรเฉพาะหน้าที่เกิดขึ้น ก็สามารถพิจารณาแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าได้ แม้ด้วยคำพุด และขณะนั้นเป็นประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย คือ จะแช่ก็พ้นจากบาปใหญ่ด้วย

ถ. ประโยชน์นี้ใหญ่กว่า

สุ. วิธีจับคนโกง ต้องมี คือ ต้องเป็นผู้ที่ฉลาด ถ้าใครมีความประพฤติไม่ดี มีอุบาย หรือมีอะไรที่เป็นทุจริต และอีกผู้หนึ่งมีวิธีที่สามารถทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง ๒ ฝ่าย ก็ไม่ควรคิดว่าเป็นการหลง แต่เป็นเพียงวิธีการที่ทำให้เกิดประโยชน์ทั้งตนเอง และผู้อื่นด้วย

ผู้ฟัง พระโพธิสัตว์ต้องการให้แช่กล่าว คือ พุดว่าวันนี้ก้อนหินทำไมไม่พุด รู้สึกว่าจะไม่ฉลาดเคลื่อนจากความจริง เพราะท่านพุดให้แช่เข้าใจเอาเองว่า ทุกวันก้อนหินคงพุด คือ ท่านเพียงกล่าวและคิดว่าจะแช่คงจะเข้าใจอย่างนี้ และคำกล่าวที่ว่า วันนี้ทำไมหินไม่พุด ก็เป็นคำกล่าวลอย ๆ ขึ้นมา

ส. ข้อความใน **อรรถกถา** มีว่า พระยาวานรคิดว่า เราจักทดลองจะขึ้นนั้นก่อน คือ ยังไม่รู้ว่า เป็นจะขึ้นหรือเปล่า อยู่ดี ๆ หินก็สูงขึ้น ซึ่งความจริงพระยาวานรกำหนดขอบของน้ำกับขอบของหินเป็นประจำ เมื่อมีความผิดปกติก็ต้องการจะรู้วิธีที่จะรู้ก็แล้วแต่ว่าจะเป็นอย่างไรมาก่อน เพราะฉะนั้น ก็ทดลองโดยการทำเป็นพูดกับแผ่นหิน

พระ ที่อาตมาสนทนากับเพื่อนภิกษุเรื่องการพูดด้วยเจตนาที่ดี ที่ไม่หักรานประโยชน์บุคคลอื่น ท่านสนทนากลับมาว่า ในครั้งที่ท่านพระสารีบุตรจะแสดงธรรมให้โจรคราแดงฟัง แต่โจรคราแดงโหม่นส่ำเรื่องการฆ่ามาก ท่านพระสารีบุตรเลยถามว่า เขาใช้ให้ท่านฆ่ามิใช่หรือ ทำให้โจรคราแดงเข้าใจว่า การฆ่าของท่านนั้นไม่มีบาป ซึ่งท่านพระสารีบุตรก็ไม่ได้กล่าวบิดเบือนจากความจริงเลย เพื่อนภิกษุก็กล่าวว่า นี่แหละ เจตนาในขณะนั้นไม่ตรง แต่อาตมาคิดว่า เจตนาเราดีเพื่อให้เป็นประโยชน์ และวาทะก็กล่าวตรงกับที่เราเข้าใจด้วย ไม่เห็นว่ากล่าวไม่ตรงกับใจตรงไหนเลย เพราะขณะที่พูดก็พูดตรงตามที่ตั้งใจเอาไว้เหมือนกัน

ส. ผู้กล่าวย่อมรู้ว่า พูดคลาดเคลื่อนจากความจริงหรือเปล่า เพราะฉะนั้นแต่ละคนที่กล่าวคำไม่จริง คนอื่นยังไม่รู้เลยว่าคำนั้นจริงหรือเปล่า แต่คนกล่าวนั้นรู้ก่อนว่า คำที่จะกล่าวนั้นจริงหรือไม่จริง แสดงให้เห็นว่า ขึ้นอยู่กับเจตนา

ถ. ในกรณีที่พระยาวานรทราบแล้วว่าเป็นจะขึ้น และก็พูดว่าให้อ้าปาก และก็รู้ว่า เมื่ออ้าปากแล้วจะหลับตา ตัวเองก็จะโดดเหียบศีรษะจะเข้าเข้าไปได้ในลักษณะอย่างนี้ เป็นเจตนาของพระยาวานรหรือเปล่าที่จะลงให้จะเข้าอ้าปาก

ส. เพราะว่าเป็นผู้มีปัญญาที่สะสมมา เพราะฉะนั้น ก็แล้วแต่ภพภูมิว่าจะเกิดที่ไหน ก็ยังสามารถเอาตัวรอดไปได้ แม้แต่ในภูมิที่เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน

ถ. ตามความเห็นของผมเข้าใจว่า อยู่ทีสภาพจิตของผู้พูดเองในขณะที่พูดสมมติว่าอยู่ในกลุ่มของสุภาพสตรี เขาชมอีกท่านหนึ่งว่า สวยจริง ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้เรื่องได้ราวเลย เราฟังอยู่ถ้าสติเกิดก็รู้ว่าโทะสเกิดแล้ว พูดกันไม่ได้เรื่องได้ราว ทั้ง ๆ ที่

ดูไม่ได้ ก็ยังชมว่าสวย ว่างาม ใจจริงอยากจะพูดออกไปว่า ไม่สวย ลักษณะอย่างนี้ เราไม่ควรพูดใช่ไหม

ส. พูดแล้วจะเกิดอะไรขึ้น

ถ. ให้เขารู้ความจริงว่า เขาไม่ได้เป็นอย่างนั้น

ส. เขาก็คงจะรู้อยู่แล้ว บางคนก็อาจจะชอบหลอกตัวเอง แต่จริง ๆ แล้ว ใครเป็นอย่างไรรู้กันจะรู้ดี

ถ. สรุปว่า เจตนาเป็นตัวชี้ว่าจะเป็นสัจจะหรือไม่ ผมยังมองไม่เห็น ว่าที่พระโพธิสัตว์ท่านกล่าวว่า ทำไมวันนี้แผ่นดินไม่พูดละ จะเป็นสัจจะได้อย่างไร เจตนาที่รู้ว่า สงสัยว่าไม่ใช่แผ่นดิน ต้องลองดู และที่พูดว่า ทำไมเจ้าไม่พูดละ ก็แสดงว่าไม่จริง เจตนาพูดไม่จริง จะลองเขา เป็นสัจจะได้อย่างไร

ส. ขณะนั้นพระโพธิสัตว์ไม่ทราบว่าเป็นจระเข้หรือเปล่า วิธีที่จะรู้ว่าเป็นจระเข้ไหม ก็ต้องมีหนทาง วิธีที่จะทราบก็คือพูด ก็จากรู้ว่าเป็นก้อนหินหรือไม่ใช่ก้อนหิน ธรรมดาเราไม่ควรเดา ทุกสิ่งทุกอย่างอย่าคิดเดา ต้องพิสูจน์

ถ. แต่วิธีพิสูจน์นั้นก็ควรรักษาสัจจะ การที่ไปพูดลอย ๆ ว่า ทำไมเจ้าหินไม่พูด จระเข้ก็เขวเหมือนกัน

ส. ความฉลาดของพระโพธิสัตว์ที่พระองค์ได้สะสมมาที่จะรู้วิธีไหนที่จะทำให้รู้แน่ ถ้าบอกว่า จระเข้มานอนที่นี้ทำไม จระเข้จะไม่กระดุกกระดิกเลยก็ได้

ถ. ผมไม่เถียงเรื่องความฉลาด แต่ความฉลาดจะเป็นเครื่องอ้างว่า เราไม่เสียสัจจะนั้นคงไม่ได้

ส. ข้อสำคัญที่สุด ไม่ได้ทำลายประโยชน์ใครเลย

ถ. ทำลายประโยชน์จระเข้ ไม่ได้กินหัวใจลิง

ส. แต่ประโยชน์ใหญ่นั่น คือ ช่วยไม่ให้จระเข้ทำทุจริตกรรม

ถ. ที่ท่านอาจารย์บอกว่า พระโพธิสัตว์มีความฉลาด สามารถพูดให้เกิดประโยชน์ได้ คือ จระเข้ไม่ต้องทำบาปฆ่าสัตว์ คือ ฆ่าพระโพธิสัตว์ และพระโพธิสัตว์ก็ไม่ตายเพราะถูกจระเข้กัด ความฉลาดที่พูดนี้ ผมยังมองเห็นว่า ไม่ใช่สัจจะ

ประเด็นสำคัญ พระโพธิสัตว์ คือ ผู้ที่ก่อนจะเป็นพระพุทเจ้า ถ้าไม่จริงทำไมจึงพูดปกติแล้วควรจะพูดในสิ่งที่จริง

ผู้ฟัง ความจริงแล้ว พระโพธิสัตว์ไม่ได้โกหก ท่านถามว่า ทำไมวันนี้ก่อนหินไม่พูด ท่านไม่ได้บอกว่า ทุกวันหินจะพูด ท่านถามว่า ทำไมวันนี้ก่อนหินไม่พูด เป็นคำถามเฉย ๆ

พระ อาตมาเข้าใจว่า การกล่าวนั้นเป็นกล่าวด้วยกุศล เพราะเป็นคุณ

ส. เรื่องของจิตเป็นเรื่องที่รู้ยาก แต่ถ้าเป็นจิตของพระโพธิสัตว์แล้วย่อมเป็นไปในกุศล เวลาที่มีกุศลเจตนาที่จะเปลี่ยนผู้ที่มีอกุศลจิตไม่ให้กระทำอกุศลกรรม ขณะนั้นก็ต้องเป็นกุศล

พระ เพราะฉะนั้น คำพูดใด ๆ ต้องมุ่งหมายถึงจิตด้วย ไม่ใช่เราจะเน้นเพียงคำพูดนั้น ๆ เท่านั้น ถ้าจิตนั้นเป็นกุศลและกล่าววาจาออกไป เป็นประโยชน์ได้ ก็เป็นกุศล ใช่ไหม

ส. สำคัญที่จิตซึ่งกล่าว

ถ. จะเป็นอย่างนี้ได้ไหม คือ วันนี้เจ้าหินไม่พูดกับเราจริง ๆ จึงกล่าวว่า วันนี้เจ้าหินไม่พูดกับเรา ก็ไม่ได้เป็นการกล่าวโกหก

ส. เจตนาของคนที่จะพูดความจริง เช่น หินวันนี้ไม่พูด หรือหินไม่พูด ก็คือหินไม่พูด เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพของจิตในขณะนั้นว่า มุ่งตรงต่อความจริงหรือเปล่า เพราะไม่ว่าในสถานการณ์ใด ๆ ถ้ามีเหตุการณ์ที่จำเป็นต้องใช้คำพูด ผู้พูดย่อมรู้ว่า ขณะนั้นคำพูดนั้นตรงกับความจริงหรือเปล่า ไม่ว่าคนฟังจะเข้าใจอย่างไรก็ตาม จริง ๆ แล้วพระโพธิสัตว์เพียงแต่ต้องการจะรู้ว่า ที่เข้าใจว่าเป็นจริงเขื่อนบนหินนั้นจริงหรือเปล่า เพราะว่าความคิดทุกคนคิดได้ แต่ความจริงนั้นจะเป็นอย่างไรก็สมควรที่จะต้องพิสูจน์ ไม่ใช่เพียงแค่คิดเท่านั้น

เพราะฉะนั้น ถ้ามีทางพิสูจน์ด้วยวิธีใด ๆ ก็พิสูจน์ด้วยวิธีนั้น แต่คำที่ใครจะกล่าว บุคคลนั้นเป็นผู้ที่รู้ดีว่าเป็นผู้ที่กล่าวคำจริงหรือไม่ อย่างที่กล่าวว่า หินไม่พูด ผู้นั้นก็รู้ความจริงว่า หินไม่พูด และก็กล่าวว่า หินไม่พูด ไม่ได้กล่าวว่า หินพูด และ

ในขณะที่กำลังพูดนั้น จิตของบุคคลนั้นก็รู้ว่าพูดในสิ่งที่จริง อย่างพูดกับต้นไม้นี้ว่า ต้นไม้ไม่พูด ต้นไม้ไม่พูดก็จริง ไม่ใช่ว่าต้นไม้ไม่พูดแล้วไม่จริง เพราะฉะนั้น ขึ้นอยู่กับเจตนาของคนที่พูดในขณะนั้นว่า มีจิตที่คิดจะพูดคำจริงหรือเปล่า ถ้ามีจิตที่คิดจะพูดคำจริง ก็แล้วแต่ว่าคนอื่นฟังแล้วจะตอบอย่างไรที่จะทำให้ตนรู้ว่า เป็นจริงแท้จริง ๆ ไม่ใช่ก่อนหิน

ถ. เพราะฉะนั้น บุคคลที่ฟังไม่เกี่ยว เกี่ยวกับเจตนาของผู้พูด

ส. ผู้ที่กำลังพูดรู้ว่าคำนั้นจริงไหม เพราะฉะนั้น ทุกท่านซึ่งเป็นผู้ที่จะกล่าววาทะจริง ไม่ว่าจะพูดในสถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม ถ้าสติสัมปชัญญะเกิด ย่อมทำให้เป็นผู้ที่รู้สึกตัวในขณะนั้นว่า แม้คำพูดที่จะกล่าว คำนั้นจริงหรือเปล่า อย่างต้นไม้ไม่พูด ก็เป็นคำจริงสำหรับผู้ที่กำลังกล่าวอย่างนั้น เป็นคำจริงสำหรับผู้พูดที่ว่ ต้นไม้ไม่พูด เพราะฉะนั้น ถ้าก่อนหินไม่พูด ก็เป็นคำจริงสำหรับผู้ใดในขณะนั้นรู้ว่า ก่อนหินไม่พูด

ถ. ที่อาจารย์พูดว่า สัจจะ ทมะ ธิติ จาคะ ฟังคล้าย ๆ กับฆราวาสธรรม

ส. ธิมมะ ไม่ใช่ทมะ

ถ. และ ธิติ

ส. ข้อความใน **อรรถกถา** มีว่า บทว่า ธิติ ได้แก่ความเพียรที่ไม่ขาด แม้ความเพียรนี้ก็มีแก่ท่าน ซึ่งหมายถึงพระโพธิสัตว์

เพียรหรือเปล่า เพียรที่จะพิสูจน์ดูซิว่า ก่อนหินหรือจะเข้า เพียรที่จะใช้กำลังที่จะกระโดดไปบนหลังจะเข้า

นี่ก็เป็นประเด็นซึ่งท่านผู้ฟังมีโอกาสที่จะคิดใคร่ครวญ แต่ประโยชน์ที่สุด คือได้เข้าใจเรื่องของการอบรมบารมี ซึ่งเราทุกคนก็ไม่ว่าจะเกิดที่ไหน ถ้ายังไม่เป็นพระโสดาบันบุคคลก็มีปัจจัยทำให้เกิดในอบายภูมิได้ คือ เกิดในนรกได้ เกิดเป็นเปรตได้ เกิดเป็นอสุรกายได้ เกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานได้ แต่การสะสมปัญญา การพิจารณา การสังเกต การไตร่ตรองเหล่านี้ ไม่ว่าจะไปเกิดในภพภูมิใด แม้แต่เป็น

สัตว์ดิรัจฉาน ก็แสดงให้เห็นว่า มีความคิดต่างกัน และมีมนสิการในเหตุการณ์ต่าง ๆ กันด้วย

ท่านผู้ฟังเคยเห็นสัตว์ฉลาด ๆ ใหม มีบ้างไหมที่ต่างกับสัตว์อื่น แม้เป็นสัตว์ดิรัจฉานก็ต่างกันตามกำลังสติปัญญา แต่ไม่มีใครสามารถอ่านความคิดของสัตว์ดิรัจฉานได้ ซึ่งจริง ๆ แล้วหลังจากเห็นก็คิด หลังจากได้ยินก็คิด หลังจากได้กลิ่นก็คิด หลังจากลิ้มรสก็คิด และปกติความคิด ก็คิดไปตามเรื่องของแต่ละภพแต่ละชาติ ถ้าใครมีโอกาส มีความสามารถ มีญาณวิเศษ ก็สามารถล่วงรู้ถึงความคิดของสัตว์ดิรัจฉานต่าง ๆ ได้

ที่บ้านมีบ่อปลาเล็ก ๆ และมีปลาตัวเล็ก ๆ วันหนึ่งเมื่อไปดูปลา ก็เห็นปลาทองตัวเล็ก ๆ ตัวหนึ่ง ตะกอนกรวดด้วยปากเล่น ตัวอื่นไม่ทำอย่างนั้นเลย แต่ตัวนี้ไม่ทราบว่ายเคยเป็นนักฟุตบอลหรือเปล่า เขาทำอย่างนั้น ใช้ปากดันก้อนกรวดเล็ก ๆ เท่าที่กำลังของเขาจะดันไปได้ ดันไปแล้ว เขาก็ตามไปอีก และดันไปอีก ดันไปอีก เล่นอยู่ตัวเดียว ส่วนอีกตัวหนึ่ง ในบ่อนั้นก็มีปลาพิการ ทองตัวไม่ค่อยได้ กินอาหารลำบาก อีกตัวหนึ่งจะคอยมาดันให้ตัวของเขาตรง ซึ่งตัวอื่นก็ไม่ทำ แต่ตัวนี้มีจิตเมตตา ใจดีเห็นว่าเพื่อนกินอาหารลำบาก ก็พยายามประคับประคองให้เขาทรงตัวได้

แสดงให้เห็นถึงชีวิตที่วนเวียนไปในสังสารวัฏฏ์ และทุกชีวิตมีความคิดจะคิดสนุก หรือคิดทุกข์ หรือคิดกังวล คิดห่วงใย คิดดี คิดชั่ว ก็แล้วแต่สติปัญญา แม้แต่เป็นปลาตัวเล็ก อย่าคิดว่าไม่มีความคิด แต่เราไม่สามารถรู้ความคิดของเขาได้

ไม่ทราบท่านผู้ฟังมีตัวอย่างของสัตว์ฉลาด ๆ ที่เป็นชีวิตจริง ๆ ที่ท่านพบเห็นบ้างไหม แต่สัตว์ที่ฉลาดถึงระดับชั้นของพระโพธิสัตว์ ต้องเป็นพิเศษเหนือกว่าสัตว์ธรรมดาอื่น ๆ

๒๐๓๖

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๓๔

ถ. แมวที่วัดหนึ่ง ขณะที่พระเทศน์ที่เหลือไว้ในภาค แมวตัวเล็กตัวน้อย จะมาแย่งกินอาหารในภาคนั้น และมีแมวตัวหนึ่งตัวใหญ่มาก วันไหนแมวตัวใหญ่ มากินก่อน แมวตัวเล็กจะไปไล่แมวตัวใหญ่ให้ออกมา แมวตัวใหญ่ก็ไม่สู้ ออกมานั่ง หมอบ ๆ รอจนแมวตัวเล็กกินเสร็จจึงจะเข้าไปกิน มีความรู้สึก ว่า แมวตัวนี้ขี้ขลาด ก็คุยกันว่า ไม่น่าเชื่อแมวตัวใหญ่จะกลัวแมวตัวเล็ก จนกระทั่งวันหนึ่งมีสุนัขเข้ามาแย่ง แมวตัวเล็กที่กินก่อน แมวตัวใหญ่ก็เข้ามาไล่สุนัขตัวใหญ่ไปเลย แสดงให้เห็นว่า แมวตัวใหญ่มีเมตตาต่อแมวตัวเล็ก ไม่ใช่กลัวแมวตัวเล็ก

สุ. นี่ก็เป็นชีวิตแมว โลกของแมวก็นับเป็นอีกโลกหนึ่ง ซึ่งแต่ละคนจะเห็นได้ว่า ไปอยู่ที่ไหนก็ต้องคิด จะเกิดเป็นใครก็ต้องคิด และก็มีเหตุการณ์ที่จะทำให้กุศลจิตเกิด อกุศลจิตเกิดได้ด้วยตามภพภูมินั้น ๆ

อีกเรื่องหนึ่งซึ่งเป็นสัจจขบารมีของพระโพธิสัตว์

ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก กัณ्हทีปายนจริยา
ข้อ ๓๑ มีข้อความว่า

อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลเมื่อเราเป็นฤๅษีชื่อว่า กัณ्हทีปายนะ เราไม่ยินดีประพฤติ พรหมจรรย์ยิ่งกว่า ๕๐ ปี ใคร ๆ จะรู้ใจที่ไม่ยินดีประพฤติพรหมจรรย์ของเรานั้น หามิได้ แม้เราก็ไม่บอกแก่ใคร ๆ ว่า ความไม่ยินดีมีในใจของเรา

สหายเพื่อนพรหมจรรย์ของเรา ชื่อมณฑัพพะ เป็นฤๅษีมีอำนาจมาก ประกอบด้วยบุรพกรรม คือ กรรมเก่าให้ผล ถูกเสียดด้วยหลาวทั้งเป็น เราทำการ พยาบาลมณฑัพพดาบสนั้นให้หายโรค แล้วได้อำลามาสู่บรรณศาลาอันเป็นอาศรม ของเราเอง พราหมณ์ผู้เป็นสหายของเราได้พาริยาและบุตร ต่างถือสัจการะสำหรับ

ต้อนรับแขกรวมสามคนมาหาเรา เรานั่งเจรจาปราศรัยกับสหายและภริยาของเขา อยู่ในอาศรมของตน เด็กโยนลูกข่างเล่นอยู่ ทำงูเห่าให้โกรธแล้ว ที่นั่นเด็กนั้นเอามือควานหาลูกข่างไปตามปล่องจอมปลวก ควานไปถูกเอาศีรษะงูเข้า พอมือไปถูกศีรษะของมัน งูก็โกรธ อาศัยกำลังพิษ เคื่องจนเหลือจะอดกลั้นได้กัดเด็กในทันที พร้อมกับถูกงูกัดเด็กล้มลงที่พื้นดินด้วยกำลังพิษกล้า เหตุนี้เราเป็นผู้ได้รับทุกข์ หรือว่าเรามีความรักจึงเป็นทุกข์ เราได้ปลอบมารดาบิดาของทารกนั้นผู้มีทุกข์เศร้าโศกให้สร่างแล้ว ได้ทำสังจกิริยาอันประเสริฐสุดก่อนว่า

เราผู้ต้องการบุญ ได้ประพาศพรหมจรรย์มีจิตเลื่อมใสอยู่ ๗ วันเท่านั้น ต่อแต่นั้นมาการประพาศของเราไม่เลื่อมใส ๕๐ ปีเศษ เราไม่ปรารถนาจะประพาศเสียเลย ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่เด็กนี้เกิด พิษจระงับยัญญุทัตตกุมารจงเป็นอยู่ พร้อมกับเมื่อเราทำสังจกิริยา มาณพวันไหวด้วยกำลังพิษไม่รู้สีกตัวได้ฟื้นกายหายโรคลุกขึ้นได้ ผู้เสมอด้วยความสัตย์ของเราไม่มี นี่เป็นสังจกิริยาของเรา ฉะนี้แล

จบ กัณห์ที่ปายนจริยาที่ ๑๑

ซึ่งเรื่องก็มีตามข้อความใน **อรรถกถา** ว่า

ได้ยินว่า พระโพธิสัตว์ในกาลนั้นชื่อว่า ที่ปายนะ เข้าไปหาดาบสมันตัพพะ ผู้เป็นสหายของตนถูกเสียบหลาว ไม่ทอดทิ้งดาบสนั้นด้วยศีลคุณของเขา ได้ยินพึงอยู่กับหลาวตลอด ๓ ยาม จึงได้ปรากฏชื่อว่า กัณห์ที่ปายนะ เพราะร่างกายมีสีดำด้วยเปื้อนเลือดแห่งที่ไหลออกจากร่างกายของมณตัพพะดาบสนั้น

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร พระมหาบุรุษในอัฐภาพหลายแสนมีอัธยาศัยในเนกขัมมะ ยินดีอยู่พรหมจรรย์ แต่ในจริยานี้ไม่ยินดีพรหมจรรย์นั้น

ตอบว่า เพราะความหวั่นไหวแห่งความเป็นปุณฺณ

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร จึงไม่ครองเรือนใหม่เล่า

ตอบว่า เพราะครั้งแรกเห็นโทษในกามทั้งหลาย ด้วยมีอัธยาศัยในเนกขัมมะ จึงบวช แต่เพราะไม่ได้ใส่ใจโดยแยบคายจึงเกิดความไม่ยินดีในการประพาศพรหมจรรย์ พระมหาบุรุษ แม้เมื่อไม่สามารถบรรเทาความไม่ยินดีนั้นได้ ก็รังเกียจ

คำติเตียนนี้ว่า กัณหาที่ปลายนะนี้ น้ำน้ำลาย กลับกลอกจริงหนอ ละสมบัติใหญ่
ออกจากเรือน ละสมบัติใดก็กลับไปเพื่อสมบัตินั้นอีก เพราะเกรงหิริโอตตปปะของตน
จะแตกทำลาย พระมหาบุรุษแม้ร้องให้น้ำตานองหน้าด้วยความทุกข์โศกเศร้า ก็ยังอยู่
ประพฤติพรหมจรรย์ ไม่สละพรหมจรรย์นั้น

เรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในพระชาติที่เป็นกัณหาที่ปลายนดาบส มีว่า

ในอดีตกาลพระราชาพระนามว่า โกสัมพิกะ ครองราชสมบัติอยู่ในกรุงโกสัมพี
แคว้นวังสะ ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นบุตรของพราหมณ์มหาศาลมีสมบัติ
๘๐ โกฏิ ในนิคมแห่งหนึ่ง ครั้นนั้น พระโพธิสัตว์มีชื่อว่า ที่ปลายนะ ที่ปลายนกุมาร
มีสหายรักชื่อมณฑัพพะ

ต่อมาเมื่อมารดาบิดาถึงแก่กรรมแล้ว ทั้งสองเห็นโทษในกาม จึงบริจา
คมหาทาน ละกาม บวช แล้วสร้างอาศรม ณ หิมวันตประเทศ เลี้ยงชีพด้วยอาหาร
อันเป็นรากไม้และผลไม้ในป่า ด้วยการเที่ยวขออยู่เกิน ๕๐ ปี

ทั้งสองไม่สามารถข่มกามฉันทะได้ แม้เพียงฉณาก็คើเกิดขึ้นไม่ได้ สองดาบส
เที่ยวจาริกไปยังชนบทเพื่อเสพอาหารมีรสเค็มและเปรี้ยว ถึงแคว้นกาสิ

ณ แคว้นกาสินั้น ในนิคมหนึ่ง สหายครั้งเป็นคฤหัสถ์ของที่ปลายนะชื่อว่า
มณฑัพพพราหมณ์อาศัยอยู่ (คนนี้เป็นคหบดี ไม่ได้เป็นดาบส คือซื้อข้ากัน) ทั้งสอง
จึงเข้าไปหามณฑัพพคฤหบดีนั้น มณฑัพพคฤหบดีเห็นดาบสทั้งสองก็ดีใจ สร้าง
บรรณศาลา บำรุงด้วยปัจจัย ๔ ดาบสทั้งสองอยู่ ณ ที่นั้นได้ ๓ - ๔ ปี ก็ลา
มณฑัพพคฤหบดีนั้นเที่ยวจาริกไปอาศัยอยู่ในป่าช้าเต็มไปด้วยไม้เต็ง ใกล้กรุงพาราณสี

ต่อมาที่ปลายนดาบสก็กลับไปหามณฑัพพคฤหบดีสหายของตนในนิคมนั้นอีก
ส่วนมณฑัพพดาบสคงอยู่ ณ ป่าช้า เต็มไปด้วยไม้เต็ง ใกล้กรุงพาราณสีนั่นเอง

อยู่มาวันหนึ่ง โจรคนหนึ่งกระทำโจรกรรมภายในเมืองแล้วหนีไป ถูกพวก
เจ้าของเรือนและพวกภนุชย์ที่รักษานครติดตามออกไปทางท่อน้ำ โจรรีบเข้าไปใน
ป่าช้า แล้วทิ้งห่อทรัพย์ไว้ที่ประตูบรรณศาลาของมณฑัพพดาบสแล้วหนีไป
พวกภนุชย์เห็นห่อทรัพย์จึงคุกคามว่า เจ้าขี้เกียจ กลางวันเที่ยวไปโดยเพศของดาบส

กลางคืนเป็นคนร้ายทำโจรกรรม แล้วช่วยกันทุบตี พามันตั้มพาดาบสนั่นไปแสดงโทษแด่พระราชา

พระราชามิได้ทรงสอบสวน ทรงมีพระบัญชาให้เสียบมันตั้มพาดาบสนั่นลงแล้วไม่ตะเคียน แต่หลาวก็ไม่ได้เข้าไปในร่างกายของดาบสนั่นจากนั้นก็เอาหลาวไม้สะเดามาเสียบ แต่หลาวไม้สะเดาก็มิได้เข้าไปในร่างกายของดาบสนั่นจากนั้นก็เอาหลาวเหล็กมาหลาวเหล็กก็มิได้เข้าไปในร่างกายของมันตั้มพาดาบสนั่น

ดาบสนั่นคิดว่า เป็นกรรมเก่าของเรากระมังหนอ ดาบสระลึกชาติได้ ได้เห็นกรรมเก่าด้วยเหตุนี้ นัยว่าดาบสนั่นในอดีตภพก่อนเป็นบุตรของนายช่าง เขาไปยังที่ที่บิดาถูกไม้ จับแมลงวันตัวหนึ่งแล้วจึงเอาเสี้ยนไม้ทองหลางเสียบดูจนดาบสนั่นของเขาได้โอกาสในทันที

ดาบสนั่นรู้ว่าไม่อาจพ้นจากบาปนี้ไปได้ จึงกล่าวกะพรวกราชบุรุษว่า หากพวกท่านประสงค์จะเสียบเราที่หลาว พวกท่านจงนำหลาวไม้ทองหลางมาเถิด พวกกราชบุรุษได้ทำตามนั้นแล้วเสียบดาบสนั่นที่หลาว จัดอารักขาแล้วจากไป

ในกาลนั้น กัณห์ที่ปายนดาบสนั่นคิดว่า เราไม่ได้เห็นสหายมานานแล้ว จึงมาหามันตั้มพาดาบสนั่น เมื่อได้ฟังเรื่องราวนี้แล้วจึงไปยังที่นั่น ยืนอยู่ข้างหนึ่งถามว่า

สหายท่านทำอะไร

ดาบสบอกว่า

เราไม่ได้ทำอะไร

กัณห์ที่ปายนถามว่า

ท่านสามารถรักษาความประทุษร้ายทางใจได้หรือไม่

มันตั้มพาดาบสนั่นตอบว่า

เราไม่มีความประทุษร้ายทางใจต่อพวกกราชบุรุษและพระราชาที่จับเรา

กัณห์ที่ปายนดาบสนั่นกล่าวว่า

เมื่อเป็นอย่างนั้น ร่มเงาของผู้มีศีลเช่นท่านเป็นความสุขของเรา

แล้วนั่งฟังหลาวอยู่

พวกบุรุษที่ดูแลกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระราชา พระราชาทรงดำริว่า เราไม่ได้
สอบสวนทำลงไป จึงรีบเสด็จไป ณ ที่นั้น ตรัสถามที่ปลายดาบสว่า

เพราะเหตุไร พระคุณท่านจึงนั่งพึงหลาวอยู่เล่า

ดาบสทูลว่า

อาตมภาพนั่งคอยรักษาดาบสนี้ มหาราช

พระราชาตรัสถามว่า

พระคุณท่านทราบความที่ดาบสนี้ทำแล้วหรือ จึงได้ทำอย่างนี้

ที่ปลายดาบสจึงทูลเรื่องกรรมของมณทัตพยดาบสให้พระราชาทรงทราบ

ลำดับนั้นที่ปลายดาบสกล่าวคำมีอาทิว่า

ธรรมดาพระราชาควรเป็นผู้ใคร่ครวญก่อนทำ คฤหัสถ์เกียจคร้านบริโภคคาม
ไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวมก็ไม่ดี พระราชาไม่ใคร่ครวญก่อนทำก็ไม่ดี บัณฑิตมักโกรธ
ก็ไม่ดี

แล้วแสดงธรรมแก่พระราชา

พระราชาทรงทราบว่า มณทัตพยดาบสไม่ผิด จึงรับสั่งให้นำหลาวออก
พวกราชบุรุษดึงหลาว แต่ไม่สามารถนำออกได้

มณทัตพยะกล่าวว่า

ข้าแต่มหาราช อาตมภาพได้รับโทษเห็นปานนี้ ก็เพราะโทษของกรรมที่ทำไว้ใน
ชาติก่อน ใคร ๆ ก็ไม่อาจดึงหลาวออกจากร่างกายของอาตมภาพได้ หากพระองค์มี
พระประสงค์จะทรงให้ชีวิตแก่อาตมภาพ ก็ขอได้รับสั่งให้ทำหลาวนี้เสมอกับผิวหนัง
แล้วเอาเลื่อยตัดเถิด

พระราชาทรงให้ทำอย่างนั้น หลาวก็ได้อยู่ภายในร่างกายนั่นเอง ไม่เกิด
เดือดร้อนอย่างไร นัยว่าในครั้งนั้นมณทัตพยดาบสเอาเลื่อยอย่างเล็กเสียบเข้าไปทาง
ผิวหนังของแมลงวัน เลื่อยนั้นยังอยู่ในร่างของแมลงวันนั่นเอง แมลงวันมิได้ตายด้วย
เหตุนี้ แต่ตายด้วยสิ้นอายุของตนเอง เพราะฉะนั้น แม้มณทัตพยดาบสนี้จึงยังไม่ตาย
พระราชาทรงให้วัดดาบสแล้วทรงขอขมา ทรงให้ดาบสทั้งสองอยู่ในพระราชอุทยาน
นั่นเอง ทรงบำรุง ตั้งแต่นั้นดาบสนั้นจึงมีชื่อว่า อาณิมณทัตพยะ

ดาบสนั้นอาศัยพระราชาอยู่ ณ พระราชอุทยานนั่นเอง ส่วนที่ปลายนดาบส
ชำระแผลของมณฑพัคดาบสจนหายดีแล้ว จึงกลับไปยังบรรณศาลาของตน
ซึ่งมณฑพัคอุทเทยให้

พวกพราหมณ์เห็นที่ปลายนดาบสนั้นเข้าไปยังบรรณศาลา จึงบอกแก่
มณฑพัคอุทเทย มณฑพัคอุทเทยพร้อมด้วยบุตรภรรยาถือเอาของหอม ดอกไม้
และน้ำผึ้งเป็นต้นเป็นอันมากไปยังบรรณศาลา ไหว้ที่ปลายนดาบส ล้างเท้า ให้ดื่มน้ำ
นั่งฟังเรื่องราวของอาณิสมณฑพัคดาบส

ลำดับนั้นบุตรของมณฑพัคพราหมณ์ชื่อว่า ยัญญทัตตกุมาร เล่นลูกข้างอยู่ที่
ท้ายที่จักรม ซึ่งมึงเห่าอาศัยอยู่ในจอมปลวกแห่งหนึ่ง ลูกข้างที่เด็กโยนลงไปบนพื้น
ได้ไปตกลงบนหัวของงูเห่าในปล่องจอมปลวก เด็กไม่รู้จึงล้วงมือลงไปในปล่อง
งูโกรธเด็กจึงกัดเข้าที่มือ เด็กล้มลง ณ ที่นั้นด้วยกำลังของพิษงู

มารดาบิดารู้ว่าเด็กถูกงูกัด จึงอุ้มเด็กให้เข้าไปนอนลงแทบเท้าของดาบส
กล่าวว่า

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอพระคุณท่านได้โปรดใช้ยาหรือมนต์ทำบุตรของกระผม
ให้หายโรคเถิด

ที่ปลายนดาบสกล่าวว่า

เราไม่รู้จักยา เราไม่ใช่หมอ เราเป็นนักบวช

มารดาบิดาของเด็กกล่าวว่า

ถ้าเช่นนั้น ขอพระคุณท่านได้โปรดแผ่เมตตาในกุมารนี้แล้วทำสักจกิริยาเถิด

ดาบสกล่าวว่า

ดีแล้ว เราจักทำสักจกิริยา

จึงเอามือวางไว้บนศีรษะของยัญญทัตตะ ได้ทำสักจกิริยา

สักจกิริยาที่ที่ปลายนดาบสกล่าวมีข้อความว่า

เราต้องการบุญ ได้ประพฤติพรหมจรรย์ มีจิตเลื่อมใสอยู่ ๗ วันเท่านั้น
ต่อแต่นั้นมาการประพฤติของเราไม่เลื่อมใส ๕๐ ปีเศษ เราไม่ปรารถนาจะประพฤติ

เสียเลย ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดีจึงมีแก่เด็กนี้เกิด พิชจระงับ
ยัญญุทัตตกุमारจจะเป็นอยู่

... พร้อมกับเมื่อเราทำสังขการิกิริยา เด็กหัวนี้ไหวด้วยกำลังพิชไม่รู้สีกตัวได้พื้นกาย
หายโรค ลูกขึ้นได้

อรรถกถาชาดก แสดงว่า

ด้วยสังขการิกิริยาของพระมหาสัตว์ พิชได้ตกจากเบื่องบนอกของกุมารแล้วไหลไป
ด้วยสังขการิกิริยาของบิดา พิชตกจากบนสะเอวของเด็ก ด้วยสังขการิกิริยาของมารดา
พิชตกจากร่างกายที่เหลือของเด็กแล้วไหลไป

สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

มณทัพคฤหบดีกล่าวสังขจาวาว่า

บางครั้งเราเห็นแขกมาเรือนก็ไม่ยินดีจะให้ อนึ่ง สมณพราหมณ์ผู้เป็นพหูสูต
ก็ไม่ว่าความที่เราไม่รัก เราไม่ปรารถนาจะให้ ด้วยความสัตย์นี้ ขอความสวัสดีจึงมี
แก่เจ้า พิชจระงับ ขอยัญญุทัตตกุमारจจะเป็นอยู่เกิด

นางพราหมณ์มารดาของยัญญุทัตตกุมารก็ได้กล่าวสังขจาวาว่า

ดูก่อน พ่อยัญญุทัตตะ อสรพิชมีพิชร้ายออกจากปล่องได้เห็นเจ้า วันนี้ความ
พิเศษไร ๆ ไม่มีแก่เรา เพราะความไม่รักในอสรพิชนั้นและในบิดาของเจ้า ด้วยความ
สัตย์นี้ ขอความสวัสดีจึงมีแก่เจ้า พิชจระงับ ยัญญุทัตตกุमारจจะเป็นอยู่เกิด

พระโพธิสัตว์เมื่อเด็กหายจากโรคแล้ว จึงให้บิดาของเด็กนั้นตั้งอยู่ในความเชื่อ
กรรมและผลของกรรมว่า ชื่อว่าผู้ให้ทาน ควรเชื่อกรรมและผลแห่งกรรมแล้วพึงให้
ดังนี้

พระโพธิสัตว์เองก็ทรงบรรเทาความไม่ยินดีในพรหมจรรย์ แล้วยังฉานและ
อภิญาให้เกิด ครั้นสิ้นอายุก็ไปเกิดในพรหมโลก

มณทัพคฤหบดีในครั้งนั้น ได้เป็นท่านพระอานนท์เถระในครั้งนี้ ภริยา
ของมณทัพยะนั้น คือ นางวิสาขามิคารมาตา บุตร คือ พระราหุลเถระ
อาณิมณทัพยะผู้ถูกเสียบหลาว คือ พระสารีบุตรเถระ กัณหาที่ปายนะ คือ
พระโลกนาถ

๒๐๓๗

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๓๔

ส. ท่านผู้ฟังสงสัยเรื่องสัจจกิริยาใหม่ว่าจะมีผลอย่างนี้จริง ซึ่งที่เป็น
อย่างนี้ได้ก็เพราะว่าเป็นผลของกุศล ข้อสำคัญที่สุด คือ ก่อนที่จะกระทำสัจจกิริยา
ผู้นั้นต้องระลึกถึงคุณของสัจจะ ต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ เห็นคุณของสัจจะ และ
เป็นผู้ที่บำเพ็ญสัจจบารมี ไม่ใช่ใครก็ตามตกทุกข์ได้ยากก็จะใช้สัจจกิริยา โดยไม่รู้ว่า
สัจจะเป็นอะไร และไม่เข้าใจด้วยว่าสัจจะมีคุณอย่างไร เพียงแต่ได้ฟังว่า ถ้ากล่าว
สัจจกิริยาแล้วผลจะเป็นไปตามความปรารถนา แต่จะเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะว่า
กำลังของกุศลต้องขึ้นอยู่กับกำลังของความรู้การเห็นประโยชน์ของสัจจะด้วย และต้อง
เป็นผู้บำเพ็ญสัจจะด้วย มิฉะนั้นแล้วบางท่านเวลามีปัญหาก็อาจจะลองทำอย่างท่าน
ที่ปายนดาบส แต่จะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ ขึ้นอยู่กับกำลังของกุศลในขณะนั้น

ถ. พระโพธิสัตว์ก็ดี หรือบิดามารดาของบุตรที่กล่าวคำสัตย์ กล่าว
สัจจวาจาด้วยความจริงใจ และเชื่อว่าจะเป็นอย่างนั้นได้ จะต่างกับอธิษฐาน ที่เป็น
ความมั่นคงอย่างไร

ส. สัจจะเป็นความจริง ความจริงซึ่งคนอื่นไม่รู้ อย่างที่ปายนดาบสมีความ
ยินดีในพรหมจรรย์เพียง ๗ วัน แต่อีก ๕๐ ปีเศษ ไม่มีความยินดีในพรหมจรรย์เลย
ซึ่งไม่มีใครสามารถรู้ได้เลย

ทุกท่านที่เป็นผู้เจริญกุศล และต้องการรู้แจ้งอริยสัจจธรรม ซึ่งหนทางที่จะรู้แจ้ง
อริยสัจจธรรมก็เป็นหนทางที่ต้องสะสมบารมีครบถ้วนทุกประการ ถ้าเป็นผู้ที่สะสม
สัจจบารมี และบารมีอื่นๆ มีกำลัง และรู้ประโยชน์เห็นคุณของสัจจะ เมื่อมีกาลที่จะ
ใช้สัจจบารมี ก็ยอมเป็นไปได้ แต่คงจะไม่ใช่สำหรับทุกคน ต้องแล้วแต่กำลังของ
กุศลนั้นๆ ด้วย

ถ. ที่พระโพธิสัตว์กล่าวว่า ท่านยินดีในการประพาศพรหมจรรย์เพียง ๗ วัน ทั้ง ๆ ที่บวชมาแล้วถึง ๕๐ ปี เป็นคำพูดที่จริงก็จริง แต่ตนเองไม่เคยกล่าวกับใคร คิดว่า ไม่จำเป็นต้องกล่าวก็ได้ เพราะกล่าวไปแล้ว บุคคลอื่นไม่เข้าใจ อาจจะไม่ศรัทธาท่าน หรือไม่บำรุงเลี้ยงดูด้วยการให้ท่านเป็นต้น และบิดาของเด็กนั้นก็กล่าวว่า ไม่ยินดีในการให้ท่านกับสมณะที่มาเยี่ยมเยียนเป็นต้น ซึ่งก็ไม่เคยพูดออกมา แต่ในใจคิดทุกครั้ง ทั้ง ๆ ที่พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นสมณะก็อยู่ใกล้ ๆ สมณะได้ยิน อาจจะสบายใจ ฝ่ายมารดาของบุตรนั้นก็กล่าวว่า รังเกียจบิดาเหมือนกับพิษงูที่กัดลูก บิดาก็อยู่ใกล้ ๆ แต่คำสัจย์เหล่านั้นก็ช่วยให้เด็กนั้นหาย ดูเหมือนการกล่าวนั้นเป็นประโยชน์ เป็นคุณ ขอให้อาจารย์ช่วยอธิบายว่า เป็นการกล่าวที่สมควรหรือไม่สมควรอย่างไร

ส. ผู้ที่กล่าวต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของสัจจะ เห็นคุณของสัจจะ และเป็นผู้เคารพในสัจจะ จึงกล่าวสัจจะ เพราะรู้ว่าฟังอื่นยิ่งกว่าสัจจะไม่มี ต้องเป็นผู้ที่มั่นคงในการเห็นประโยชน์ของสัจจะ และต้องเป็นผู้มีกายวาจาที่จริง เป็นสัจจะที่สะสมมาแล้วด้วย เพราะว่าบางคนกล่าวคำไม่จริงง่ายมากเหลือเกิน เกือบจะเป็นปกติในชีวิตประจำวัน ก็แสดงว่าผู้นั้นไม่เห็นคุณของสัจจะ คือ คิดว่าคำพูดที่ไม่จริงนั้นเล็กน้อยเหลือเกิน จึงพูดได้ง่าย ๆ เพราะว่าไม่เห็นโทษ แม้แต่ความคิดในใจที่จะกล่าวออกมาก็ยังไม่ตรง โดยที่ไม่ได้เดือดร้อนอะไร ทำไมจึงไม่กล่าวสิ่งที่จริง

เพราะฉะนั้น ผู้ที่ไม่เห็นโทษ ก็จะไม่เห็นโทษไปตลอด และไม่รู้ว่าแท้ที่จริงแล้วสภาพธรรมต้องเป็นเรื่องที่ละเอียด เป็นเรื่องที่ตรง สิ่งที่ไม่จริง ไม่มีความจำเป็นใด ๆ ที่จะต้องกล่าวเลย

ถ. แสดงว่าบุคคลทั้ง ๓ นั้น รวมทั้งพระโพธิสัตว์ด้วย ได้กล่าวสิ่งที่ตัวเองปกปิดซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สบายใจไว้ในใจ เป็นอย่างนี้หรือเปล่า

ส. ไม่ทราบว่าจะปกปิดหรือเปล่า เพราะว่าไม่มีความจำเป็นที่จะต้องกล่าว ถ้าใครมีความรู้สึกอย่างนี้ก็ได้หมายความว่า จะต้องเที่ยวปาวประกาศให้คนอื่นฟังว่าเป็นอย่างนี้ แต่เมื่อจิตใจเป็นอย่างไร ความจริงเป็นอย่างไร ก็กล่าวถึงสัจจะ

ความจริงใจที่มีตลอดมาให้คนอื่นได้รับทราบ ว่า แม้จะอยู่ในเพศของสมณะ แต่ใจจริงแล้วไม่ได้ยินดีในเพศสมณะเลยตลอดเวลาทั้ง ๕๐ ปีเศษ

ถ. เท่ากับว่า ขณะนั้นเชื่อสัจจะ และพึงสัจจะ รู้ว่ากุศลจิตที่เป็นสัจจะเป็นที่พึงได้ เขาจึงกล่าว

ส. เป็นผู้ที่เคารพในสัจจะ เห็นคุณของสัจจะ และเห็นประโยชน์ที่จะต้อง มีสัจจะเป็นบารมีด้วย

ถ. แต่ในขณะนั้นไม่ใช่กล่าววาจาขึ้นเพื่อเป็นที่พึง และไม่ได้มุ่งหมายที่จะ พุดกับใครด้วยคำพูดเหล่านี้หรือปกปิดเอาไว้

ส. เพราะรู้ว่าสัจจะเป็นที่พึงของแม่พระโพธิสัตว์ ซึ่งบำเพ็ญบารมี ถ้าปราศจากสัจจะแล้ว แม้สิ่งที่โพธิบัลลังก์ก็ไม่สามารถรู้แจ้งอริยสัจจธรรมได้ แต่เพราะได้อบรมบารมีมาทั้งหมด คุณของสัจจะมี ประโยชน์ของสัจจะมี การที่จะ รู้แจ้งอริยสัจจธรรมเป็นสิ่งที่ประเสริฐสุด เพราะฉะนั้น เมื่อเห็นคุณของสัจจะอย่างนี้ จึงระลึกถึงความจริงซึ่งเป็นสัจจะที่มีอยู่ และก็กล่าวสัจจวาจา คือ ความจริงแท้ ๆ ที่เป็นความประพฤติของท่าน เป็นสภาพจิตของท่าน

ถ. แสดงว่าเป็นผู้ที่สะสมสัจจะและความจริงใจที่จะรู้ว่า จริงต่อตัวเอง ทำสิ่งใดมาก็กล้ากล่าวสิ่งนั้นได้

ส. ทุกท่านพิสูจน์ได้ว่า เป็นผู้ que เห็นคุณประโยชน์ของสัจจวาจาหรือ ความจริงแค่ไหน ถ้ายังคงเป็นผู้ที่ไม่เพียรที่จะมีสัจจะ แสดงว่าผู้นั้นไม่เห็นประโยชน์ ของสัจจะ ไม่เคารพในสัจจะด้วย

ถ. เข้าใจแล้ว

ส. เพื่อที่จะให้เห็นชีวิตของพระโพธิสัตว์ ซึ่งกว่าจะได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม พระองค์ต้องอบรมเจริญพระบารมีในทุกภพทุกชาติ และบารมีที่พระองค์ได้อบรม สะสมมา แม้สัจจะ ความจริง ในอดีตกาลที่ผ่านมาแล้ว ก็คงจะเป็นตัวอย่างที่ทำให้ พุทธบริษัทในครั้งนี้ได้พิจารณาถึงชีวิตประจำวันของท่านเองซึ่งเป็นผู้ที่กำลังฟัง พระสัทธรรมเพื่ออบรมเจริญปัญญาที่จะรู้แจ้งอริยสัจจธรรม

สำหรับชีวิตตามความเป็นจริงในวันหนึ่ง ๆ จะมีการสะสมบาปมีไปมากน้อย
อย่างไร ก็เทียบเคียงกับเรื่องในอดีต ซึ่งขอกล่าวถึง **ชาตกัฏฐกถา อรรถกถา**
จตุกกนิบาตชาดก สัจจชาดกที่ ๑๐ ที่มีข้อความว่า

ครั้งนั้นพระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกขุ มพี
คนหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้

ได้ยินว่า ภิกขุ มพีนั้นคิดว่า จักสะสมหนี้สินในหมู่บ้าน (มีลูกหนี้หลายคน
ก็คิดที่จะไปที่หมู่บ้านเพื่อสะสมหนี้สินเหล่านั้น) จึงไปในหมู่บ้านนั้นพร้อมกับภรรยา
ครั้นชำระหนี้แล้วคิดว่า เราจักนำภรรยาไปภายหลัง จึงฝากไว้ในตระกูลหนึ่ง
และกลับไปยังเมืองสาวัตถีอีก ในระหว่างทางนั้นได้เห็นภูเขาสูงหนึ่ง

เป็นชีวิตประจำวัน และเห็นการปรุงแต่งของเจตสิกต่าง ๆ ซึ่งเป็นสังขารขั้น
ในแต่ละชาติ เป็นปัจจัยให้เกิดการนึกคิดที่เป็นกุศลและอกุศล โดยที่ไม่มีบุคคลใด
สามารถบังคับบัญชาได้ แม้แต่ความคิดของภรรยาของภิกขุ มพีผู้นั้น หรือภิกขุ มพีผู้นั้น
ก็เป็นไปตามการสะสม

ครั้งนั้นภรรยากล่าวกะภิกขุ มพีนั้นว่า ถ้าภูเขานี้จะพึงเป็นทองไซ้ ท่านจะให้
อะไรฉันบ้าง

ภิกขุ พิกกล่าวว่า เธอเป็นใคร ฉันจักไม่ให้อะไรเลย

นี่เป็นความจริง ที่พูดอย่างนี้ ก็พูดจริง ๆ คือ แทนที่จะกล่าวว่า จะให้อะไร ๆ
ถ้าภูเขานี้เป็นทอง แต่ภิกขุ มพีนั้นก็พูด ตามความจริงในขณะนั้นว่า เธอเป็นใคร ฉันจัก
ไม่ให้อะไรเลย

ฝ่ายภรยานั้นได้น้อยใจว่า สามีของเราไม่มีหัวใจกระด้างนัก นัยว่าเมื่อภูเขา
แม้เกิดเป็นทองไปทั้งลูก ก็จักไม่ให้อะไรแก่เราเลย

สามีภรรยาทั้งสองนั้นเดินมาใกล้พระเชตวัน คิดว่าจักดื่ม น้ำ จึงเข้าไปยัง
พระวิหารเพื่อจะดื่ม น้ำ

ในเวลาปัจจุบันนี้ใกล้รุ่งนั้นแล แม้พระศาสดาก็ทรงได้เห็นอุปนิสัยแห่ง
โสดาปัตติผลของคนทั้งสองนั้น เมื่อจะทรงรอคอยการมา จึงประทับนั่งในบริเวณ
พระคันธกุฎี ทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสี

ฝ่ายสามีภรรยาทั้งสองนั้นตื่นน้ำ แล้วมาถวายบังคมพระศาสดา แล้วนั่งอยู่

พระศาสดาทรงทำปฏิสันถารกับสามีภรรยาทั้งสองนั้น แล้วตรัสถามว่า

ท่านทั้งสองไปไหนมา

สามีภรรยาทั้งสองกราบทูลว่า

ไปสะสงานี่สินในหมู่บ้าน

พระศาสดาตรัสถามภรรยาของเขาว่า

อุบาสิกา สามีของเธอหวังประโยชน์เกื้อกูลแห่งเธอ ทำอุปการะแก่เธออยู่หรือ

ภรรยากราบทูลว่า

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์มีความสืเนหาในสามีนี้ แต่สามีนี้ไม่มีความ
สืเนหาในข้าพระองค์ วันนี้เมื่อข้าพระองค์เห็นภูเขาลูกแล้วพูดว่า ถ้าภูเขาลูกนี้จะเป็นทอง
ท่านจะให้อะไรแก่ฉันบ้าง เขากลับพูดว่า เธอเป็นใคร ฉันจักไม่ให้อะไร สามีผู้นี้เป็น
คนมีหัวใจกระด้างอย่างนี้ พระเจ้าข้า

พระศาสดาตรัสว่า

อุบาสิกา กฏ มพีนีย่อมกล่าวอย่างนี้เอง แต่เมื่อใดเขานึกถึงคุณความดีนั้น
ของเธอ เมื่อนั้นเขาจะให้ความเป็นใหญ่ทั้งหมด

อันภรรยาของกฏ มพีนินทูลอาราธนาว่า

ขอพระองค์จงตรัสบอกเถิด พระเจ้าข้า

พระผู้มีพระภาคจึงทรงตรัสเล่าเรื่องในอดีต

จะเห็นได้ว่า แม้แต่คำที่อุบาสก กฏมพินินกล่าวว่าภรรยา พระผู้มีพระภาค
เมื่อได้ฟังแล้วก็ตรัสว่า กฏมพีนีย่อมกล่าวอย่างนี้เอง คือ ตามการสะสมที่สะสมมา
ที่จะคิดอย่างนี้และกล่าวอย่างนี้ ซึ่งก็เป็นความจริง กฏมพินินในอดีตก็ได้เคยคิด
อย่างนี้มาแล้ว และได้เคยกล่าวอย่างนี้มาแล้ว แสดงให้เห็นถึงความยาวนานของ
สังสารวัฏฏ์ ก่อนที่ท่านทั้งสองจะเป็นพระโสดาบัน ก็ได้เคยผ่านอดีตชาติ ซึ่งแล้วแต่

เจตสิกที่เป็นสังขารชั้นจะปรุงแต่งให้แต่ละชาตินั้นมีความคิดนึกอย่างไร แต่ความคิดนึกที่ได้เคยคิดนึกมาแล้ว ถ้าไม่ละทิ้งอกุศลเจตสิกที่คิดนึกในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ ก็จะทำให้คิดนึกแต่ในเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ แต่ถ้าสะสมแม้คำที่ฟังเสมือนไม่เป็นประโยชน์ แต่เป็นคำจริง แสดงว่าคนนั้นเคยสะสมสัจจะ ความจริงใจในการกล่าววาจาที่จริง

พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติในนครพาราณสี พระโพธิสัตว์ได้เป็นอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการของพระเจ้าพรหมทัตนั้น อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาเกรงว่าพระราชโอรสจะประทุษร้ายในฝ่ายในของพระองค์ จึงให้พระโอรสออกจากพระนครไปทีอื่นก่อน เมื่อพระองค์สวรรคตแล้ว จึงให้กลับมาครองราชสมบัติ

พระโอรสพร้อมกับพระชายาก็ออกจากพระนครไปยังชายแดน ไปสร้างบรรณศาลาอยู่ในป่าชายแดน

ต่อมาเมื่อพระราชาเสด็จสวรรคตแล้ว พระราชโอรสก็ได้เสด็จกลับมายังพระนครพาราณสี ในระหว่างทางได้เห็นภูเขาลูกหนึ่ง ลำดับนั้น พระชายาตรัสกะพระราชโอรสนั้นว่า

ข้าแต่ทเวะ ถ้าภูเขานี้จะเป็นทอง พระองค์จะประทานอะไรแก่หม่อมฉันบ้าง

ภูเขานี้อายุเท่าไรก็ไม่ทราบ ไม่ว่าใครจะเกิดมานานสักเท่าไร ตายไปแล้วเกิดอีก ไม่ว่าจะไปที่ไหนก็คงจะเห็นภูเขานั้น และความคิดนึกที่เกี่ยวกับภูเขาก็คงจะมีต่าง ๆ แต่สำหรับพระราชโอรสกับพระชายา เมื่อได้เห็นภูเขานี้ พระชายาก็ได้ตรัสกับพระโอรสว่า ข้าแต่ทเวะ ถ้าภูเขานี้จะเป็นทอง พระองค์จะประทานอะไรแก่หม่อมฉันบ้าง

พระราชโอรสตรัสว่า

เธอเป็นใคร ฉันจักไม่ให้อะไรเลย

พระชายนั่นได้น้อยพระทัยว่า เพราะความสืเนหาในพระสวามีนี้นี้ เราไม่อาจ
ละทิ้งจึงเข้าไปสู่ป่าด้วย แต่พระสวามีนี้นี้ตรัสอย่างนี้ เป็นผู้มีพระทัยกระด้างยิ่งนัก
พระสวามีนี้นี้ได้เป็นราชาแล้ว จักไม่กระทำความดีงามแก่เรา

พระราชโอรสนั้นเสด็จมาแล้วดำรงอยู่ในราชสมบัติ จึงทรงตั้งพระชายนั่นไว้
ในตำแหน่งอัครมเหสี ได้ประทานเพียงยศนี้เท่านั้น ส่วนการนับถือนกย่องที่ยิ่งขึ้นไป
ไม่มี แม้ความที่พระนางมีอยู่ ก็ไม่ทรงสนพระทัย

พระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นอำมาตย์ผู้สำเร็จราชการกิจทั้งหมดของพระเจ้าพรหมทัตนั้น
ก็คิดว่า พระเทวีนี้นี้มีอุปการะแก่พระราชามีได้คำนึงถึงความลำบากได้เสด็จอยู่
ในป่าด้วย แต่พระราชานี้มิได้ทรงคำนึงถึงพระเทวีนี้อยู่ เทียวอภิมัยอยู่กับนางสนม
อื่น ๆ เราจักกระทำโดยประการที่พระเทวีนี้อิสริยยศทั้งปวง วันหนึ่ง จึงเข้าไปเฝ้า
พระเทวีนั่นแล้วกราบทูลว่า

ข้าแต่มหาเทวี ข้าพระองค์ไม่ได้มาก่อนข่าวจากสำนักของพระองค์
เพราะเหตุไร พระองค์จึงทรงละเลยข้าพระองค์ มีน้ำพระทัยกระด้างยิ่งนัก

พระเทวีนั่นตรัสว่า

ถ้าตัวเราได้ เราก็จะให้ท่านบ้าง แต่เราเมื่อไม่ได้ จักให้ได้อย่างไร จนบัดนี้
แม้พระราชาก็มิได้ประทานอะไรเลยแก่เรา

และได้ตรัสเล่าเรื่องในระหว่างทาง

เมื่อเรากล่าวว่า เมื่อภูเขานี้เกิดเป็นทอง พระองค์จักประทานอะไรหม่อมฉัน
บ้าง พระราชานั้ยังตรัสว่า เธอเป็นใคร ฉันจักไม่ให้อะไรเลย แม้ของที่บริจาคได้
ง่าย ๆ พระองค์ก็ไม่ทรงบริจาคเลย

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า

ก็พระองค์จักอาจตรัสเรื่องนี้ในสำนักของพระราชารหรือ

พระเทวีตรัสว่า

ทำไมฉันจักไม่อาจเล่า

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า

ถ้าอย่างนั้น ข้าพระองค์อยู่ในสำนักของพระราชาจกทูลถาม พระองค์ฟังตรัสขึ้นเถิด

ในเวลาทีพระเทวีเสด็จไปยังที่เฝ้าพระราชา แล้วประทับยืนอยู่ พระโพธิสัตว์ได้กราบทูลว่า

ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพระองค์ไม่ได้แม้อะไร ๆ จากสำนักของพระองค์เลย มิใช่หรือ

พระเทวีตรัสว่า

ท่านอำมาตย์ เราเมื่อได้จึงจะให้ท่าน เราเองก็ไม่ได้อะไรเลย บัดนี้แม้พระราชาจักประทานอะไรแก่เราบ้าง เพราะว่าในเวลามาจากป่า พระราชานั้นทรงเห็นภูเขาสูงหนึ่ง เมื่อเราทูลว่า ถ้าภูเขานี้จะเป็นทอง พระองค์จะประทานอะไรแก่หม่อมฉันบ้าง พระองค์ยังตรัสว่า เธอเป็นใคร ฉันจักไม่ให้อะไรเลย แม้ของที่สละได้ง่าย พระองค์ก็ไม่ทรงเสียดสละ

เมื่อจะทรงแสดงเนื้อความนี้ จึงตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

พระราชาเมื่อไม่พระราชทานภูเขาด้วยพระวาจา ชื่อว่าไม่ทรงสละสิ่งที่ควรสละได้ง่าย เมื่อพระราชานั้นพระราชทานอะไรบ้าง ก็ชื่อว่าได้พระราชทานภูเขาด้วยพระวาจา

ควรที่จะได้พิจารณาข้อความในคาถาที่ ๑ ซึ่งมีข้อความว่า พระราชาเมื่อไม่พระราชทานภูเขาด้วยพระวาจา ชื่อว่าไม่ทรงสละสิ่งที่ควรสละได้ง่าย

สิ่งที่สละง่าย ๆ ก็คือเพียงพูดว่าจะประทานอะไรให้ แต่ก็ไม่ตรัสอย่างนั้น เพราะว่าเป็นการไม่ยากเลยที่จะบอกใครว่าจะให้อะไร โดยเฉพาะถ้าภูเขานั้นเป็นทองก็น่าที่จะบอกได้ว่าจะให้อะไรบ้าง เพราะเป็นทองหมดทั้งภูเขา แต่ก็ยังไม่บอกว่าจะให้ เพราะฉะนั้น สิ่งที่ให้ง่าย ๆ คือเพียงพูดว่าจะให้ พระราชาก็ยังไม่สละสิ่งที่ควรสละได้

และข้อความต่อไปที่ว่า เมื่อพระราชานั้นพระราชทานอะไรบ้าง ก็ชื่อว่าได้พระราชทานภูเขาด้วยพระวาจา

เพราะว่าการที่จะให้จริง ๆ นั้น ยากกว่าการที่จะพูดว่าจะให้ เพราะฉะนั้น ถ้าเพียงให้อะไรก็เท่ากับว่า เหมือนกับให้ภูเขาทองซึ่งเป็นสิ่งที่ยาก เปรียบให้เห็นว่า การที่จะให้จริง ๆ เหมือนกับการที่จะให้ภูเขาทอง เพราะเป็นการยากที่จะเสียสละ ให้ใครได้

พระราชชาติทรงสดับดังนั้น จึงตรัสคาถาที่ ๒ ว่า

บัณฑิตกระทำสิ่งใด พึงพูดสิ่งนั้น ไม่กระทำสิ่งใด ไม่พึงพูดสิ่งนั้น บัณฑิต
ทั้งหลายย่อมกำหนดรู้คนที่ไม่ทำ ดีแต่พูด

นี่คือผู้ที่สะสมที่จะเป็นผู้ที่พูดคำจริง เมื่อไม่ให้ ก็บอกว่าไม่ให้ ไม่ใช่บอกว่า
ให้ และภายหลังก็ไม่ให้

๒๐๓๘

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๓๔

ข้อความใน **อรรถกถา** มีว่า

คำอันเป็นคาถานั้นมีใจความว่า ก็คนที่เป็นบัณฑิตกระทำสิ่งใดด้วยกาย ฟังพูดถึงสิ่งนั้นด้วยวาจา แม้สิ่งใดไม่ได้กระทำ ก็ย่อมไม่พูดสิ่งนั้น

อธิบายว่า ประสงค์จะให้ก็ควรพูดว่าจะให้ เมื่อไม่ประสงค์จะให้ก็ไม่ควรพูดว่า จะให้ เพราะเหตุไร เพราะบุคคลใด แม้พูดว่าจักให้ ภายหลังกลับไม่ให้ บัณฑิตทั้งหลายย่อมกำหนดรู้บุคคลนั้นว่าไม่ทำ ดีแต่พูดเท็จอย่างเดียว แต่คนเขลาทั้งหลาย ย่อมยินดีชอบใจโดยสักแต่คำพูดเท่านั้น

นี่เป็นเรื่องละเอียดที่จะพิจารณาแม้บุคคลอื่นหรือแม้แต่ตัวของท่านเอง เพื่อจะได้เป็นผู้ที่ดำรงอยู่ในสัจจวาจายิ่งขึ้น มิฉะนั้นแล้วจะรู้สึกเหมือนกับว่า พูดได้ ไม่ทำก็ไม่เป็นไร มีความรู้สึกวาทะอย่างนั้น ถ้าเป็นอย่างนั้นจริง บารมีที่จะสะสมอบรมไปซึ่งทำให้เป็นผู้ตรงทั้งกายทั้งใจ ก็ย่อมห่างไกลจากการที่จะสมบูรณ์ได้

พระเทวีได้ทรงสดับดังนั้น จึงประคองอัญชลีแล้วตรัสคาถาที่ ๓ ว่า

ข้าแต่พระราชาบุตร ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระองค์ พระองค์ทรงประสบความพินาศ แต่พระทัยยังทรงยินดีอยู่ในสัจจะ พระองค์ชื่อว่าดำรงมั่นอยู่ในวจีสัจจะ และสภาวะธรรม

เมื่อพระเทวีได้ยินอย่างนี้ก็หมดความน้อยใจ เพราะรู้ว่าแม้พระราชาจะออกไปอยู่ป่า แต่ก็ยังทรงยินดีอยู่ในสัจจะ เป็นผู้ที่ดำรงมั่นอยู่ในวจีสัจจะ

พระโพธิสัตว์ได้ฟังพระเสาวนีย์ของพระเทวี ผู้ตรัสคุณความดีของพระราชาอยู่อย่างนั้น เมื่อจะประกาศคุณความดีของพระเทวินั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

หญิงใด เมื่อสามีขัดสนก็ขัดสนด้วย เมื่อสามีมั่งคั่งก็พลอยมั่งคั่งมีชื่อเสียงด้วย หญิงนั้นแหละ นับว่าเป็นยอดภรรยาของเขา เมื่อสามีมีเงิน หญิงภรรยาก็ย่อมมีเงินเหมือนกัน

ก็แหละ พระโพธิสัตว์ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว จึงกล่าวความดีของพระเทวีว่า
ข้าแต่มหाराชา พระเทวีนี้ เวลาเมื่อพระองค์มีความทุกข์ ก็ทรงเป็นผู้ร่วมทุกข์
อยู่ในป่า ควรจะทรงกระทำความยกย่องพระเทวีนี้

พระราชาทรงระลึกถึงคุณความดีของพระเทวี เพราะคำพูดของพระโพธิสัตว์นั้น
จึงตรัสว่า

ดูก่อนบัณฑิต เราระลึกถึงคุณของพระเทวีได้เพราะถ้อยคำของท่าน

จึงพระราชทานอิสริยยศทั้งปวงแก่พระเทวีนั้น แล้วตรัสว่า

ท่านทำให้ฉันระลึกถึงคุณความดีของพระเทวี

จึงได้พระราชทานสักการณับถือน้อย่างใหญ่หลวงแก่พระโพธิสัตว์

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว จึงทรงประกาศสัจจะ
แล้วประชุมชาดก

ในเวลาจบสัจจะ สามีและภรรยาทั้งสองได้ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล พระเจ้า
พาราณสีในครั้งนั้น ได้เป็นกฏ มพินี้ พระเทวีในครั้งนั้น ได้เป็นอุบาสิกานี้
ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตในครั้งนั้น ได้เป็นเวตถาคต ฉะนั้นแล

คิดถึงพระผู้มีพระภาคเมื่อพระองค์ประทับ ณ พระวิหารเชตวัน เวลาที่ใคร
เดินทางเข้าไปสู่พระวิหารเชตวัน พระองค์ย่อมทรงสามารถระลึกแม่ในอดีตชาติ
ซึ่งกฏมพินี้ ๒ คน ในกาลครั้งหนึ่งเป็นพระเจ้าพาราณสีและพระเทวี เมื่อกาลสมัยล่วงมา
ก็ได้เป็นกฏ มพินี้ ๒ คน ที่ไปเก็บหน่อสัสน และได้นำมาดื่มในพระเชตวัน และเมื่อเป็นผู้ที่
สะสมบารมีที่จะได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรม เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรม
จบสัจจะ สามีภรรยาทั้ง ๒ ก็ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล

เพราะฉะนั้น ถ้าทุกท่านอบรมเจริญปัญญาบารมี และบารมีอื่น ๆ ไปเรื่อย ๆ
ชีวิตประจำวันก็เป็นปกติธรรมดาอย่างนี้ โดยไม่มีใครสามารถรู้ได้ว่า ในกาลใดจะได้
รู้แจ้งอริยสัจจธรรม เพราะว่าแม้ความคิดก็เป็นไปตามการสะสมของเจตสิกต่าง ๆ

ซึ่งเป็นสังขารชั้นรูปปรุงแต่งไปแต่ละขณะ แต่ละชาติ ที่จะทำให้เกิดคิดไปต่าง ๆ แต่การสะสมปัญญาจะทำให้สามารถปรับสังขารชั้นรูปให้ตรงต่อการที่จะประพฤติตามพระสัทธรรมจริง ๆ

ถ. ที่ว่า เมื่อจบสัจจะและประชุมชาดกในตอนท้าย หมายความว่าอย่างไร

สุ. ทรงแสดงอริยสัจจธรรม ซึ่งทุกท่านก็รู้ว่า แต่ละคนกว่าจะได้รู้แจ้งอริยสัจจธรรมก็ได้เคยสะสมบารมีในแต่ละชาติ แม้แต่ในเรื่องที่พระเจ้าพาราณสีกล่าวคำสัจย์ ก็แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมในอดีตในแต่ละชาติที่ผ่านมา ถ้ายังไม่รู้แจ้งอริยสัจจธรรมก็ยังอีกหลายแสนชาติ แล้วแต่ว่าจะถึงกับไหน ซึ่งสังขารชั้นรูปทั้งหลายก็ปรุงแต่งทำให้เกิดความคิดหลังจากเห็นบ้าง ได้ยินบ้าง เป็นบุคคลนั้น บุคคลนี้บ้าง

การสะสมกุศลบารมี ก็เป็นปัจจัยที่จะทำให้เกิดความคิดในทางที่เป็นกุศล แม้ในยามที่มีอันตรรายคับขัน สำหรับสัจจบารมีที่ทุกท่านได้ยินบ่อย ๆ คือ สัจจบารมีของนกคุ่ม ก็ขอกล่าวถึงชีวิตของพระโพธิสัตว์ในพระชาติที่เป็นลูกนกคุ่ม ซึ่งข้อความใน **ปรมัตถทีปนี อรรถกถา ขุททกนิกาย จริยาปิฎก วัฏฏกโปตกจริยา ข้อ ๒๙** พระผู้มีพระภาคตรัสเล่าว่า

อีกเรื่องหนึ่ง ในกาลเมื่อเราเป็นลูกนกคุ่ม ขนยังไม่ออก ยังอ่อนเป็นดังขึ้นเนื้ออยู่ในรัง ในมคธชนบท ในกาลนั้น มารดาเราจะคอยปากคาบเหยื่อมาเลี้ยงเรา เราเป็นอยู่ด้วยผัสสะของมารดา กำลังกายของเรายังไม่มี

ในฤดูร้อนทุก ๆ ปี มีไฟป่าไหม้ลูกลามมา ไฟไหม้ป่าเป็นทางดำลูกลามมาใกล้เรา ไฟไหม้ป่าลูกลามใหญ่หลวง เสียงสนั่นอื้ออึง ไฟไหม้ลูกลามมาโดยลำดับเข้ามาใกล้จวนจะถึงเรา มารดาบิดาของเราสะดุ้ง ใจหวาดหวั่น เพราะกลัวไฟที่ไหม้มาโดยเร็ว จึงทิ้งเราไว้ในรัง หนีเอาตัวรอดไปได้ เราเหยียดเท้าและกางปีกออก รู้ว่ากำลังกายของเราไม่มี เรานั้นไปไม่ได้ อยู่ในรังนั่นเอง จึงคิดอย่างนี้ในกาลนั้นว่า เมื่อก่อนเราสะดุ้งหวาดหวั่น พึงเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในระหว่างปีกของมารดาบิดา บัดนี้มารดาบิดาทิ้งเราหนีไปเสียแล้ว วันนี้ เราจะทำอย่างไร ศีลคุณ ความสัจย์ พระสัพพัญญูพุทธเจ้าผู้ประกอบด้วยความสัจย์ เอ็นดูกรุณามีอยู่ในโลก ด้วยความ

สัจย์นั้น เราจักกระทำสัจจกิริยาอันสูงสุด เราคำนึงถึงกำลังพระธรรม ระลึกถึง
พระพุทธเจ้าผู้พิชิตมารอันมีมาก่อน ได้กระทำสัจจกิริยา แสดงกำลังความสัจย์ว่า

ปีกของเรามีอยู่ แต่ยังไม่บินได้ เท้าของเรามีอยู่ แต่ยังไม่เดินได้ มารดาบิดาก็ก
พากันบินออกไปแล้ว แน่ไฟ จงกลับไป (จงดับเสีย)

พร้อมกับเมื่อเราทำสัจจกิริยา ไฟที่ลุกรุ่งโรจน์ใหญ่หลวง เว้นไว้ ๑๖ กรีส
ไฟดับ ณ ที่นั้น เหมือนจุ่มลงในน้ำ

ผู้เสมอด้วยความสัจย์ของเราไม่มี นี่เป็นสัจจบารมีของเรา ฉะนั้นแล

จบ วัฏฏกโปตกกิริยาที่ ๙

เวลาที่ประสพภัยอันตราย จิตขณะนั้นจะเป็นกุศลหรืออกุศลแล้วแต่กำลังของ
การสะสม หลายท่านคงจะขอ ขอให้พ้นภัย ขออย่าให้ได้รับอันตรายต่าง ๆ
แต่จะเป็นกุศลจิตที่ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย หรือแม้แต่กุศลจิตที่คิดถึงผู้มีคุณ
เช่น มารดาบิดาหรือเปล่าในขณะนั้น แสดงให้เห็นว่า การที่จะคิดนึกอย่างไรในยามที่
มีภัยอันตราย แล้วแต่การสะสม และสำหรับนกคุ้มตัวนี้ซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ ก็ต้องต่าง
จากนกธรรมดา

เรื่องของกุศลจิต เรื่องของกรรม เรื่องของวิบาก เป็นเรื่องที่รู้ยาก ไม่มีใคร
สามารถรู้ถึงวิบากในขณะนี้ ซึ่งกำลังมีปัจจัยเกิดขึ้นเป็นไปแต่ละขณะได้ และสำหรับ
กุศลจิตซึ่งเป็นกุศลกรรม แม้ในขณะที่ระลึกถึงพระพุทธคุณ หรือระลึกถึงคุณของ
ผู้มีคุณนั้น ก็เป็นปัจจัยหนึ่ง ซึ่งแล้วแต่ว่าจะมีกำลังที่จะทำให้วิบากประเภทใดเกิดขึ้น

ข้อความใน **อรรถกถา** มีว่า

จริงอยู่ในกาลนั้น พระมหาสัตว์ได้มีร่างกายใหญ่ประมาณเท่าตะกร้อลูกใหญ่
มารดาบิดาไม่สามารถจะพาอุกนกันไปได้ด้วยวิธีใด ๆ และเพราะความรักตน
ครอบงำ จึงทิ้งบุตรหนีไป

ขณะที่ไฟป่าโกล้เข้ามานั้น พระมหาสัตว์มิได้หลงลืมสิ่งที่ควรทำ ยืนคิดอย่างนี้
ว่า ในโลกนี้คุณของศีลยังมีอยู่ คุณของสัจจะยังมีอยู่ ธรรมดาพระสัพพัญญูพุทธเจ้า
ทั้งหลายในอดีต บำเพ็ญบารมี นั้ ณ พ้นโพธิมณฑล ตรัสรู้แล้ว ถึงพร้อมแล้วด้วย

ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทัศนะ ประกอบด้วยสัจจะความเอ็นดู กรุณาและขันติ บำเพ็ญเมตตาในสรรพสัตว์ยังมีอยู่ พระธรรมอันพระสัพพัญญู- พุทธเจ้าเหล่านั้นทรงตลอดแล้ว เป็นคุณอันประเสริฐโดยส่วนเดียวยังมีอยู่

อนึ่ง ความสัตย์อย่างนี้แม้ในเรากียังมีอยู่ สภาวธรรมอย่างหนึ่งยังมีอยู่ ย่อมปรากฏ เพราะฉะนั้น เราควรระลึกถึงพระพุทธเจ้าในอดีต และคุณธรรมที่ พระพุทธเจ้าเหล่านั้นทรงตลอดแล้ว ถือเอาสภาวธรรมอันเป็นสัจจะซึ่งมีอยู่ในตน แล้วทำสังจกิริยาให้ไฟกลับไป แล้วทำความสวัสดีแก่ตนเองและแก่สัตว์ที่เหลือ ซึ่งอยู่ ณ ที่นี้ ในวันนี้

พระมหาสัตว์ได้นอนทำสังจกิริยาว่า หากความที่เรามีปีก ความที่เหยียดปีก บินไปในอากาศไม่ได้ ความที่เรามีเท้า ความที่เรายกเท้าเดินไปไม่ได้ และความที่ มารดาบิดาทิ้งเราไว้ในรังแล้วหนีไป เป็นความสัตย์จริง แน่ไฟ ด้วยความสัตย์นี้ ขอท่านจงหลีกไปเสียจากที่นี่

พร้อมด้วยสังจกิริยาของพระมหาสัตว์นั้น ไฟได้หลีกไปในที่ประมาณ ๑๖ กรีส และเมื่อไฟหลีกไปก็มีได้ไหม้กลับเข้าป่าไป ดับ ณ ที่นั้น ดุจคบเพลิงที่จุ่มลงไปใต้น้ำ ฉะนั้น

ก็สังจกิริยาของพระโพธิสัตว์นั้น มีการระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นเบื้องต้น ในสมัยนั้น ไม่ทั่วไปแก่คนอื่น เพราะเหตุนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า ผู้เสมอด้วย สัจจะของเราไม่มี

... ด้วยเหตุนี้พระมหาสัตว์ ด้วยอำนาจสังจกิริยา จึงทำความปลอดภัยให้แก่ ตนและแก่สัตว์ทั้งหลายผู้อยู่ในที่นั้น เมื่อสิ้นอายุก็ได้ไปตามยถากรรม

มารดาบิดาในครั้งนั้น ได้เป็นมารดาบิดาในครั้งนี้ ส่วนพระยานกุ่ม คือ พระโลกนาถ

ผู้ฟัง ในอรรถกถาที่บอกว่า ไม่ทั่วไปกับบุคคลอื่น คือ ไม่ใช่ใครๆ นี่ก็จะ ทำสังจกิริยาได้ การระลึกถึงพระคุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีต เวลานี้เราเป็น ผู้ดับฟังธรรมของพระพุทธองค์ เราก็คงจะระลึกได้ แต่กำลังของการระลึกคงไม่เท่า ของพระโพธิสัตว์อย่างแน่นอน เพราะฉะนั้น ใครอย่าเอาเรื่องสังจกิริยาเป็นเรื่องเล่น ๆ

ส. แต่ก็เป็นผู้ระลึกถึงกุศล เวลาที่มีอันตรายที่พึงจริง ๆ ไม่มีอื่นนอกจากกุศลธรรม ถ้าใครกำลังตกอยู่ในอันตรายและระลึกถึงพระธรรม จิตในขณะนั้นย่อมเป็นกุศล จะไม่มีความหวาดกลัวหรือหวั่นเกรงภัย เพราะสิ่งใดจะเกิด สิ่งนั้นก็ต้องเกิด และถ้าเกิดในขณะที่ผู้ผู้นั้นสามารถมีกุศลจิต ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัยด้วยความมั่นคง คือ เป็นผู้ที่เชื่อในเรื่องของกรรม เรื่องของวิบาก จิตในขณะนั้นผ่องใสเป็นกุศล ก็ต้องเป็นสิ่งที่ดี

และสิ่งที่ประเสริฐกว่านั้น คือ สติปัฏฐานระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏในขณะนั้น ไม่ใช่เพียงแต่ระลึกถึงพระธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงว่าเป็นสัจจธรรม เป็นความจริง แต่ยังรู้ในลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรมของสภาพธรรมในขณะนั้นด้วย เพราะว่าแม้ในขณะนี้เองก็มีปรมาัตถธรรม ไม่มีสักขณะเดียวที่จะขาดปรมาัตถธรรม เพียงแต่ว่ากำลังฟังเรื่อง กำลังคิดนึกตามเรื่องที่ได้ฟัง กำลังเห็น กำลังได้ยิน แต่ก็จะมีขณะที่ระลึกถึงลักษณะที่เป็นปรมาัตถธรรมได้ แม้เพียงชั่วเล็กน้อย สลับกับทางใจที่คิดนึก ซึ่งก็เป็นเพียงชั่วขณะที่คิดขณะเดียว และขณะที่เห็นก็ไม่ใช่ว่าขณะที่คิด เพราะฉะนั้น ทุกขณะเป็นปรมาัตถธรรมที่ระลึกได้ทั้งหมด

ถ. ตอนที่พูดถึงสัจจกิริยาที่บอกว่า ลูกนกคุ้มระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้า และกระทำสัจจวาจา โดยบอกความจริงทั้งนั้นว่า ปีกก็ยังไม่แข็งแรง เท้าก็ยังไม่แข็งแรง และขอให้สัจจวาจานี้ทำให้รอดพ้น ตรงนี้เข้าใจ ไม่ใช่พูดสัจจวาจาความจริงเท่านั้น ต้องระลึกถึงคุณพระพุทธด้วย เป็นเรื่องสำคัญ ๒ จุด แต่ตอนหลังที่ท่านอาจารย์อธิบายว่า ตอนนั้นสติปัฏฐานระลึกด้วย ตรงนี้ไม่เข้าใจ

ส. มิได้ สำหรับทุกท่านในขณะนี้ ไม่ใช่สำหรับนกคุ้ม นกคุ้มจบไปแล้ว เรื่องของนกก็เรื่องของนก แต่ให้เห็นนกที่เป็นพระโพธิสัตว์ว่า ต่างกับนกอื่น

๒๐๓๙

ที่ห้องประชุมตึกสภากาชาดศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย
วันอาทิตย์ที่ ๑๙ พฤษภาคม ต่อวันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๓๙

ถ. ผมมีการศึกษาน้อยในเรื่องพระธรรม แต่ปฏิบัติค่อนข้างจะมาก การปฏิบัติไม่ได้หมายความว่าต้องไปเข้าป่า เพียงแต่ว่าเป็นการปลีกเว้น ๒ อย่าง คือ หลีกเว้นด้วยกาย ๑ หลีกเว้นด้วยจิต ๑ ขณะที่เราอยู่ที่นี้ เราก็หลีกเว้นได้ กายหลีกเว้นไม่ได้ แต่เราหลีกเว้นด้วยจิต แต่เมื่อพูดถึงสติปัฏฐาน ก็ต้องมุ่งไปที่มีสมาธิเกิด คือ เราพิจารณาธรรมในสมาธินั้น ถ้าพูดถึงสติสัมปชัญญะ ก็หมายถึงการสังวรอินทรีย์ สังวรอย่างไร ก็สังวรไม่ให้อกุศลเกิด ตาเห็นรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น กายกระทบสัมผัส และธรรมกระทบใจ ถ้าเป็นสติปัฏฐาน จะเกิดทันทีก็คงยาก ไม่เข้าใจ อาจารย์ช่วยอธิบายหน่อยว่า สติปัฏฐานเกิด กับสติสัมปชัญญะเกิด ต่างกันอย่างไร

สุ. สติเป็นโสภณเจตสิก เป็นสภาพที่ระลึกได้ ถ้าระลึกเป็นไปในทาน ขณะนั้นก็มีทานให้ทาน ถ้าระลึกเป็นไปในศีล ขณะนั้นก็มีศีลปฏิบัติ จิตเป็นอกุศลและสติสัมปชัญญะเกิดระลึกได้ในสภาพจิตที่เป็นอกุศล ขณะนั้นก็เพราะสติซึ่งเป็นโสภณธรรมเกิดขึ้นระลึก และมีสภาพธรรมที่กำลังปรากฏให้รู้ คือ อากาของอกุศล ในขณะที่เห็นอกุศลด้วยกุศลจิต ขณะนั้นจิตนั้นประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ เพราะว่าไม่ใช่เพียงแต่นึกเรื่องของสภาพธรรมโดยที่ไม่มีลักษณะของสภาพธรรมปรากฏให้รู้

สติสัมปชัญญะ หมายความว่าถึงขณะที่มีสภาพธรรมปรากฏให้รู้และสติระลึกได้ เพราะเป็นโสภณธรรม พร้อมด้วยสัมปชัญญะ คือ รู้ในลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏในขณะนั้น เพราะฉะนั้น จิตที่ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นกุศลจิตที่สามารถเห็นอกุศลจิตตามความเป็นจริงว่าเป็นอกุศลธรรม ขณะที่รู้ว่าเป็นอกุศลธรรม

เป็นสภาพธรรมที่ไม่ควรจะมี ขณะนั้นก็เกิดเป็นกุศลจิตที่เกิดขึ้นละเว้นอกุศลธรรมนั้น เป็นสมถภาวนา เพราะจิตสงบได้

ถ้าเป็นสติปัฏฐาน ไม่ใช่เพียงแค่สงบชั่วคราว แต่มีความรู้ที่ สภาพธรรมทุกอย่างไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน ทั้งหมดตั้งแต่เกิดจนตาย ถ้ามีความเข้าใจที่ถูกต้องเป็นสัญญาความจำที่มั่นคง ก็เป็นปัจจัยให้สติเกิดระลึกได้ว่า ขณะที่เห็นในขณะนี้ เป็นสภาพธรรมที่มีจริง และสิ่งที่ปรากฏทางตาในขณะนี้ก็เป็นสภาพธรรมที่มีจริง แต่ถ้ายังไม่มีความรู้ความเข้าใจเพียงพอ สติปัฏฐานก็ไม่สามารถระลึกได้ถูกต้อง เพราะว่าขณะนี้ไม่ใช่ไม่เห็น ขณะนี้กำลังเห็น แต่ปัญญาที่จะรู้ตามความเป็นจริงพร้อมสติว่า ขณะที่เห็นนี้เป็นแต่เพียงสภาพรู้ หรือธาตุรู้ ต้องอาศัยการฟังเรื่องของสภาพธรรมที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมมากจนกระทั่งมีความรู้จริงเป็นสังขญาณ เพราะว่าอริยสัจจะมี ๓ รอบ รอบที่ ๑ คือ สังขญาณ มีการฟังเรื่องของนามธรรมและรูปธรรม มีการเข้าใจในสัจจะ ในความจริงของปรมัตถธรรม รู้ในสภาพที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้นกว้างขวางละเอียดขึ้น จนกระทั่งกิจญาณคืออริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งปกติเป็นมรรค ๕ องค์ ได้แก่ สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ เกิดขึ้น ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ

เช่น ทางตาในขณะนี้ ที่จะเป็นสติปัฏฐาน ซึ่งทุกคนก็ฟังมานานเหลือเกินว่า ไม่มีตัวตน มีแต่นามธรรมและรูปธรรม ขณะเห็นขณะนี้ เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ อากาญญ์ ไม่ควรจะให้เพียงผ่านไป แต่ควรศึกษา พิจารณา ระลึกในขณะที่กำลังเห็น ซึ่งสามารถรู้ได้ว่า รูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ เพราะฉะนั้น ท่านที่กำลังนั่ง ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า ถ้านั่งนิ่ง ๆ เหยย ๆ ก็เหมือนท่อนไม้ ไม่ต่างกันเลย เพราะว่ารูปธรรมไม่ใช่สภาพรู้ แต่ถ้าท่านกำลังยืนอยู่ พิจารณาให้เข้าใจให้รู้จริง ๆ ว่า ตั้งแต่ศีรษะตลอดเท้า เวลาที่ยังไม่มีการขยับเขยื้อนเคลื่อนไหวก็ไม่ต่างอะไรกับท่อนไม้ คือ ไม่รู้อะไรเลย ไม่ใช่สภาพรู้

เพราะฉะนั้น ในขณะที่รูปไม่เคลื่อนไหวเลย นิ่ง ตรง แข็งเหมือนท่อนไม้ การเห็นเป็นสภาพธรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งในพระธรรมแสดงว่า เหมือนออกมาจากรูป เพราะที่รูปมีการเห็น ตรงตาที่กำลังเห็นในขณะนี้ เป็นสภาพรู้ เป็นธาตุรู้ เป็นอาการรู้ นี่คือการที่จะพิจารณาให้สติและปัญญาระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรม จนกว่าจะชิน ไม่ต้องไปมุ่งเรื่องสมาธิ หรือเรื่องอื่นเลย

ถ. การเจริญสติปัฏฐาน คือ สติปัฏฐานเกิด กับการสังวรอินทรีย์นั้น ต่างกันอย่างไร

ส. ก่อนอื่น ที่ใช้คำว่า สติปัฏฐาน หรือ อินทรีย์สังวร อย่าเพิ่งรีบไป ค่อย ๆ เข้าใจขึ้นว่า สติปัฏฐาน หมายความว่าสติที่ระลึกถึงลักษณะของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ เพื่อปัญญาจะได้เข้าใจถูกต้องในลักษณะของสภาพธรรมจน ประจักษ์แจ้งลักษณะที่แท้จริงของสภาพธรรมนั้น

ส่วนอินทรีย์สังวร อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ไม่มีอะไรปรากฏให้ปัญญารู้เลย เพราะฉะนั้น การที่ปัญญาจะ รู้ได้ ก็รู้ในขณะที่มีการเห็น ไม่ใช่ว่าไม่มีการเห็นแล้วไปรู้ความจริงเรื่องการเห็น ไม่ใช่ว่าไม่ได้ยินแล้วไปรู้ความจริงของได้ยิน เพราะฉะนั้น เมื่ออินทรีย์มี ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ปัญญาก็รู้ความจริงในขณะที่สภาพธรรมปรากฏทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ชื่อว่าเป็นอินทรีย์สังวรด้วยสติ

ถ. คือ สติระลึกว่าที่เห็นนั้น ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน

ส. ขณะนี้ที่กำลังเห็นเป็นนามธรรม เป็นสภาพรู้

ถ. เรียกว่าสติปัฏฐาน ๔ หรือเปล่า

ส. ขณะนี้จะระลึกที่ไหน ไปอ่านคำว่าสติปัฏฐาน ๔ จะพ้นจาก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจหรือเปล่า ขันธ์มีไหม ในธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน มีไหมขันธ์ ๕

ถ. สมาธิไม่เกี่ยวเลย ใช่ไหม

ส. สมาธิเกิดกับจิตทุกขณะ ถ้าเกิดกับกุศลจิตก็เป็นสัมมาสมาธิ ถ้าเกิดกับ อกุศลจิตก็เป็นมิชฌาสมาธิ แม้สัมมาสมาธิก็มีหลายระดับชั้น โดยนัยต่าง ๆ

ถ. ที่พระพุทธองค์ตรัสว่า สัมมาสมาธิเป็นไฉน พระพุทธองค์ตรัสว่า
สังตจากกาม สังตจากอกุศล เข้าปฐมฌาน มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข เกิดแต่วิเวกอยู่
ถ้าเราไม่เริ่มเจริญสมาธิ เราจะเข้าถึงคำว่า สังตจากกาม สังตจากอกุศลได้ไหม

สุ. การรู้แจ้งอริยสัจธรรมโดยที่ไม่รู้พร้อมด้วยองค์ของฌาน เป็น
สุขวิปัสสกะ แม้ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน สาวกที่รู้แจ้งอริยสัจธรรม
โดยไม่ประกอบด้วยองค์ของฌานชั้นต่าง ๆ ก็มีมากกว่าผู้ที่ เป็นเจโตวิมุตติ คือ
ผู้รู้แจ้งอริยสัจธรรมพร้อมด้วยองค์ของฌานชั้นต่าง ๆ เพราะฉะนั้น ท่านผู้ฟัง
เป็นใคร ยุคไหน สมัยไหน

ถ. ถ้าจะเข้าถึงเจโตวิมุตติ ต้องทำอย่างไร

สุ. ท่านผู้ฟังจะเข้าถึงเจโตวิมุตติหรือ

ถ. ไม่ใช่ หมายถึงผู้ปฏิบัติธรรม

สุ. ในครั้งที่พระผู้มีพระภาคยังไม่ปรินิพพาน ในสมัยก่อนการตรัสรู้
อาฬารดาบส อุทกดาบส ซึ่งเป็นผู้ที่พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปศึกษาสมณภาวนา
จนกระทั่งพระองค์ได้บรรลุถึงแนวสัจญาณาสัจญาณายตนฌาน ซึ่งเป็นอรุปฌาน
ชั้นสูงสุด แต่ด้วยพระบารมีที่ได้สะสมมาทำให้รู้ว่า นั่นไม่ใช่การพ้น ไม่ใช่การรู้แจ้ง
อริยสัจธรรม เพราะฉะนั้น เรื่องของการอบรมสมาธิ ตั้งแต่ในครั้งนั้น จะเห็นได้ว่า
มีผู้ที่อบรมเจริญสมาธิถึงขั้นฌานมาก่อน แต่ไม่รู้แจ้งอริยสัจธรรม ต่อเมื่อใด
พระผู้มีพระภาคทรงตรัสรู้แล้ว และทรงแสดงพระธรรม บุคคลที่เคยปฏิบัติสมาธิ
สมณภาวนาจนกระทั่งบรรลุฌานชั้นต่าง ๆ ก็เป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐานเพื่อละ

การอบรมเจริญปัญญาเพื่อจุดประสงค์อย่างเดียว คือ เพื่อละ พระธรรม
ทั้งหมด ทั้ง ๓ ปิฎก เพื่อละ ละด้วยปัญญา ไม่ใช่เป็นการเร่งรัดให้ใครต้องการอะไร
ให้ใครอยากได้อะไร ให้ใครถึงอะไร พระธรรมทั้งหมดนั้นเพื่อละ แม้ในเรื่องของการ
เจริญสมณภาวนาจริง ๆ ก็ต้องทราบ ว่า เพื่อละโลภะ ส่วนวิปัสสนาภาวนานั้น
ละอวิชชา เพราะฉะนั้น ขณะใดที่ยังไม่รู้ ว่า โลภะน่ารังเกียจ ขณะนั้นจะไม่มีการ
อบรมเจริญสมณภาวนาเลย

คนสมัยนี้ไม่ชอบโทษะ ไม่ชอบความรู้สึกที่ไม่สบาย ทูรณทราาย กระสับกระส่าย เดือดร้อน ก็ไปนั่งทำสมาธิ เพื่อจิตใจจะได้ไม่คิดถึงเรื่องอื่น ซึ่งขณะนั้นไม่ได้ประกอบด้วยปัญญา ไม่ได้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ ไม่รู้สภาพที่เป็นอกุศลจิต ซึ่งต่างจากกุศลจิต เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นไม่ถือว่าสงบ แต่เข้าใจว่า ในขณะที่ไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่คิดเรื่องอื่นนั้น สงบ ด้วยความเห็นผิด

เพราะฉะนั้น ในขณะนั้นไม่ใช่สมถภาวนา ด้วยเหตุนี้ผู้ที่แม้เจริญสมถภาวนา ได้ฌานขั้นต่าง ๆ ก็ต้องเป็นผู้ที่มีปกติเจริญสติปัฏฐาน ระลึกรู้ลักษณะของสภาพธรรม เพื่อละความเป็นตัวตน การที่ท่านเหล่านั้นเป็นผู้ที่มีวสี มีความชำนาญแคล่วคล่อง เพราะกว่าจะถึงฌานจิตแต่ละขั้น ไม่ใช่ถึงได้โดยง่ายเลย ขณะนี้ท่านผู้ใดที่จะอบรมเจริญสมถภาวนา ต้องรู้ลักษณะของสติสัมปชัญญะ เพราะว่าจิตในขณะนี้เกิดดับ สลับกันอย่างรวดเร็วมาก กุศลจิตไม่ใช่อกุศลจิต ขณะที่เห็นสติสัมปชัญญะสามารถรู้ได้ว่า เห็นแล้วเป็นกุศลจิตหรือเป็นอกุศลจิต ขณะที่ได้ยินเสียงสติสัมปชัญญะสามารถรู้ได้ว่า ขณะที่ได้ยินแล้วเป็นอกุศลหรือเป็นกุศล มิฉะนั้นแล้วละนิวรณ์ ๕ ไม่ได้เลย เพราะว่าไม่สามารถรู้ลักษณะของจิตซึ่งประกอบด้วยนิวรณ์ ๕ แต่ไปรู้จักชื่อนิวรณ์ ๕

เวลาตื่นลืมตาขึ้นมาจิตเป็นอะไร ถ้าปราศจากสติสัมปชัญญะ ไม่สามารถรู้เลยว่าจิตเป็นโลภะโดยตลอด เพราะฉะนั้น อกุศลธรรมไม่ใช่เป็นสิ่งที่เห็นง่าย แม้ว่ามี

ตั้งแต่เข้าตื่นขึ้นมากระทำกิจบริหารร่างกาย ประกอบกิจการงานต่าง ๆ บริโภคอาหาร ติดต่อดูภาระงาน ทั้งหมดเป็นโลภะ ถ้าขณะนั้นไม่ใช่โทษะ ไม่ใช่โมหะ ไม่ใช่กุศลจิต แต่ไม่รู้เลย

ผู้ที่อบรมเจริญสมถภาวนา ที่จะอบรมเจริญความสงบ ต้องเห็นโลภะ เพราะว่าโลภะมีมากกว่าโทษะในวันหนึ่ง ๆ และเป็นผู้ที่รู้ว่า ถ้ายังมีโลภะขณะใด ขณะนั้นไม่ใช่กุศล เป็นอกุศล ไม่สงบ

ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีสติสัมปชัญญะ คือ ปัญญาที่รู้ความต่างกันของกุศล และอกุศล และเป็นผู้ที่เห็นโทษของโลภะ จึงเจริญสมถภาวนา แต่ผู้ที่ไม่เห็นโทษของ อวิชชาว่า มีโลภะเพราะอวิชชา เพราะว่าไม่รู้ความจริงขณะที่กำลังเห็น ไม่รู้ความ

จริงขณะที่ได้ยิน ไม่รู้ความจริงขณะที่ได้กลิ่น ขณะที่ลิ้มรส ขณะที่รู้สิ่งที่กระทบสัมผัส ในวันหนึ่ง ๆ ไม่รู้ความจริงเลยว่า เกิดมาเพื่อที่จะรับผลของกรรม โดยเห็น ได้ยิน ได้กลิ่น และมีการสะสมกุศลบ้าง อกุศลบ้าง ซึ่งในวันหนึ่ง ๆ ส่วนใหญ่แล้วเป็นอกุศล มากกว่ากุศล ถ้าไม่ใช่เป็นผู้ที่มีปัญญาเห็นโทษของอกุศลอย่างนี้ ไม่มีทางที่จะอบรมเจริญภาวนาได้

เพราะฉะนั้น แล้วแต่ระดับขั้นของปัญญาว่า เป็นผู้ที่เห็นโทษของโลภะและเห็นโทษของอกุศล และมีปัญญาเพียงขั้นที่จะทำให้จิตสงบ หรือเป็นผู้ที่เข้าใจหนทางที่จะดับกิเลส โดยปัญญารู้ลักษณะของสภาพธรรมที่มีจริง ๆ ที่กำลังเกิดขึ้นเป็นไปในขณะนี้ ทั้งจิต ทั้งเจตสิก ทั้งรูป ล้วนแต่เป็นสภาพธรรมที่มีเหตุปัจจัยเกิดขึ้นปรากฏ และดับไปอย่างรวดเร็ว ถ้าต้องการที่จะดับกิเลสเป็นสมุจเฉท ต้องอบรมเจริญปัญญาเพื่อรู้ลักษณะของสภาพธรรมที่ปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งเป็นวิปัสสนาภาวนา

ถ. เดียวนี้เข้าใจแล้ว

ส. ขณะนี้สติระลึกทางตาที่กำลังเห็นได้ไหม

ถ. ได้

ส. ทางหูที่กำลังได้ยิน

ถ. ได้

ส. ต้องไปคิดถึงสมาธิอะไรหรือเปล่า แต่กำลังเห็นขณะนี้สติระลึก และปัญญาเกิดไหม

ถ. ปัญญามีหลายขั้น ผมต้องกราบขออภัยทุกท่าน คือ ไม่รู้จริง ๆ ที่ถามที่ท่านอาจารย์สอนนั้นละเอียด ท่านรู้จริง ท่านสอนประณีตมาก แต่ผมเอาเรื่องทีนอกเหนือจากที่ท่านอาจารย์สอนมาพูด อาจจะทำให้ท่านผู้ฟังทั้งหลายสับสน กราบขอพระคุณที่จัดให้มีการฟังธรรมทุกวัน ผมเชื่อว่าเป็นบุญกุศลอันยิ่งใหญ่ทีเดียว

ถ. เมื่อคืนผมฟังคำบรรยายว่า สุขทุกข์ทางใจเกิดขึ้นเพราะคิดนึก คิดนึกนี้ไร้สาระ ผมเคยมาพูดที่นี้ว่า คิดนึกเรื่องราว อาจารย์บอกว่า เรื่องราวจริง ๆ ไม่มี

ผมคิดดูแล้วก็จริงอย่างที่อาจารย์ว่า สุขทุกข์ทางใจเกิดขึ้นเพราะคิดนึก แต่ผมยังรู้สึก ว่า คิดนึกสำคัญ อย่างจะสร้างตึกต้องคิดนึกก่อน เสื้อผ้าที่ใส่ต้องผ่านการคิดนึก อาหารก็ต้องผ่านการคิดนึกจึงจะมีอาหาร เกิดสงครามใหญ่โตที่อ่าวเปอร์เซียก็เพราะคิดนึก ถ้าไม่มีคิดนึกสงครามนั้นก็ไม่เกิดขึ้น เครื่องบิน อาวุธ จรวด ก็เกิดขึ้นเพราะคิดนึก ผมจึงว่าคิดนึกสำคัญ เมื่อคืนได้ยินอาจารย์บอกว่า คิดนึกไร้สาระ ผมจึงข้องใจว่า ทำไมไร้สาระ เรื่องราวนั้นไม่มีจริง ๆ แต่สำคัญ ผมข้องใจว่า ของไม่มีจริง ๆ แต่ทำไมจึงสำคัญ

ส. สำคัญในความหมายที่ว่า ถ้าไม่เข้าใจสมมติบัญญัติต่าง ๆ แล้ว มีชีวิตเป็นอยู่ไม่ได้ แม้แต่จะรับประทานอาหารก็รับประทานไม่ได้แน่นอน ถ้าไม่มีจิตที่คิดนึกถึงงาน อุปกรณ์ในการบริโภคต่าง ๆ

เพราะฉะนั้น การมีชีวิตอยู่ ไม่ใช่ว่าคนนั้นเป็นผู้เห็นแล้วไม่คิด ได้ยินแล้วไม่คิด ไม่มีใครเลยในสังสารวัฏฏ์ที่เกิดมาแล้วจะไม่คิด แต่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงสภาพธรรมตามความเป็นจริงว่า แม้การเห็นสิ่งที่ประณีตน่าพอใจ หรือเห็นสิ่งที่ไม่น่าพอใจ ก็ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชา จันใด ความคิดนึกของแต่ละคนก็ไม่อยู่ในอำนาจบังคับบัญชาจันนั้น แล้วแต่การสะสม ซึ่งทำให้โลกนี้ก้าวไปเรื่อย ๆ ด้วยกำลังของความคิดนึกสิ่งต่าง ๆ อยู่เรื่อย ๆ

แต่สำหรับผู้ que เข้าใจสภาพของโลกคือสภาพของจิตจะรู้ว่า ที่ว่าไม่มีสสารนั้น หมายความว่าถึงไม่ยั่งยืน ต้องเข้าใจด้วยว่า ที่ไม่มีสสาร คือ ไม่ยั่งยืน ความคิดเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยแล้วดับ ไม่มีอะไรเลยสักอย่างเดียวซึ่งเกิดแล้วไม่ดับ ถ้ายังยึดถือมั่นในความคิดว่า เป็นตัวตน เป็นเรา นั่นคือความเห็นผิด แต่ผู้ที่มีปัจจัยที่จะให้คิด เพราะว่าเมื่อเห็นแล้วก็ต้องคิด เมื่อได้ยินแล้วก็ต้องคิด เมื่อได้กลิ่นก็ต้องคิด เมื่อลิ้มรสก็ต้องคิด คิดอยู่ตลอด แม้จะไม่เห็น ไม่ได้ยิน ไม่ได้กลิ่น ไม่ได้ลิ้มรสก็คิด แต่ควรจะรู้ความจริงด้วย ซึ่งจะทำให้มีความสุขสงบเพิ่มขึ้นเมื่อรู้ความจริงว่า ความคิดไม่เที่ยง เป็นเพียงชั่วขณะจิตที่เกิดขึ้นและดับไป

เพราะฉะนั้น ไม่มีการไปบังคับบัญชาความคิด หรือไม่มีการไปเปลี่ยนแปลง การสะสมของเหตุปัจจัย แต่ปัญญาสามารถหยั่งลึกถึงการสะสมว่า เพราะเหตุใด จึงคิดอย่างนี้ เพราะว่าบางคนคิดเป็นอกุศลมากเหลือเกิน และบางคนก็คิดเป็นกุศล ซึ่งแล้วแต่การสะสม เพราะคงไม่มีใครอยากมีความคิดในทางอกุศลเท่านั้น มีแต่ อกุศลทั้งวันคงแยะ เพราะฉะนั้น ก็มีกุศลวิตกด้วย และกุศลวิตกที่ควรที่จะเพิ่มกำลังขึ้น คือ ต้องประกอบด้วยปัญญาที่รู้ความจริงว่า แม้ขณะที่คิดก็เป็นชั่วขณะจิตเดียว

ทุกคนที่วุ่นวายอยู่ในโลกและก็จากโลกนี้ไป สิ้นหมด จะไปวุ่นวายกับโลกนี้ เมื่อไปเกิดที่อื่นก็เป็นไปไม่ได้ แต่จะวุ่นวายต่อไปกับความคิดในโลกอื่น ซึ่งไปเกิดเป็น บุคคลนั้นบุคคลนี้ในภพอื่น

พอที่จะเห็นด้วยไหมกับคำพูดที่ว่า ไม่มีสาระ เพราะว่าเป็นแต่เพียงชั่วขณะจิต เดียวที่เกิดขึ้นและหมดไป แต่ไม่ใช่หมายความว่า ไม่มีการรู้ว่าสิ่งที่เห็นเป็นอะไร ถ้าเป็นอย่างนั้นแล้ว มีชีวิตอยู่ไม่ได้แน่นอน

๒๐๔๐

ที่ห้องประชุมตึกสภากาการศึกษามหาวิทยาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔

ผู้ฟัง ผมขอเพิ่มเติมสภาพความคิดนึก เพราะมีประสบการณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ เคยพิจารณาบ้างหรือไม่ว่า คิดนึกเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง สมัยเรียนธรรมใหม่ ๆ ความคิดนึกปิดบังสภาพธรรมต่าง ๆ ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจอยู่นาน เพราะไม่เคยระลึกถึงว่า คิดนึกเป็นสภาพธรรมชนิดหนึ่ง เป็นสภาพนามธรรมที่เกิดขึ้นได้ทางใจเท่านั้น และเกิดขึ้นเพราะมีเหตุมีปัจจัยจึงคิดนึก ถ้าเราพิจารณาเป็นสภาวะธรรมแล้ว ก็เกิดดับอย่างที่ท่านอาจารย์ได้บอกไปแล้ว เมื่อเกิดดับจะมีสาระได้อย่างไร ที่เรามาศึกษาธรรม เราต้องระลึกในปรมัตถธรรม คือ จิต เจตสิก รูป สำหรับคิดนึกเป็นจิต เป็นสภาพธรรมอย่างหนึ่ง ถ้าระลึกบ่อย ๆ เนื่อง ๆ เวลานี้สภาพธรรมทางใจที่คิดนึก ผมได้ระลึกอยู่เรื่อย ๆ ก็เลยเป็นประโยชน์

ส. ท่านผู้ฟังที่ถามเมื่อกี้ยังข้องใจอะไรอีกหรือเปล่าที่ว่า ความคิดนึกสำคัญ

ถ. ที่กล่าวว่าคิดนึกไร้สาระ คำว่า ไร้สาระ หมายความว่าถึงเกิดดับ ผมเข้าใจผิดคิดว่าหมายถึงไม่สำคัญ ซึ่งผมเห็นว่าสำคัญ เพราะตลอดวันนอกจากเวลานอนหลับแล้ว คิดไม่หยุดเลย และคิดดีหรือคิดชั่ว คิดถูกหรือคิดผิด ก็เป็นปัจจัยให้เราทำดี ทำไม่ดี ทำถูก ทำผิด ผมจึงถือว่า ความคิดนึกสำคัญ จึงน่าจะศึกษาจิตที่คิดนึกว่า ทำอย่างไรให้จิตคิดนึกแต่ในสิ่งที่ดี ๆ คิดนึกในทางที่ถูก ชีวิตของเราจะได้ราบรื่น ประสบความสำเร็จ

ส. เรื่องของความคิดนึกเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าทุกคนจะต้องคิดนึก และกว่าจะรู้ว่า ความคิดขณะใดเป็นกุศล ความคิดขณะใดเป็นอกุศล ก็ต้องอาศัยการอบรมเจริญปัญญาจริง ๆ เพราะว่าอกุศลเร็วและมาก และเมื่อเป็นประจำอย่างนี้ ก็ยากที่จะรู้ได้จริง ๆ ว่า ความคิดที่เป็นกุศลต่างกับความคิดที่เป็นอกุศลอย่างไร

ขอกล่าวถึงชาดกเรื่องหนึ่ง ว่าด้วยการคบคน ซึ่งก็เป็นเรื่องของความคิด เพราะการที่จะพบปะบุคคลหนึ่งบุคคลใด ย่อมมีการแลกเปลี่ยนความคิดซึ่งกันและกัน และคนที่คบหาสมาคมกันนั้น ก็ทำให้เกิดความคิดคล้ายตามกันได้

ข้อความใน **อรรถกถา จตุกกนิบาตชาดก อรัญญชาดก** มีว่า

เมื่อบุตรถูกชักชวนให้ออกจากป่าไปอยู่ในเมือง บุตรก็ยังไม่ไปทันทีคอยรอถาม บิดา ซึ่งบุตรถามบิดาว่า จะพึงคบคนที่มีศีลอย่างไร มีวัตรอย่างไร

บิดาตอบว่า

ผู้ใดพึงคุ้นเคยกับเจ้าก็ดี พึงอดทนความคุ้นเคยของเจ้าได้ก็ดี เชื้อถือคำพูดของ เจ้าก็ดี งดโทษให้เจ้าก็ดี เจ้าไปจากที่นี่แล้ว จงคบหาผู้นั้นเถิด

นี้แสดงถึงเรื่องความคิดหรือเปล่า วันหนึ่ง ๆ บังคับความคิดไม่ได้ เพราะฉะนั้น ถ้าคบคนที่จะทำให้เกิดกุศลวิตกเกิด ย่อมเป็นประโยชน์กว่าการที่ไม่รู้ว่าใครเป็นใคร และ ไปคบหาสมาคมกับผู้ที่ทำให้อกุศลเกิดมาก ๆ

บิดาได้กล่าวกับบุตรต่อไปว่า

ผู้ใดไม่มีการมัวชัวด้วยกาย วาจา และใจ เจ้าไปจากที่นี่แล้ว จงคบหาผู้นั้น ทำตนให้เหมือนบุตรผู้เกิดจากอกของผู้้นั้นเถิด

คนที่มีจิตเหมือนน้ำย้อมขมิ้น มีจิตกลับกลอก รักง่ายหน่ายเร็ว เจ้าอย่าคบหา คนเช่นนั้นเลย ถึงหากว่าพื้นชมพูทวีปทั้งหมดจะไม่มีมนุษย์ก็ตาม

ข้อความสั้นมาก ซึ่งผลก็คือ เมื่อบุตรได้ฟังแล้วก็ยังไม่ไป เพราะไม่รู้ว่าจะไปหา มิตรแท้ที่ไหนได้ทีไหน และบิดาก็สอนให้บุตรเจริญสมถภาวนา ได้ฌาน บังเกิดใน พรหมโลกทั้งบุตรและบิดา ซึ่งบิดาของบุตรนั้น คือ พระผู้มีพระภาคในครั้งนี้

เห็นความสำคัญของความคิดใหม่ ซึ่งจะต้องคิดต่อไป ไม่มีใครจะหยุดคิดได้ หลังจากฟังอย่างนี้แล้วยังต้องคิด ขณะนี้กำลังคิด กลับบ้านก็คิด นอนตื่นขึ้นมา ก็คิด และยังต้องคิดต่อไปอีกในสังสารวัฏฏ์ ซึ่งก็ควรหาเหตุปัจจัยที่จะทำให้เกิด กุศลวิตก

สำหรับเรื่องสัจจะ ความจริง รสของความจริงเป็นรสที่ให้ความสุข ไม่ได้นำมาซึ่งความทุกข์เลย แม้ในเรื่องของความเป็นมิตร ถ้าเป็นมิตรแท้ เป็นมิตรที่จริง ก็ทำให้มีความสบายใจ โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร คือ ผู้ที่มีความหวังดีต่อกัน ด้วยใจจริง

ขอลำดับถึงข้อความใน **เกสวชาดก** ใน **จตุกกนิบาตชาดก**

ท่านผู้ฟังอาจจะคิดว่า ทำไมระยะนี้มีแต่เรื่องของชาดก แต่ชาดกคือชีวิตจริงของทุกคน เวลาที่ท่านฟังชาดก เสมือนว่าท่านฟังอดีตนิทาน นิทาน คือ ความเป็นมาก่อน ๆ ก่อนถึงสมัยนี้ ซึ่งโลกจะอยู่ต่อไปหรือคนที่จะต้องเกิดอีกในสังสารวัฏฏ์ ก็มีชีวิตเหมือน ๆ อย่างนี้ หรือคล้าย ๆ อย่างนี้

ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงชาดก ไม่ใช่เพียงให้ทราบว่าเป็นอดีตชาติ พระผู้มีพระภาคได้ผ่านเหตุการณ์มาอย่างไร แต่สำหรับผู้ฟังในขณะนั้นที่จะได้พิจารณาความละเอียดว่า แม้ในครั้งอดีตพระผู้มีพระภาคก็ได้เคยเกิดเป็นบุคคลนั้น มีความคิดอย่างนั้น และท่านเองในขณะนี้ จิตของท่านจะเหมือนกับจิตของบุคคลในชาดก หรือว่าต่างกัน

แสดงให้เห็นว่า ทุกกาลสมัย ไม่ว่าจะกล่าวชื่อของขันธต่าง ๆ โดยชื่อนั้น ชื่อนี้ แม้แต่ในยุคนี้ สมัยนี้ ในขณะนี้ ก็มีแต่ขันธ นามขันธ รูปขันธ ขันธ ๕ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป แต่ก็ยังมีชื่อต่าง ๆ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นมาและการสะสมของขันธ

ข้อความใน **เกสวชาดก** มีว่า

ท่านนารถอำมาตย์ถามเกสวดาบสว่า

เป็นอย่างไรหนอ เกสวดาบสผู้มีโชคของข้าพเจ้าทั้งหลาย จึงละพระเจ้าพาราณสีผู้เป็นจอมมนุษย์ ซึ่งสามารถให้สำเร็จประสงค์ทุกประการ แล้วมาขึ้นดีอยู่ในอาศรมของกัปปดาบส

เกสวดาบสขณะนั้นก็เป็นผู้มีพมหารพรม และกัปปดาบสก็คือพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งในกาลครั้งหนึ่ง พมหารพรมเป็นเกสวดาบสผู้อยู่ในสำนักของพระเจ้าพาราณสี ท่านไม่ยินดีที่จะอยู่ที่นั่น ท่านยินดีที่จะอยู่ใน

อาศรมของกัปปดาบส เป็นชีวิตประจำวันจริง ๆ ความสุขในการที่จะอยู่ในสถานที่ต่าง ๆ ก็ต้องมีเหตุ

เกสวดาบสตอบว่า

ท่านนารทอำมาตย์ สิ่งอันน่ารื่นรมย์ใจ ยังประโยชน์ให้สำเร็จมีอยู่ หมู่ม้าอันน่ารื่นรมย์ใจมีอยู่ ถ้อยคำอันเป็นสุภาสิตของกัปปดาบส ยังอาตมาให้นิฉันดี

ถึงจะอยู่ในพระราชวัง ถ้าขาดธรรมหรือสุภาสิต เกสวดาบสก็ไม่ยินดีที่จะอยู่ในที่นั้น แต่ถึงจะอยู่ในอาศรมในป่า ท่านก็ยังยินดี เพราะว่าท่านยังได้ฟังคำที่เป็นสุภาสิตของกัปปดาบส

ท่านนารทอำมาตย์ในครั้งนั้น คือ ท่านพระสารีบุตรในชาติสุดท้าย ซึ่งท่านนารทอำมาตย์ได้ถามต่อไปว่า

พระคุณเจ้าบริโศกข้าวสุกสาลีที่ปรุงด้วยเนื้อสะอาด ไฉนข้าวฟ่างและลูกเดือยอันหารสมิได้ จึงทำให้พระคุณเจ้ายินดีได้เล่า

เกสวดาบสตอบว่า

ของบริโศกจะดีหรือไม่ดีก็ตาม จะน้อยหรือมากก็ตาม บุคคลใดคุ้นเคยกันแล้วจะพึงบริโศก ณ ที่ใด การบริโศก ณ ที่นั้นแหละดี เพราะรสทั้งหลายมีความคุ้นเคยกันเป็นยอดเยี่ยม

นี่คือสัจจะ ความจริง ซึ่งออกมาทุกด้าน ทั้งกาย วาจา และใจ คนที่คบหาสมาคมกันก็สามารถรู้ได้โดยพิสูจน์ด้วยตนเองว่า เมื่อมีบุคคลใดที่มีความจริงใจต่อท่าน ท่านย่อมรู้สึกมีความเป็นมิตรและมีความสบายใจ มากกว่าที่จะอยู่ในสถานที่หรือกับบุคคลซึ่งไม่มีความจริงใจต่อกัน

ข้อความใน **อรรถกถา** มีว่า

ได้ยินว่า ในเรือนของท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี มีภัตตาหารไว้ถวายภิกษุ ๕๐๐ รูปเป็นประจำ เรือนของท่านเศรษฐีจึงเป็นเสมือนบ่อน้ำของภิกษุสงฆ์อยู่เป็นนิตย์ เรืองรองด้วยผ้ากาสาวพัสตร์ คลาคล่ำด้วยหมู่ฤษีผู้แสวงบุญ

ฤๅษีในที่นี้ หมายถึงพระภิกษุ

อยู่มาวันหนึ่ง พระราชาทรงกระทำประทักษิณพระนคร ทอดพระเนตรเห็น ภิกษุสงฆ์ในนิเวศน์ของท่านเศรษฐี ทรงดำริว่า แม้เราก็จักถวายภิกษาหารเป็นประจำ แก่ภิกษุ ๕๐๐ รูป จึงเสด็จไปวิหาร ทรงนมัสการพระศาสดา แล้วทรงเริ่มตั้ง ภิกษาหารแก่ภิกษุ ๕๐๐ รูปเป็นประจำ

นับแต่นั้นมา ก็ทรงถวายภิกษาหารในพระราชานิเวศน์เป็นประจำ โภชนะแห่ง ข้าวสาละมีกลิ่นหอมซึ่งเก็บไว้ถึง ๓ ปี เป็นของประณีต แต่ผู้ถวายด้วยมือของตน ด้วยความคุ่นเคยก็ดี ด้วยความเสน่หากดี มิได้มี พวกพนักงานยอมจัดให้ถวาย ภิกษุทั้งหลายไม่ปรารถนาที่จะนั่งฉัน รับเอาภัตตาหารมีรสเลิศต่าง ๆ แล้ว ไปยัง ตระกูลอุปัฏฐากของตน ๆ ให้ภัตตาหารแก่พวกอุปัฏฐากเหล่านั้นแล้ว พวกนั้นฉัน ภัตตาหารที่อุปัฏฐากเหล่านั้นถวาย ไม่ว่าจะเศร้าหมองหรือประณีต

อยู่มาวันหนึ่ง เขานำผลไม้เป็นอันมากมาถวายพระราชา พระองค์รับสั่งว่า พวกท่านจงถวายแต่ภิกษุสงฆ์ คนทั้งหลายจึงพากันไปยังโรงภัตตาหาร ไม่เห็นภิกษุ สักรูปเดียว จึงกราบทูลแก่พระราชาว่า แม้ภิกษุรูปเดียวก็ไม่มี พระเจ้าข้า พระราชา ตรัสว่า ยังไม่ถึงเวลากระมัง คนทั้งหลายกราบทูลว่า ถึงเวลาแล้ว พระเจ้าข้า แต่ ภิกษุทั้งหลายรับภัตตาหารในวังของพระองค์แล้วไปในเรื่องแห่งอุปัฏฐากผู้คุ่นเคย ของตน ๆ ให้ภัตตาหารนั้นแก่อุปัฏฐากเหล่านั้น แล้วฉันภัตตาหารที่อุปัฏฐากเหล่านั้น ถวาย จะเศร้าหมองหรือประณีตก็ตาม

พระราชาทรงดำริว่า ภัตตาหารของเราประณีต เพราะเหตุไรหนอ ภิกษุ ทั้งหลายจึงไม่ฉันภัตตาหารนั้น พากันฉันภัตตาหารอื่น เราจักทูลถามพระศาสดา จึงเสด็จไปพระวิหาร ทรงนมัสการ แล้วจึงทูลถาม

พระศาสดาตรัสว่า

มหาบพิตร ธรรมดาการบริโภคนิเวศน์มีความคุ่นเคยกันสำคัญยิ่ง เพราะ ในพระราชวังของพระองค์ไม่มีผู้เข้าไปตั้งความคุ่นเคย แล้วให้ด้วยความสนิทสนม ภิกษุทั้งหลายจึงรับภัตตาหาร แล้วฉันในที่แห่งคนผู้มีความคุ่นเคยแก่ตน

มหาบพิตร ชื่อว่ารสอื่นเช่นกับความคุ้นเคย ย่อมไม่มี แม้ของอร่อย ๔ อย่างที่
คนผู้ไม่คุ้นเคยให้ ย่อมไม่ถึงค่าสักว่าเปรี้ยวที่คนผู้คุ้นเคยให้

แม้โบราณกบัตินิตทั้งหลาย ครั้นเมื่อโรคเกิดขึ้น เมื่อพระราชาแม่ทรงพา
หมอทั้ง ๕ ตระกูลไปให้กระทำยา เมื่อโรคไม่สงบ ได้ไปยังสำนักของคนผู้คุ้นเคยกัน
บริโภคนยาคุณทำด้วยข้าวฟ่างและลูกเดือยซึ่งไม่เค็ม และผักซึ่งราดด้วยสักแต่ว่า
น้ำเปล่า ไม่มีรสเค็ม ก็หายโรค

พระราชาทูลอาราธนาให้พระผู้มีพระภาคตรัสเล่า พระผู้มีพระภาคจึงตรัส
เรื่องในอดีตว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติอยู่ในนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์ได้บังเกิดในตระกูลพราหมณ์ ณ กาสีกรุง บิดามารดาตั้งชื่อกุมารนั้นว่า
กัปปกุมาร กัปปกุมารนั้นเจริญวัยแล้วเรียนศิลปทุกอย่างในเมืองตักกศิลา ภายหลัง
ต่อมาได้บวชเป็นฤๅษี

ครั้งนั้น เกสวดาบสห้อมล้อมด้วยดาบส ๕๐๐ รูป เป็นครูของคณะ
อยู่ในหิมวันตประเทศ พระโพธิสัตว์ได้ไปยังสำนักของเกสวดาบสนั้น อยู่เป็น
อันเตวาสิกผู้ใหญ่แห่งอันเตวาสิก ๕๐๐ รูป แท้จริง อธิษาศัยใจคอของพระโพธิสัตว์นั้น
ได้มีความสนิทสนมต่อเกสวดาบส ดาบสเหล่านั้นได้เป็นผู้คุ้นเคยกันและกันยิ่งนัก

ต่อมา เกสวดาบสได้พาดาบสเหล่านั้นไปยังถิ่นมนุษย์เพื่อต้องการเสพรสเค็ม
และรสเปรี้ยว ถึงนครพาราณสีแล้วอยู่ในพระราชอุทยาน วันรุ่งขึ้นเข้าไปสู่พระนคร
เพื่อภิกขาจาร ได้ไปถึงประตูพระราชวัง พระราชาทรงเห็นหมู่ฤๅษี จึงให้ไปนิมนต์มา
แล้วให้ฉันในภายในพระราชนิเวศน์ ทรงถือเอาปฏิญญาแล้ว ให้พักอยู่ใน
พระราชอุทยาน

ครั้นเมื่อล่วงกาลฤดูฝนแล้ว เกสวดาบสได้ทูลอำลาพระราชา พระราชาตรัสว่า
ท่านผู้เจริญ ท่านทั้งหลายเป็นผู้แก่เฒ่า จงอาศัยข้าพเจ้าอยู่ก่อน ส่งแต่ดาบสหนุ่ม ๆ
ไปยังหิมวันตประเทศเถิด เกสวดาบสรับว่าดีละ แล้วส่งดาบสเหล่านั้นพร้อมกับ
อันเตวาสิกผู้ใหญ่นับถึงหิมวันตประเทศ ตนเองผู้เดียวยังอยู่

เมื่อกัปดาบสไปยังหิมวันตประเทศอยู่กับดาบสทั้งหลาย เกสวดาบสเมื่ออยู่เห็นห่างกัปดาบสก็รำคาญใจ เป็นผู้ใคร่จะเห็นกัปดาบสนั้น ไม่เป็นอันได้หลับนอน เมื่อเกสวดาบสนั้นนอนไม่หลับ อาหารก็ไม่ย่อยไปด้วยดี โรคลงโลหิตก็ได้เกิดมีขึ้น ทุกขเวทนาเป็นไปอย่างแรงกล้า พระราชาทรงพาแพทย์ ๕ สกุลมาปรนนิบัติพระดาบส โรคก็ไม่สงบ

เกสวดาบสทูลพระราชาว่า มหาบพิตร พระองค์ปรารถนาให้อาत्मภาพตาย หรือปรารถนาให้หายโรค

พระราชาตรัสว่า ปรารถนาให้หายโรคซิ ท่านผู้เจริญ

เกสวดาบสทูลว่า ถ้าอย่างนั้น พระองค์จงส่งอาत्मภาพไปยังหิมวันตประเทศ

พระราชาตรัสว่า ดีละ ท่านผู้เจริญ

แล้วทรงส่งนารทอำมาตย์ไป ด้วยพระดำรัสว่า ท่านจงพาท่านผู้เจริญไป หิมวันตประเทศพร้อมกับพวกพรานป่า

นารทอำมาตย์นำเกสวดาบสนั้นไปหิมวันตประเทศแล้วกลับไปยังพระนคร

ฝ่ายเกสวดาบสพอได้เห็นกัปดาบสเท่านั้น โรคทางใจก็สงบ ความรำคาญใจก็ระงับไป ลำดับนั้น กัปดาบสได้ให้ยาคุที่หุงด้วยข้าวฟ่างและลูกเดือยพร้อมกับผักที่ราดรดด้วยน้ำเปล่าซึ่งไม่เค็มไม่ได้อบแก่เกสวดาบสนั้น โรคลงโลหิตของเกสวดาบสนั้นก็สงบระงับลงในขณะนั้นเอง

พระราชาทรงส่งนารทอำมาตย์นั้นไปอีก ด้วยรับสั่งว่า เธอจงไปฟังข่าวคราวของเกสวดาบสคูที่เถิด

นารทอำมาตย์นั้นไปแล้วได้เห็นเกสวดาบสนั้นหายโรคแล้ว จึงกล่าวว่า

ท่านผู้เจริญ พระเจ้าพาราณสีทรงพาแพทย์ ๕ ตระกูลมาปรนนิบัติ ไม่อาจทำท่านให้หายโรค กัปดาบสปรนนิบัติท่านอย่างไร แล้วกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

เป็นอย่างไรหนอ เกสวดาบสผู้มีโชคจึงละพระเจ้าพาราณสีผู้เป็นจอมมนุษย์ ผู้ทำความประสงค์ทั้งปวงให้สำเร็จได้ มายินดีอยู่ในอาศรมของกัปดาบส

เกสวดาบสได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

ดูก่อน นารทอำมาตย์ สิ่งอันนารัณรมยใจซึ่งยังประโยชน์ให้สำเร็จมีอยู่ หมู่ไม้อันทำให้รึนรมยมีอยู่ แต่ถ้อยคำอันเป็นสุภาสิตของกัปปดาบส ย่อมทำให้เราอภิรมย์ยินดี

นารทอำมาตย์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

พระคุณเจ้าบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่ปรุงด้วยเนื้อสะอาดมาแล้ว ไฉนข้าวฟางและลูกเดือยอันหารสมิได้ จึงทำให้พระคุณเจ้ายินดีได้เล่า

เกสวดาบสได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

ของบริโภคจะดีหรือไม่ดีก็ตาม จะน้อยหรือมากก็ตาม บุคคลผู้คุ้นเคยกันแล้ว บริโภคในที่ใด การบริโภคในที่นั้นแหละดี เพราะรสทั้งหลายมีความคุ้นเคยเป็นเยี่ยม

ถามว่า เพราะเหตุไร

ตอบว่า เพราะรสทั้งหลายมีความคุ้นเคยกันเป็นยอดเยี่ยม

อธิบายว่า รสทั้งหลายชื่อว่ามีความคุ้นเคยเป็นเยี่ยม เพราะความคุ้นเคยเป็นยอดเยี่ยม คือ สูงสุดแห่งรสทั้งหลายเหล่านี้ เพราะขึ้นชื่อว่ารส จะเสมอกับรส คือความคุ้นเคยกันย่อมไม่มี เหตุฉะนั้นโภชนาหารแม้มีรสอร่อย ๔ อย่างที่คนผู้ไม่คุ้นเคยจัดให้ ย่อมไม่ถึงค่าน้ำส้มและน้ำข้าวที่คนผู้คุ้นเคยกันจัดให้แล้ว

นารทอำมาตย์ได้ฟังคำของเกสวดาบสนั้นแล้ว จึงไปยังราชสำนัก กราบทูลคำที่เกสวดาบสกล่าวให้พระราชาทรงทราบ

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนาคำมาแสดงแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า พระราชาในครั้งนั้นได้เป็นท่านพระอานนท์ นารทอำมาตย์ในครั้งนั้นได้เป็นท่านพระสารีบุตร เกสวดาบสในครั้งนั้นได้เป็นพิกกมหาพรหม ส่วนกัปปดาบสคือเราตถาคต ฉะนี้แล

ถ. อย่างนี้ติดเพื่อนใหม่

สุ. ติดคำสุภาสิต ติดสิ่งที่เป็นประโยชน์ หรือติดเพื่อน

ถ. คิดว่าคงจะติดเพื่อนมากกว่า

สุ. เกสวดาบสไม่ได้บอกว่า มีความสนิทสนมคุ้นเคยโดยที่ไม่มีคำสุภาสิต แต่ที่สนิทสนมคุ้นเคยเพราะคำสุภาสิต ถ้าท่านผู้ฟังมีเพื่อนสนิทซึ่งมีความจริงใจ

มีสัจจะ เป็นผู้ตรงในความเป็นเพื่อนที่ดี สนทนสนมคุ้นเคยมาก อย่างนี้ติดหรือเปล่า
หรือว่าติดในความจริงใจ ความเป็นเพื่อนที่ดี ถ้าเพื่อนไม่ดี ไม่จริงใจ และไม่มี
คำสุภาสิต จะติดไหม

